FR. LISZT

FR. CHOPIN

FR. CHOPIN

E

FR. CHOPIN

Vážnému pánu
Ed. B. Sydowovi
věnuje
V. Bělohlávek
Ostrava, 4. 9. 1957.

FR. LISZT

FR. CHOPIN

Z francouzského originálu přeložil
Václav Bělohlavý

PRAHA
—
TOPIČOVA EDICE
1947

BIBLIOTEKA HUDEBNÍ INSTITUT FRYDERYKA CHOPINA-NÁRODNÍ
sygn. 1028
akc. bez/1953
Zbiory Stowarzyszenia I.F.C. 1028

PŘEDMLUVA

Chopin a Liszt — Liszt a Chopin, kdo by neznal těchto dvou jmen, jež v sobě tají ty nejpodivuhodnější tajemstvím opředené životy nejzajímavějších hudebníků! Liszt, jakožto velmi důvěrný a dlouholetý přítel Chopinův nelíčí nám zde suchými slovy a daty jeho životopis. Vypráví nám o celé době, v níž Chopin žil, o celé společnosti, které byl stálým a vítaným hostem, a to vše proplétá svými vlastními úvahami o umění. Kniha nám neukazuje pouze Chopina s těch málo známých stránek, ukazuje nám též ohromný rozhled Lisztův po celém minulém i současném dění uměleckém — ve všech směrech — politickém i historickém. Celé dílo je zase jedním z mnoha důkazů o bezpříkladné Lisztově osobní skromnosti; stojí neustále v pozadí a mluví pouze o druhých, i když sám jich byl lepší! Snažil jsem se co nejvěrněji zachovat Lisztův způsob vyjadřovací. Ku konci knihy jsem připojil vysvětlivky, které mají i tomu čtenáři, jenž neměl příležitost se dosud s podobnými výrazy a jmény setkat, umožnit plné porozumění. Přál bych si, aby nebylo ani jediného adepta umění hudebního, najmě klavírního, který by této knihy nečetl.

Překlad věnuji prof. Frant. Klímovi, svému drahému učiteli, který mě naučil Chopina i Liszta milovat.

V. Bělohlavý.

I

POVŠECHNÝ CHARAKTER CHOPINOVÝCH DĚL

Ve Výmaru r. 1850.

Chopin! Tvůrce nejblouznivějších harmonií a nejsladších melodií! Existuje vůbec někdo, jemuž byl tak drahý, k němuž byl tak sdílný, který by se ani nezachvěl při vyslovení jeho jména jako při vzpomínce na vyšší bytost, již měl štěstí poznat? Ačkoliv je oplakáván všemi umělci a četnými svými známými, přece pochybujeme, že je již oceněn tak, jak si zaslouží. Teprve budoucnost mu přiřkne jeho velikost.

Už tolikráte se osvědčilo přísloví: »Žádný ve své vlasti prorokem!« — ale víme též ze zkušenosti, že mnozí lidé, kteří svými díly předvídají a přibližují budoucnost, že jsou vlastně též jakýmisi proroky uznanými svou dobou? ... A vskutku mohlo by tomu být jinak? Aniž bychom se octli v oblastech, kde by soudnost musela, až do určitého bodu, sloužit zaručeně objevům a bádáním, opovažujeme se tvrdit, že v říši umění každý nový zjev, každý autor, který opustí ideály, typy a formy, jimiž se živili a okouzlovali velcí duchové jeho doby, aby nám přinesl nový ideál, stvořený z nových typů a z neznámých forem, ten že těžce zasáhne současnou generaci. Až teprve příští pokolení pochopí jeho myšlenky, jeho cítění. Mladí umělci, seskupení kol takového člověka, budou mocně protestovat proti zpátečníkům, kteří mají neměnný zvyk slučovat mrtvé s živými, v hudbě ještě více než v ostatních uměních, až teprve čas ukáže a objeví zásluhy a pravou krásu nových myšlenek a nových forem.

Mnohostranné formy umění jsou jen jakýmsi druhem zaklínání, jehož velmi rozdílné formulky jsou určeny vyvolat ve svém magickém okruhu city a vášně, jež umělec chce podati hmatatelně, slyšitelně i viditelně v jakékoliv formě, a aby sloučil všechny tyto záchvěvy, projevuje se genius vynalézáním nových forem, přizpůsobených mnohdy k myšlenkám, které nebyly ještě vůbec vyvolány v tomto očarovaném kruhu. V hudbě, právě tak jako v architektuře, je vjem podřízen pocitům bez prostřednictví myšlenky a úvahy, jak je tomu při

řečnictví, poesii, sochařství, malířství a dramatickém umění, kde se vyžaduje znalost a porozumění námětu, jejž rozum chápe, aniž by se to bylo předem dotklo srdce. Již pouhé uvedení nepoužívaných forem a způsobů je v tomto druhu umění překážkou k okamžitému porozumění díla... Překvapení, právě tak jako únava, způsobené cizotou dosud nepoznaných dojmů, které vyvolává způsob postupu, způsob vyjádření svých myšlenek a citů, způsob říci, že jsme dosud vůbec ještě nedosáhli vrcholu, pak půvab i tajemství, to vše budí zdání u velkého počtu děl stvořených za těchto neznámých ještě okolností, že jsou napsána v neznámém, možno říci barbarském jazyku.

K zavržení postačí i to, že by si ucho muselo zvyknouti vyjádřit starou formulku a + b i jiným způsobem, upraveným dle nových potřeb. Zavrhují tvrdohlavě soustavné studování nových děl, aby dokonale pochopili, co nám ona chtějí říci a proto, že by to nemohla říci bez bourání zastaralých zvyklostí hudební mluvy, domnívají se, že tím způsobem vypudí z posvátné domény umění, sprosté nářečí, nehodné velkých mistrů, kteří byli onu hudební mluvu proslavili. Toto zavržení, mnohem pronikavější u svědomitých lidí, jimž dalo příliš mnoho námahy, aby se naučili tomu co znají, a kteří se křečovitě drží starých dogmat, nad něž není, toto zavržení je tím silnější a mocnější, přináší-li takový genius nového ražení pod novými formami city dosud nikým nevyjádřené. Tehdy je vinen z toho, že neví, co je dovoleno umění říci, ani že nezná způsob jakým to vyjádřit.

Zbytečně doufají hudebníci, že smrt jim přinese okamžité zhodnocení jejich prací — jako malířům — a žádný z nich by nemohl pomoci svým rukopisům tím způsobem, jako jeden z velkých vlámských mistrů, který chtěl za svého života vydupat si slávu tím, že nařídil své ženě, aby rozhlásila s patřičným hřmotem zprávu o jeho úmrtí, čímž stoupla jeho plátna, jichž měl plný atelier, v ceně. Též v umění výtvarném mohou snad otázky školy zdržet ocenění přibližně stejných

INSTYTUT FRYDERYKA CHOPINA NARODOWY BIBLIOTEKA
Zbiory Stowarzyszenia F. C.

mistrů. Kdo by nevěděl, že vášniví obdivovatelé Rafaelovi byli zarytými odpůrci Michelangelovými, že ještě dnes upírají zásluhy ve Francii Ingresovi, jehož přívrženci očerňovali Delacroixe, zatím co v Německu stoupenci Corneliovi proklínali vyznavače Kaulbachovy? Leč v malířství se tyto školní války rovnoměrně rozřeší, protože takový obraz nebo sochu umělce nového směru jednou vystavenou může si každý prohlédnout, obecenstvo si na ně zvykne, zatím co kritik ovšem že nestranný (je-li jaký?), snaží se svědomitě prostudovati a pak odhaliti myšlenky a formy dosud neužité. Může je pak kdykoliv porovnati s díly jinými, případně posuzovat jednotu mezi myšlenkou a formou.

U hudby to však tak nejde. Zarytí zastánci starých mistrů a jich stylů nedovolí cizím živlům, aby mohli zdomácniti svými díly ze školy, která se právě vynořila. Starají se hlavně o to, aby odvrátili úplně od nich pozornost publika. A stane-li se však, že nějaké nové dílo, psané v novém stylu, má býti provedeno, nespokojí se pouze tím, že je napadeno všemi orgány tisku, jsoucími jim k disposici, nýbrž zabrání, aby se nejen hrálo, ale aby se ani neopakovalo. Zabaví ihned orchestry a konservatoře, koncertní sály a salony, zavádějíce proti autoru, který odmítl pokračovati na vyšlapaných cestách, tažení po všech školách, kde se tříbí vkus virtuosů a dirigentů, v hodinách, u dvora, při veřejných či soukromých hudebních produkcích, kde se tříbí zase vkus posluchačů.

Malíř i sochař mohou docela rozumně doufat, že obrátí pomalu své poctivé současníky, kteří ze závisti, hněvu neb předpojatosti nesetrvávají ve svém postoji, tím, že si získal již obecenstvo svým dílem, v příznivce, kteří jsou povýšeni nad jakékoliv atelierové klípky. Novodobý skladatel je však odsouzen k tomu, aby byl slyšen a poslouchán až budoucí generací. Vyjímajíc divadlo, které má své zvláštní podmínky, své vlastní zákony, své vlastní názory, čímž se zde nebudeme zabývat, nemůže vůbec doufat, že by si dobyl za svého života přízně publika; to znamená: aby mohl přečíst nebo přednést

svá díla každému, čímž by mu bylo porozuměno ve všem, co mínil říci. Musí se již předem zříci toho, že by došel zásluh přes to, že by byl uznáván a oceňován umělci stejného ražení, jako je on sám, dříve než před čtvrt stoletím, ba — lépe řečeno — před svou smrtí. Ano, teprve ona je příčinou ve změně názorů, když pominou veškeré zbytečné a urážející klepy a historky, na díla těch, kteří nám byli již odešli. Jak velká je však propast mezi pozdě projevovanou úctou na jedné a vroucím, sympatickým, obdivuplným pochopením — povinném geniovi tak mimořádných kvalit — na straně druhé.

Nicméně hudebníci zpátečníci jsou snad méně vinni, než se domnívají ti, jimž zabraňují v úspěchu, ve slávě, jimž ničí všechno jejich úsilí a snahy. Není-li třeba snad to přičísti na vrub skutečné překážce, která jim brání poznati pravou krásu děl a oceniti je, když to vše tak tvrdošíjně popírají? Sluch je neskonale jemnější a citlivější orgán nežli zrak; od okamžiku, kdy přestává se starati pouze o běžné věci denního života, přenáší do mozku nové pocity způsobené různým druhem zvuků, které obsahují melodii, rytmus a harmonii; právě proto je velmi těžké přizpůsobit se novým formám, novému výrazu, mnohem těžší, než jak je tomu u zraku. Oko si přivykne velmi rychle na jiné či silné kontury, na slabé či mohutné čáry, na shluky prostých barev či na jednotvárnou šeď a bezbarvost a tím snáze pochopí úmysl malířův a jeho styl, ale jinak je tomu u sluchu, který nepřijme tak lehce nové zvuky, jež se mu zdají divoké a barbarské, pokud nepozná zákonitost formy, motivace a modulace, pokud nevycítí tajemství estetiky a logiky — jako je tomu u přechodu z jednoho stylu stavitelského do druhého. Hudebníci krom toho ještě, kteří nejdou vyšlapanými cestičkami konvence, potřebují více pomoci času nežli umělci jiných oborů, protože jejich umění vycházející z těch nejcitlivějších záhybů duše a srdce, není-li pochopeno a obdivováno, jim působí neskonalou trýzeň a bolest.

Na prvém místě jsou to kroužky nejmladších, plných ži-

vota, nespoutaných okovy zvyklostí starých forem a způsobu vyjadřovacího, kteří se oddávají napřed ze zvědavosti, pak již z vášně novému výrazu odpovídajícímu samozřejmě novému ideálu, nové době, novým lidem, kteří se rodí již v nové epoše. Jedině díky těmto zaníceným předbojovníkům, kteří vyjadřují své pocity novým výrazem, proniká nová mluva do oblastí tvrdošíjně se bránícího obecenstva; a jedině díky jim se konečně dostává zaslouženého uznání a ocenění krásy a bohatství nových forem, které vskutku v sobě nové umění obsahuje.

Ať je jakkoliv chce velká popularita určité části děl skladatele, o němž chceme mluvit, kterého jeho utrpení zlomilo dávno před jeho smrtí, troufáme si říci, že za nějakých dvacet či třicet let bude kritika jeho děl neporovnatelně nesnadnější, než je tomu dnes. Zajisté, že hudební historikové v budoucnosti budou věnovat tomuto velkému umělci mnoho místa ve svých spisech. Genius tak mimořádné melodiky, jedinečného rytmu, pozoruhodné harmonie, bude hrán jistě těmi nejpovolanějšími po celém světě.

Chopin byl zajisté tak hluboký ve svých projevech, že by byl mohl ihned zakotvit v tehdy opuštěné oblasti symfonické hudby. Jeho myšlenky hudební byly dosti velké, aby byly mohly býti přepsány pro orchestr. Vytýkají-li mu snad lecjací puntičkáři, že nebyl vůbec polyfonikem, pak mohu říci jen tolik, že to všechno byl způsob jeho vyjadřování, odpovídající plně jeho uměleckému založení, jeho době — a konečně i jeho zemi. Samozřejmě, že ponechal stranou jak různé formy tak i nástroje, nebylo-li jich zapotřebí.

Používá-li někdo různých efektů, pak nesvědčí to ještě o jeho geniálnosti. Jeho genius se projevuje v nádherné zpěvnosti. Cit a forma jsou u něho v tak vzácné vyrovnanosti, že si nedovedeme představit jednoho bez druhého. Stačí snad podotknouti jenom to, že s jedinečnou snadností a lehkostí se dají jeho nejkrásnější skladby instrumentovat. A nepsal-li hudbu symfonickou, pak je to jen proto, že ji vůbec nechtěl

psát. Nebyla to ani pohodlnost ani nemístné opovrhování; bylo to jasné a vědomé používání formy, jež mu nejlépe vyhovovala. Tak je tomu ostatně i u jiných druhů umění.

Tím, že zůstal pouze klavírním skladatelem, podal důkaz, že byl skladatelem vskutku zcela mimořádným. A přece to působilo nepříznivě na jeho pověst. Kdož ví, zda by byl druhý na jeho místě, s tak úžasným fondem melodickým a harmonickým, odolal pokušení, které má v sobě zpěvnost houslí, něžný zvuk flétny, bouře orchestru, ohlušující hlas trubek — tyto rekvisity, jež jsou nám stále ještě poselstvím staré bohyně, jíž skládáme své pocty. Proč se asi uchýlil na zdánlivě pustý a nehostinný ostrov, kde teprve jeho genialitou rozkvetly nejkrásnější květy, jež by byly na prvý pohled vyžadovaly zcela jiné půdy? S jakým důvtipem a uměním dovedl přenésti všechny vymoženosti barvitosti orchestru do zcela odlišných sfér! Byl zaručeně přesvědčen o budoucím velkém významu a možnostech svého nástroje, že se dobrovolně odřekl už tak vžitých obyčejných prostředků a způsobů vyjadřování svých myšlenek. Musíme se vskutku obdivovat jedinečnému smyslu pro krásu, s jakou dovedl Chopin vtěsnat na nejmenší možný prostor melodie, které by jinak byly přiděleny desítkám různých nástrojů.

Chopin byl velmi dalek toho, aby snad zatoužil po orchestru, spokojil se raději tím, že svěřoval své myšlenky klavíru nezapomínaje ovšem nikdy na barevné efekty orchestrální, jež převáděl právě na svůj nástroj. Stále ještě jsme dosti dobře neocenili závažnost kreseb tohoto jemného malíře, jelikož jsme zvyklí klanět se skladateli pouze takovému, který zanechal po sobě nejméně půl tuctu oper, právě tolik oratorií, několik symfonií, a dožadovat se toho, aby každý skladatel stvořil alespoň tolik různorodých děl. Tento způsob oceňování je u skladatele tak rozmanitých způsobů tvoření velmi problematický.

Zajisté, že nikdo by nechtěl upírat slávu oněm tvůrcům velkého formátu, kteří vytvořili široká epická díla. Přáli bychom si však, aby se aplikovalo i na hudbu ocenění, jaké je u ostatních druhů umění, na příklad u malířství: Vidění Ezechielovo nebo Hřbitov od Ruysdaëla, plátno ne větší dvaceti čtverečných palců, je oceněno mnohem výše než obrazy ohromných rozměrů ať již Rubensových či Tintorettových. Nebo v literatuře: není snad La Rochefoucauld spisovatelem prvého řádu proto, že své Myšlenky uzavíral do malých forem? Či snad Uhland a Petöfi nejsou národními básníky proto, že psali pouze lyriku a balady? A nevděčí snad za svou slávu Petrarca svým Sonetům — a vědí vůbec mnozí ti, kteří se stále ohánějí jeho luznými rýmy, o existenci jeho básně o Africe?

Věřím pevně, že není už daleka doba, kdy se přestanou vésti diskuse o tom, je-li uměním psáti písně — jako je tomu u Franze Schuberta nebo Roberta Franze — nebo snad psáti stovky melodií do různých oper, o kterých samozřejmě pomlčím. Doufám také, že už se brzo přestane v hudbě používat otřelých prostředků k vyjadřování citů a myšlenek básníka.

Jinak by nebylo dosti dobře pečlivě analysovat práce Chopinovy, aniž bychom tam našli nové krásy, nové city, smělé a naprosto originální harmonie. Jeho odvážnost a smělost se dá vždy ospravedlnit a odůvodnit, bohatství a rozmanitost není na překážku jasnosti, jednoduchost neklesne v banalitu, práce není nepořádná, ozdoby nezatěžují a nekazí eleganci hlavní linie. Jeho nejlepší díla oplývají smělými kombinacemi, jež — možno říci — tvoří novou skladebnou epochu. Jeho skladby jsou tak odvážné, brilantní, svůdné, při tom však tak hluboké a plné citu, že není možno je na poprvé chladně teoreticky rozebírat. To všechno již poznalo mnoho hudebních znalců, ale pravé ocenění přijde teprve později, teprve pak se pozná, jaké služby prokázal a jak veliké přínosy dal Chopin své době.

Jedině jemu děkujeme za nové možnosti využití akordů v jakékoliv formě; promísení harmonií, chromatiky, enharmoniky, jichž je na každé stránce tolik; malé připojené noty

padající jako kapky třpytné rosy na květ melodie. Ozdoby a pasáže vytvořil úplně novým způsobem, ne tak, jak tomu bylo až dosud, že fioritury staré italské pěvecké školy se prostě bez uvážení z hlasu převedly na klavír. Vynašel obdivuhodné progresse harmonické, jichž používá i v takových případech, kdy by se zdálo, že snad lehký genre té které skladby toho ani nevyžaduje.

Co však znamená námět? To je přece myšlenka, která musí sama vytrysknout, pohnutí, které vzrůstá a mohutní. Kolik melancholie, jemnosti, vtipu a umění je ve velkých dílech La Fontainových, jejichž náměty jsou tak jednoduché a názvy skromné! Totéž u Chopinových Etud a Preludií; a přesto žádné z těchto děl není možno hodnotit méně, než všechna díla ostatní. Tyto Etudy psané téměř na počátku jeho tvorby, jsou projevem mladické průbojnosti, která se zračí v některých jeho pozdějších dílech již více vypracovaných, více prohloubených, složitějších a která se ztrácí v posledních skladbách plných vytříbeného vkusu, procítění a prohloubení, o němž se mnohdy říká, že je to přecitlivění, předráždění a strojenost. Přesto však přijdeme k přesvědčení, že tato jemnost a delikátnost v používání odstínů a prchavých kontrastů se snad pouze zdá býti příznakem únavy a ochablosti. Až teprve při bližším ohledání poznáme skutečnou krásu myšlenek, které nemůže postřehnout obyčejný člověk, jenž nepronikl k celé té nádheře barev a odstínů, tvořenou nevypověditelnou krásou a harmonií přírody!

Mám-li zde mluvit o vývoji klavírní literatury, pak začneme pitváním těch zázračných stránek, jež nám nabízejí tolik krásy. Rozebereme si nejprve Nocturna, Ballady, Impromptu a Scherza, která jsou plna jemných harmonií jak nečekaných tak dosud neslyšených. Poznáme je též v jeho Polonézách, Mazurkách, Valčících a Boleru. To však nebude rozbor, který by snad byl určen adeptům kontrapunktu a generálního basu. Jedině díky citovosti těchto skladeb se jim dostalo zaslouženého rozšíření a zpopularisování; pak hlavním momentem je

zde romantické cítění, čistě individuelní, vlastní autoru, jakým byl Chopin. Každý, kdo byl nucen žíti ve vyhnanství, každý, kdo byl zamilován, cítí s ním a také ho plně pochopí!

Chopin se však nespokojil jen s malými formami, jež byly pro něj nejšťastnější, chtěl také kolikrát vtisknout své myšlenky do přísných hranic starých forem. A tak napsal krásné Koncerty a Sonáty; stejně však není nesnadné poznat na těchto dílech více vůle než inspirace. Neboť ta u něho byla převládající, fantastická, přirozená; nesnesla žádných pevných pout a forem. Věříme pevně, že musel téměř znásilnit svého ducha pokaždé, kdy se snažil zachovat skladebné formy a pravidla, když se jim chtěl podřídit, protože se to naprosto nesrovnávalo s jeho představami, ba zdálo se mu přímo, že se uchyluje od správné cesty, že je na scestí.

Byl pravděpodobně zlákán dvojím úspěchem svého přítele Mickiewicze, který nejprve použil romantické školy z roku 1818, když psal své Dziady a Fantastické ballady a později dovedl překonat obtíže klasické formy sepsáním Grażyny a Wallenroda, v kterých se ukázal býti též mistrem i když uchopil lyru starých básníků. Podle našeho názoru se to však Chopinovi zcela nepodařilo. Nemohl prostě srovnat své myšlenky do těsných starých forem, které byly na překážku rozvinutí jeho jedinečných nápadů. Nemohl přece uzavřít pevnou formou neurčitou mlhovinu svých myšlenek, bohatých jak zřásněná látka, jemných jak opar mlhy, připomínající krásu Ossianových písní; teprve pod závojem měnících se mraků mohli lidé vytušit něžný profil jeho melodií.

A přesto vyznačují se Chopinovy klasické pokusy vytříbeností a vkusem; jsou velmi zajímavé a překvapivé. Připomínáme zvláště Adagio z druhého koncertu, v němž měl Chopin velikou zálibu a o němž velmi často a rád hovořil. Jeho drobnomalba patří k nejkrásnějším skladbám toho druhu, jeho hlavní věta se vyznačuje obdivuhodnou šíří; střídá se s recitativem, který je vlastně protivětou. Celé Adagio je prostě ideálně dokonalé. Zdá se nám, že jsme v nějaké úžasné kra-

jině zaplavené prudkým světlem, v nějakém šťastném údolí, které bylo určeno místem, kde se dovídáme něco velmi bolestného a smutného. Ba mohli bychom přímo říci, že zde staví tváří v tvář nekonečnou bolest lidského srdce vůči nesrovnatelné kráse přírody. Tento kontrast je docílen slučováním různých nálad, přeměnou přiléhavých odstínů, které zabraňují, aby žádným způsobem nebyl porušen celkový dojem, kde je potlačována a tlumena radost a současně konejšena bolest!

A jak bych mohl nemluvit o smutečním pochodu vsunutém do druhé sonáty, který byl instrumentován a poprvé proveden při jeho pohřbu? Opravdu, nenašel by se jiný výraz pro vyjádření hluboké bolesti! S jakými city a jak těžce byl doprovázen k poslednímu odpočinku ten, který dovedl tak úžasně porozumět hořkým slzám velikých ztrát . . . !

Slyšel jsem onehdy z úst jeho mladého krajana: »Tyto stránky mohl napsat jedině Polák!« Vskutku zdá se, jako by v hlase tohoto umírăčku byl slyšen celý národ oplakávající svou vlastní smrt. Veškerý cit mystické naděje, nábožné prosby o slitování, o nekonečnou milost, o spravedlnost od kolébky k hrobu, vroucí lítost, jež září aureolou křesťanských mučedníků snášejících tak hrdinně tolik bolesti a neštěstí, to vše ozývá se v této písni, jejíž pokorná prosba je tak bezútěšná. Vše, co je nejčistší, nejsvětější, nejodevzdanější, vše věřící a doufající v srdcích žen, dětí a kněží se zde ozývá v nevyjadřitelných záchvěvech. Vytušíme z toho, že se zde neoplakává pouze smrt hrdiny a že tedy zde zůstali ostatní, aby ho pomstili, že zde padli všichni zanechávajíce po sobě pouze ženy, děti a kněze.

Nenajdeme v něm antický způsob vyjadřování bolestí. Nic nepřipomíná zuřivost Kassandřinu, skleslost Priamovu, šílenost Hekubinu, zoufalství trojských zajatců. Ani pronikavé výkřiky, ani sténavé chroptění, ani bezbožná rouhání, ani šílené proklínání, nic ani na okamžik neporuší nářek, který se podobá andělských vzdechům. Jakkoliv vyciťujeme poníženou hrdost oněch Trojanů, kteří všechno to hoře a utrpení přežili, přece jejich bolest neobsahuje v sobě nic z pozemských slabostí. Odpoutává se od země smáčené krví a slzami, obrací se k nebi s prosbou k Nejvyššímu soudci a tak vroucími modlitbami, že nenechá jedno srdce klidné, jedno oko suché. Tento smuteční zpěv, ačkoliv je tak žalostný, má takový výraz něžnosti a sladkosti, jako by ani nepřicházel s této země. Konejšící zvuky snad zpívají samy andělské kůry u trůnu božího.

Mýlil by se však každý, kdo by se domníval, že všechny Chopinovy skladby jsou bez vzruchu, a že jsou snad zbaveny prudkého elánu, jehož se na trvalo nemůže nikdo zbýti, byť se o to pokoušel, jak mocně by chtěl. Jak tichá zlost, tak přidušený vztek se prolínají v jeho dílech. Některé jeho etudy a scherza se vyznačují silným rozhořčením a rozjitřením, ba i zpupnou a ironickou beznadějí. Právě tyto momenty temných vášní ušly pozornosti a pochopení u těch, kteří porozuměli jen skladbám sladkého citového obsahu, jelikož sami se cítili úplně cizími v oněch oblastech ponurých vznětů. I to byl zvláštní odstín Chopinova charakteru. Klidný, dobrosrdečný a jednoduchý ve svém jednání, plný vyrovnaného a hravého humoru, nedával na sobě znáti tajemné vášně, kterými se uvnitř spaloval.

Je velmi těžké pochopit celkovou osobnost Chopinovu. Byly tu tisíce odstínů v jeho chování a jednání, které se prolínaly a jež nebylo možno od sebe rozeznat na prvý pohled. Byl velmi nenucený, jak tomu bývá obvykle u slovanských národů. Jeho nálady se střídaly, vynořovaly a skrývaly — ne nepodobny hadímu pohybu, kde musíme dávat bedlivý pozor, aby nám nic neušlo. Byl nesmírně slušný a skromný. Forma této společenské slušnosti a skromnosti má svůj původ ještě ve starých stycích jeho národa s orientem. Slovanské národy vůbec, aniž by se byly nakazily musulmanskou mlčenlivostí, převzaly nejkrásnější její vlastnosti srdce i ducha. Vždy během hovoru se vystříhají toho, aby dali na jevo svou případ-

nou duševní převahu a přejdou takový moment milým úsměvem. Mají sice všechny předpoklady k tomu, aby nás obelstili nenápadným způsobem, aby si na náš účet tropili žerty, vidí však sami v tomto výsměšném podvádění určitý stín pohrdání nad svou povýšeností, kterou si v skrytu přiznávají, ale navenek lstivostí a opatrností utlačovaných lidí ji zakrývají.

Chabý a slabý organismus Chopinův mu nedovoloval projevovati příliš energickým způsobem jeho vášně a proto znali ho jeho přátelé jen jako člověka jemného a velmi citového. V uspěchaném životě velkých měst se každý spokojí tím, že zná své přátele jen dle jejich zevnějšku, aniž by se trochu postaral o hlubší a bližší poznání. Avšak přece ti, kteří měli častěji a blíže co dělati s Chopinem, poznali příležitostně přece v určitých okamžicích u něho známky netrpělivosti a únavy, která se odrážela v hlasu. Vida, umělci se nepodařilo potlačit v sobě člověka! ... Jeho příliš chatrné zdraví mu nedovolovalo zakrývati svou nervositu divokou a prudkou hrou, proto se odškodňoval tím, že dával hráti své skladby plné temných vášní, jichž by si byl ostatně vůbec nikdy nepřiznal, jinými se zápalem a vehemencí, která mu naprosto chyběla ... Na rozbouřeném moři v záplavě cárů vlajek a třísek rozbitých boků se zmítala slavnostně, byť temně vyzdobená loď ...

Jednou po večeři jsme zůstali pouze tři. Chopin dlouho a dlouho hrál; jedna dáma z nejvyšších pařížských kruhů byla jeho hrou tak uchvácena, jako se stává překvapenému turistovi, který poprvé uvidí v Turecku pohřební kameny, jež zdáli se zdají býti kvetoucí zahradou. Zeptala se ho posléze, co ho nutí k tomu, aby uzavíral své srdce před díly, jež jsou naplněna toliko krásou a půvabem. Jak asi by pojmenoval ten cit, který vkládá do svých skladeb jako neznámý popel do alabastrových uren?... Přemožen slzami, jež se třpytily v krásných očích, s upřímností tak vzácnou u tohoto umělce, který jinak přísně skrýval před druhými své nejvniternější city, jí odpověděl, že jeho srdce nelže v tomto melancholickém smut-

ku, i kdyby se snad někdy přechodně rozveselil, že se to nikdy nedotkne hloubi jeho duše, která je plna toho citu, jenž se dá vyjádřit pouze jeho vlastním mateřským jazykem a to je ... žal! A skutečně — opakoval toto slovo pak mnohokrát, opájeje se jeho zvukem, slovo, které obsahovalo pro něj celou stupnici citů, projevuje jím nářek, stížnost, ba stupňuje je až k nenávistnému tónu — plody to posvěcené i jedovaté, jež ssají vláhu svými trpkými kořeny.

Žal! Cizí slovo, cizí filosofie! Obsahuje v sobě dojetí i poníženost resignovaného smutku. Klonící se, abych tak řekl, před zákony osudové prozřetelnosti. Jedině by se mohlo přeložit jako »neutěšitelný zármutek nad nenahraditelnou ztrátou«. Nemá obdoby ani v románských ani v germánských jazycích. Je to výraz mnohem širšího významu než »škoda«, značí nejenom zárodek vzteku, pocit odplaty, zárodek msty, ale i hrozbu vycházející z hloubi duše, v skrytu číhající na odvetu, zžírající se hořkostí. Ano, je to »žal«, který prostupuje a prozařuje celým dílem Chopinovým. Najdeme jej i ve skladbách nejsladší snivosti.

Tyto citové prvky jsou velmi důležité pro život Chopinův, neboť jsou plně zastoupeny právě v posledních jeho dílech. Zmocňovaly se ho pomalu a poznenáhlu, až vyvrcholily v hrozných horečkách a zimnicích. Rovněž horečné vidiny ho pronásledovaly, jak je možno lehko poznati na posledních skladbách, kde se dá i mluvit o nervovém otřesu. Duse se téměř pod tlakem utajovaných vášní, neslouží již čistému umění, nýbrž dává všem na pospas svou vlastní tragedii, a když již vyzpíval všechny své city, počne je pojednou sám v sobě ničit a rvát. V některých listech, které uveřejnil, aby utišil a uklidnil své mučené a trpící srdce, poznáváme vliv Jeana Paula, jenž si liboval v různých pokusech odůvodněných přírodními i fysickými úkazy, v líčení hrůzných rozkoší způsobených nepředvídanými náhodami přírodních zákonů, v mrtvolných přeludech pomateného mozku ...

Chopinovy melodie začaly být již zmatené; jeho nervová

soustava setrvává tvrdošíjně na stejných motivech; zahrada muk těla i duše... mimo smrt není jiného léku! Chopin trpěl velmi touto nervovou chorobou, která se zhoršovala rok od roku, až ho schvátila úplně. Ve všech jeho dílech najdeme její stopy jako po dravcově spárech. A přes to nepřestanou býti jeho skladby krásné! Mocné inspirace v těch formách, ve kterých se jen on tak vyjadřoval, přestanou snad patřit pravému umění? — Jistě že ne! — Myšlenky tak čisté a cudné urozenosti ve svém opojivém smutku a nevylíčitelné osamělosti patří k nejvznešenějším výtvorům lidského ducha; jeho výraz nikdy neopustil hranice čisté umělecké mluvy, nemaje nikdy nádech vulgárnosti ani přepjatosti či teatrálnosti. Z technického hlediska musíme vysoce vyzdvihnout a ocenit harmonickou bohatost jeho děl, jež sama o sobě je velmi zajímavou studijní látkou.

II

POLONÉZY

V nejznámějších a nejvíce hraných Chopinových skladbách nenacházíme však celou stupnici citů, bolesti a utrpení. Jeho polonézy, které pro svou obtížnost jsou poměrně zřídka hrané, ač si toho vůbec nezaslouží, patří k jeho nejkrásnějším výtvorům. Nepřipomínají v ničem ony přesládlé polonézy hrané jak tanečními orchestry tak i velmi často virtuosy na koncertních podiích.

Energické rytmy Chopinových polonéz otřásají a rozehrávají naši netečnost a unuděnou lhostejnost. Obsahují v sobě nejušlechtilejší tradiční zvyklosti staré Polsky. Vojácká výbojnost a vědomí síly je tu podáno jenom náznakem, který ukazuje mnohoznačnou povahu tohoto bojovného národa. Vydechuje z nich síla i rozvaha, vlastnosti neodlučitelné od bývalých šlechticů. Zdá se nám, že vidíme před sebou staré Poláky z dávných časů, jak nám je líčí jejich kroniky; vnitřně pevné a silné, velmi rozumné, hluboce zbožné, mající vysoce vyvinutý smysl pro vše krásné, neznající bázně; to vše pak spojené s galantností, která je neopouští ani před bitvou ani po vřavě válečné. Tato dvornost byla u nich tak vžitá, že přes to, že poznali způsob zacházení se ženami jak u svých sousedů, tak hlavně u nevěřících Turků, kteří drželi své ženy v temnotě legálního otroctví, tak Poláci dokázali vytvořit ze svých žen a královen světice, zajatkyně povýšit do královského rodu, pro krásné ženy nejenom riskovat své trůny, nýbrž je i ztráceti, jak tomu bylo na příklad se strašlivou Sforzou, úskočnou d'Arquien či koketní Gonzague.

U starých Poláků byly city k jejich láskám tak mocné, že třeba Sobieski — hledící v tvář ohromné přesile praporů s půlměsícem — dovedl psát své ženě nejněžnější milostné dopisy. Poláci přejali během válek s přívrženci islamu hodně jejich vlastností. Uměli právě tak jako oni před každým rozhodnutím vše volně uvážit, že by i výrok Boleslava Pomořanského: »Uvaž napřed, než se odvážíš!« — byl příznačný i pro ně. Velmi rádi přepínali ve svých pohybech, avšak vždy s jistou dávkou nenuceného půvabu, vznešené hrdosti, která nikdy

nepřekročila mez přirozeného chování a volnosti a svobody ducha, který se vyznačoval jak jemnými city jejich lichotek tak sebemenšími záchvěvy raněného srdce, ba i nelíčeným zájmem o nejobyčejnější záležitosti denního života. Přes to, že jejich čestné jednání a chování bylo draze vykoupeno, přece si ještě rádi zkrášlovali život milujíce i to zkrášlení, které jim činilo život vzácnějším.

Jejich hrdinná rytířkost byla snadno odůvodněna hrdou důstojností a přesvědčivým rozmyslem a rozvahou. Když se pak tyto všechny vlastnosti spojily v jeden celek, pak se nedivme, že byli obdivováni všemi lidmi, ba co víc, i jejich nepřáteli a protivníky. Byl to jakýsi druh smělé nebojácnosti, vším opovrhující rozvahy a fanatické domýšlivosti, kteréžto vlastnosti nám dokázaly jasně v dějinách nejslavnější výpravy Sobieského, který zachránil Vídeň a otřásl smrtelně pantstvím otomanským, přemoženým konečně po tak dlouhých válkách udržovaných s obou stran takovým hrdinstvím, mezi dvěma nepřáteli, kteří byli právě tak neústupni v bojích jako velkodušní v mírovém jednání.

Po dlouhá století bylo Polsko státem velmi vysoké kultury a civilisace, zcela samostatné, nikomu nepodléhající a mělo zůstat zcela výjimečným svého druhu. Mělo naprosto odlišné feudální zřízení než bylo v Německu, které tvořilo jeho západní hranici, zcela odlišný způsob od onoho výbojného a despotického těch Turků, kteří neustále znepokojovali jejich východní hranici, přiblížilo se částečně v Evropě svou křesťanskou rytířskostí, svou ohnivou vůlí postupovat neúprosně proti nevěřícím, jinak však přijímalo z Byzance vše, co přicházelo dobrého, jako skvělé vedení politické, vojenská taktika a nové výzkumy na poli vědy. Z těchto tak rozličných prvků si postavili vzácný celek obsahující v sobě jak hrdinské vlastnosti musulmanské tak i nejčistší ctnosti křesťanské.[1]

[1] Víme velmi dobře, kolik slavných jmen polských obohatilo kalendář křesťanských mučedníků. Řím dovolil řádu Sv. Trojice (Bratří Svatého spasení), který byl pověřen vykoupením křesťanů padlých do

Všeobecná kultura starých umění římských, znalost literatury italské a francouzské stmelila tyto rozdílné rysy povahy v jednotnou plochu. Tato vzdělanost vtiskla samozřejmě nesmazatelnou pečeť i v ty nejmenší projevy ducha. Nevyhovovaly jí vůbec romány o bludných rytířích, o turnajích a zápasech, byť by to bylo přirozeným zjevem u národa, který žil neustále ve válce a který si však raději tyto přebytky sil uchovával proti nepříteli, nahradil si hry a nádheru podobných turnajů jinými slavnostmi, jejichž hlavním rámcem byly skvostné a mohutné průvody družin.

Nepovím tím nic nového, jestliže řeknu, že povaha toho kterého národa se zračí v jeho tancích. Pochybuji však, že by tomu bylo všude tak, jako hlavně v Polsku, kde velmi záleželo na každém jednotlivci, co přinesl v tanci svého, původního, zapadajícího šťastně do celku. Jakmile však tyto vlastní improvisace pominuly a když se tančící spokojili jenom jednoduchým tancem, pak z toho vždy zbyla jen pouhá kostra bývalé krásy, nádhery a pompy.

Nyní je velmi nesnadné určit původní charakter tohoto tance, tak čistě polského, protože to, co se nám předvádí za dnešních dob, je už, abych tak řekl, jeho degenerací. Už jenom to musíme vzít v úvahu, že tance předváděné v dnešních šatech a ne v tehdejších krojích, ztrácejí téměř veškerý svůj půvab. Tak zvláště polonéza, zbavená všech rychlých pohybů, kroků v pravém choreografickém slova smyslu; polonéza, která byla vynalezena ne ke svádění, ale k okázalosti, byla určena hlavně k tomu, aby ukázala pravé lidi, aby zdůraznila jejich krásu, jejich povahu a jejich vlastnosti válečnické i rytířské současně. (Jak právě tyto dvě vlastnosti kreslí přesně povahu Poláků! . . .) V originálu je tanec rodu mužského (Polski).

Není to však nějakým přehlédnutím, že je překládána ro-

rozajetí nevěřících, privilej pouze pro tento kraj — a to nosit rudý pás přes jejich bílý šat na památku nesčetných utrpení, která prožily kraje blíže fronty, třeba jako Kameniec Podolski.

dem ženským.[1] Musela ztratit hodně na své nadutosti, hrdosti a pyšnosti, aby se mohla změnit v nezajímavou promenádu; když tanečníci byli zbaveni všech prudších a živějších pohybů, stala se dnes vskutku tancem úplně nudným a jednotvárným.

Naslouchámeli některým Chopinovým polonézám, zdá se nám jako bychom slyšeli pevný a rázný krok lidí, kteří se s plnou silou své odvahy dovedou postaviti proti všemu nespravedlivému. Po chvíli nám zase připadá, jako bychom viděli skvostné průvody, jaké dovedl namalovat takový Paolo Veronese. Představujeme si je v celé bohatosti a nádheře zašlých časů: těžké brokáty, benátské samety, květy zdobené atlasy, měkké a vlnící se soboliny, rukávníky půvabně zavěšené na ramenou, damascénské šavle, skvostné šperky, ozdobné tyrkysy, střevíce krvavě rudé či zlatově žluté; přísné závoje, flanderské krajky, perlové živůtky, šumivé vlečky, vlnivé péra, účesy hořící rubíny a blýskající se zelenavým smaragdem, malé střevíčky posázené jantary, rukavice navoněné tureckými parfumy! Celý ten průvod odráží se tak výrazně na bezbarvém pozadí starých dob, obklopený perskými koberci, smyrenským nábytkem, cařihradskými zlatými cetkami; okázalá marnotratnost těchto magnátů, kteří dovedli plnit své vodotrysky tokajským vínem, jež pili pouze ze zlacených pohárů, kteří lehkomyslně kovali své arabské hřebce stříbrem při příjezdu do některého cizího města, jen aby při ztrátě takové podkovy po dlouhých cestách ukázali ohromenému lidu svoje bohatství. Jelikož měli všichni označení na štítech stejnou korunou, která se volbou mohla proměnit v královskou, mohlo by se státi, že by někteří horkokrevnější podceňovali ostatní. Stejná byla proto, aby dokázali svou naprostou svornost; nosili ji také pod rodinným šperkem, protože čest každého jednotlivce musela odpovídati jeho poctivosti a bezúhonnosti. Další zvláštností polskou bylo, že šlechtici nesměli míti erby snad podobné nebo stejné, patřící jinému rodu.

Nebýt několika pamětníků starých časů, kteří ještě dnes

[1] Francouzsky »Polonaise« znamená: polská. (Pozn. překl.)

nosí starý polský národní kroj, ani bychom si nedovedli představit všechny odstíny a výrazné posunky při polonéze, která se vlastně více hrála než tančila. Dřívější kontusz byl jakýsi druh kaftanu, východního feredži, zkráceného až ke kolenům; je to tedy východní oblek přizpůsobený čilejšímu životu, který se nepoddává resignovaně osudu. Byl z velmi drahé látky, zvláště pestrý pro slavnostní příležitosti, se širokými rukávy, pod nímž bylo vidět spodní šat — župan, který byl z jednoduchého satinu a bohatě ozdoben krajkami, nebo bez krajek, byl-li ušit z pestrobarevných látek. Kontusz byl, vzhledem k polské zálibě v přepychu, ozdoben drhocennými kožešinami; jeho široké rukávy, jimiž tedy bylo vidět i župan, zdůrazňovaly gesta plná půvabů a koketnosti a současně ukazovaly harmonii barev více nebo méně šťastnou, často i symbolickou u tohoto denního úboru.

Velmi těžko by dovedli ti, kdož nikdy tento šat nenosili, se v něm pohybovat jak s pomalým úklonem, tak zase s rychlým vzpřímením — jak to znali jejich předkové při pantomimě, abychom tak nazvali jejich polonézu; dovedli při ní pochodovat jako na vojenské slavnosti, vždy věděli, co počít s rukama — buď si jejich prsty pohrávaly s dlouhým knírem či s košem jejich šavle. Jeden jako druhý tvořili nerozlučný celek, plný pýchy, ať byli rozdílného věku, či měli-li jeden světlý a druhý zase černý vous, nebo byla-li šavle jednoho ještě plna slibů a druhá již rudá zaschlou krví divokých bojů. Rubíny, safíry a jiné drahokamy blýskaly se na zbraních zavěšených pod pásem zdobeným třásněmi ze stříbrného hedvábí či pošitým zlatými šupinami, pásem spojeným uzávěrem se znakem Panny Marie, královským erbem či státním znakem, což činilo každou postavu trochu objemnější; pak vlající vous a hlavně nějaká ta jizva na tváři, hrdě ukazovaná, zářila nade všemi ostatními drahokamy. Drahocennost látek, velikost šperků, živost a pestrost barev stejná u mužů jako u žen se podobala oněm u národního kroje maďarského;[1] nad skvostnými

[1] Ještě dnes si povídají v Anglii o nádherném kroji prince Mi-

knoflíky kontusze a županu, závěsků na krku, nad ohromnými prsteny, nad ohnivými barvami živůtků vévodil rudý amarant tvořící podklad bílé orlici polské, pak velký modrý kámen sloužící za odznak litevského šlechtice[2] — »pogóň«. Bylo, věřte, hotovým uměním během polonézy se nejenom pohybovat, chodit, ale podávat i předávat si ruce, které byly kolikráte jako košík plný drahokamů skryty v záhybech sametu; to vše prováděl první pár, který samozřejmě byl i nejzkušenější a nejvznešenější a tak udával tón všem ostatním.

Tímto tancem zahajoval vždy pán domu každou taneční slavnost ne však s nejkrásnější dámou, nýbrž s nejurozenější, která bývala obyčejně nejstarší. Rovněž i mládež tvořila část celého průvodu. Po pánu domu následovali nejznámější a nejvýznačnější muži, kteří si vybírali tu z přátelské náklonnosti, tu z diplomatické vychytralosti své protějšky. Hostitel měl mnohem snazší úlohu než jakou má dnes. Měl jenom na starosti provésti celý průvod všemi místnostmi svého domu, kde se tísnil zbytek pozvaných, dychtivých zúčastnit se jakýmkoliv způsobem takové slavnosti, jen aby se ukázali před společností. Musel zajíti i do těch nejvzdálenějších komnat, i do parku, kde je prováděl osvětlenými besídkami a altány, kamž doléhala hudba jen jakoby vzdálenou ozvěnou, za to však při návratu do sálu je uvítala zesílenými fanfárami. Pán domu, který takto po celé cestě střídal neustále obecenstvo, jež z různých důvodů nebylo zařazeno do zahajovacího průvodu a omezilo se jen na kritické pozorování, neopomenul nikdy dáti na jevo svou důležitost přiměřenou pevným vystupováním, sebevědomým úsměvem ve tváři, který ženy tak zbožňují a muži nenávidí. A tak pyšný a současně i radostný byl výraz jeho obličeje, naivní i jízlivý trochu pohled, když mohl překuláše Esterházyho, který při korunovaci krále Jiřího IV. měl hodnotu několika milionů zlatých dukátů.

[2] Když byli souzeni vrahové sv. Stanislava, biskupa krakovského, bylo jim mimo jiné zakázáno používati národních barev i pro celou řadu příštích pokolení.

hlédnout všechny ty své hosty, ať už to byly význačné osobnosti, či milí přátelé nebo pouze známí, kteří rádi přišli zvýšit slávu a lesk slavnosti svého velkomožného přítele.

Tak se ubíral průvod, jím vedený, z jedné místnosti do druhé, zvláštními oklikami, aby z různých míst bylo možno spatřit architektonické zvláštnosti, či milá malá překvapení ovšem předem připravená. Rovněž během polonézy vzdával čest galantním a nenuceným způsobem osobnostem velmi význačným nebo ženám nejkrásnějším. Bylo stále něco nového a překvapujícího v tomto tanci — vše záleželo na vůdci průvodu a největší odměnou mu bylo uspokojení hostí, při čemž zvláště omladina se postarala o to, aby její jasný a bezstarostný smích došel až k uším hostitelovým. Byl-li již pokročilejšího věku, pak přijímal po skončení polonézy dík z úst několika mladých dívek, jež mluvily za všechny ostatní. Jejich půvab a nelíčená radost zvyšovaly tím více spokojenost hostitelovu i hostí a dávaly podnět k následujícím polonézám

V této zemi aristokratické demokracie a bouřlivých voleb nebylo žádných rozdílů při tanečních slavnostech, kde stáli vedle sebe zástupci šlechtických domů, kolikráte i nejstarší a nejvznešenější rodiny, rody vyšší než byl hostitelův, ale příliš chudé, než aby se mohly státi kastelány neb vojvody, kancléři či hejtmany, dvorními osobnostmi nebo státníky. Ti, kteří zůstali doma ve svých příbytcích, které se podobaly spíše chýškám než šlechtickým sídlům, si opakovali slavnostně: »Každý šlechtic za svým plotem je roven vojvodovi.« (Szlachcic na zagrodzie równien wojewodzie.) Bylo však mnoho těch, kteří pokoušeli štěstěnu a přistupovali do služeb k bohatým velmožům a jejich paním buď sami, nebo do služeb dávali své dcery, sestry, syny. Při velkých slavnostech se pouze nezúčastňovali tance. Pán domu se nikdy nesnížil k tomu, aby jimi snad pohrdal. K jeho uspokojení mu stačilo vidět špatně utajovanou závist, kterak i zlými pohledy jakoby probodávali jednoho každého člena průvodu, který kol nich proudil jak perlivý, šumný, zářivý, veselý potok.

Průvod podobný chřestýši, který se vine, kroutí, protahuje a blýská po parketách, tu roztažen po celé své délce, tu zase stažen na malém úseku — shluk jásavých a hýřivých barev, tu tichý, tu zase roztomile švitořivý, jak skvostný to pohled na tu nádheru těžkých brokátů a oslnivého jasu šperků. Již zdáli je slyšet šepot hlasů, ne nepodobný tichému hvizdotu, přibližuje se, přibližuje, je to bystřina, ne potok, celá řeka ve svém radostném jásotu!

To by ani nemohlo být v Polsku, kde jedním z hlavních rysů je pohostinnost, aby se tato vlastnost neodrážela i v národním tanci, jakým je polonéza. Když byl hostitel po skončeném tanci vzdal čest všem zúčastněným a popřál dobré zábavy, může kterýkoliv z hostí převzít jeho dámu a započít tanec znovu. Činí to tím způsobem, že zatleská, aby mu na okamžik byla věnována pozornost, hluboce se ukloní před dámou a poprosí ji o svolení, aby s ní mohl tančit; ten, který s ní tančil před tím, se poděkuje a tímtéž způsobem požádá dámu za prvním párem stojící o svolení k tanci a po něm tak učiní všichni ostatní, takže naráz mají všecky dámy nové tanečníky — ba stává se, že někdy i hostitel, který tanec zahajoval, je při příští polonéze v posledním páru.

Kavalír, který se nyní umístil v prvé řadě, snaží se ze všech sil, aby předčil svého předchůdce ve vynalézávání nových kroků, figur i obratů. Musí ukázat dovednost ve vedení celého průvodu, při jeho proplétání, aby nenastal chaos, aby stále novými a novými ornamenty zvýšil půvab celého tance. Co se dam týče, ty se podvolují jenom svému kavalírovi, nesmí se od něho odloučit. Krok musí být pevný, rytmický, odměřený, vlnivý; nesmí se ani příliš zrychlit, ani zpomalit, nic násilného se nesmí projevit v jeho pohybech. Musí plynout tiše a klidně jako labuť na jezeře, jako mírné vlnky na hladině rybníka za klidného vánku.

Pán drží dámu střídavě jednou levou, jednou pravou rukou, místy pouze za špičky prstů, jindy ji zase sevře celou rukou, krouží okolo ní, přechází s pravé na levou stranu, což

po něm opakují všechny páry, takže při celkovém pohledu máme dojem, jakoby se před námi vlnila ohromná užovka. V tomto okamžiku ustane veškerý hovor a slyšíme jenom slabé zdůraznění rytmu jemným poklepnutím podpatku, zachytíme sotva slyšitelný šustot hedvábí a chřestivý zvuk náramků a náhrdelníků, podobný jemnému znění slabých zvonků. Pak všechno začíná znovu ožívat. Zase ony lehké kroky, tu onen něžný hovor, tam výbuch perlivého smíchu a hudba oživuje přerušenou zábavu. Jakkoliv je pán tak zaneprázdněn správným a přesným vykonáváním všech podrobností tohoto tance, přece musí si najít ještě okamžiky k tomu, aby se mohl sklonit až k uchu své dámy a pošeptat sladká, něžná slůvka — je-li ještě mladá — pak-li už není, tedy aspoň malé důvěrnosti, poslední novinky a neškodné klípky. Pak narovnav se, zařinčí zase svými ostruhami, zachrastí svou šavlí, vážně se probírá prsty ve svých vousech, dodávaje všemu tomu konání neskonalé vážnosti, očekává s napětím odpověď dámy.

Bylo by však chybou si myslet, že celá tato promenáda byla banální. — Ne, ne! Byla to pouhá zvědavost, pak radost poznání celé společnosti, která se ráda viděla v plné své nádheře a pyšnosti, která se sama sobě s potěšením obdivovala. Tak se vlastně poznávali v slávě, neboť jinde takové příležitosti nebylo. Dříve byli přímými účastníky i tance biskupové, vysoké osobnosti a hodnostáři církevní,[1] muži, jimž vlasy zbělely ve válečných taženích, politikové, kapitáni, kteří měli na sobě častěji brnění než občanský oděv, státníci, staří senátoři,

[1] Kdysi právě tito zahajovali vždy taneční slavnosti a tvořili první páry. Způsob a takt nedovolovaly, aby jiný tanečník jim přebral jejich dámu. Bylo to tudíž zařízeno tak, že po prvním zahájení, po prvním průvodu, kněží zavedli dámy na jejich místa, odkud ony pak dalšími tanečníky byly přivedeny zpět mezi ostatní. Církevní hodnostáři zůstali pak dále pouhými diváky. V posledních časech, kdy se život ubíral již volnějšími cestami vzhledem k častějším stykům s cizinou a k přijatým způsobům života, kdy zase naopak pro kněze bylo vše přísnější, přestali tito jednak tančit tento národní tanec, později pak vůbec již na taneční slavnosti nechodili.

bojovní politikové i domýšliví kasteláni, ti všichni byli velmi oblíbenými tanečníky, hlavně u mládeže; a v tomto pomíjivém prostředí vyrovnávaly čest a zásluhy ono rozpětí věku a dávalo růsti kolikráte pravé, čisté lásce. Teprve když slyšíme vyprávět od těch, kteří se nechtěli rozloučit ani s kontuszem ani se županem, kteří si dávali holit vlasy ještě dle způsobu svých předků, staré zkazky a podrobnosti o tomto zašlém krásném národním tanci, pak teprve pochopíme a poznáme, v čem vězí ta národní vrozená hrdost a dvornost, to umění s ní správně zacházet, jí užít a využít, a porozumíme, jak polonéza dovedla vychovávat lidi tím, že poetisovala všechny ty vlastnosti národa.

A tak jsme se octli v Chopinově vlasti, kde jsme poznali tradiční a historické vlastnosti tohoto národa, vlastnosti, s nimiž nyní čím dále tím méně se setkáváme, jelikož evropská civilisace, jestliže nepřizpůsobila a nepozměnila národní chachakter, pak jistě zmírnila jeho tvrdost a zjemnila vůbec vnější formy projevu. Měl jsem to štěstí poznat některé z těchto lidí, vysoce inteligentní, kultivované a vzdělané, jejichž obzor však nepřesahoval hranice jejich vlasti, jejich společnosti, literatury a jejich tradic. Měl jsem možnost nahlédnout při stycích s nimi (jako výkonnému umělci to bylo nejen umožněno, ale i velmi usnadněno) do jejich duševního života a poznat jejich názory na nové a proměněné mravy. Bylo vskutku vysoce zajímavé poznat tuto stránku jejich povahy. Zlehčují sice různé cizí názory a myšlenky, zato se však plnou silou staví za věc, která je jim drahá a to s takovou energií, že neznají v tom ohledu žádných překážek, které by je mohly zadržet. Pouze ti, kdož si zachovali až do dneška tento způsob myšlení a jednání, nám mohou býti jen ještě vzorem, obrazem, zrcadlem starých časů. Na nich se ještě odráží záblesk zašlých dob, zatím co vůkol se všechno ztrácí, všechno: zvyky, způsoby, tance . . .

Chopin sám již přišel příliš pozdě a odešel pak příliš brzy, než aby mohl všechno dobře pochopit a zachovat si v paměti;

stejně však poznal četné příklady — ať už ze vzpomínek z dětství, či z historie svého národa nebo jeho poesie, že se mu pak podařilo vynést na povrch z hlubin zapomenutí tajemství starých těch kouzel a zahalit jimi své melodie věčného mládí. Tak jako každý básník je mnohem více chápán a oceňován těmi, kteří měli možnost pobýt na místech vzniku a inspirace jeho děl, — na příklad Pindaros a Ossian jsou snáze přístupni pochopení těmi, kdož navštívili zříceniny Parthenonu osvětlené prudkým řeckým sluncem, nebo skotské krajiny ponořené v těžkých mlhách, právě tak může posluchač pochopit správně Chopina jedině tehdy, když pozná jeho vlast, jeho lid, jeho zemi se všemi národními zvyky a zvláštními rysy polské povahy. Tak prý možno ještě dnes potkati večer fantoma slávy, který znepokojuje toho, kdo se stydí za svou otčinu. Objevuje se prý vždy, kdy je nejméně očekáván, aby zastrašil lidi a zesmutněl jejich srdce. Jsou to zkazky a pověsti ne nepodobné těm, které si vypravují ukrajinští sedláci o panně — bílé jako smrt — jménem Mara, která, jsouc opásána rudou stuhou označuje krvavou skvrnou brány měst, kterým hrozí záhuba.

Neodvážil bych se nikdy mluvit o polonéze, kterou tak krásným způsobem zvěčnil Mickiewicz v posledním díle Pana Tadeusze, kdyby byla již přeložena. Ale tak je známa jenom krajanům básníkovým. Bylo by vskutku opovážlivostí ba drzostí snažit se zpracovat byť i jinou formou to, co básník vykreslil tak úžasným způsobem; Mickiewicz namaloval tento epický román, tuto rodinnou epopej tak šťastným štětcem a sytými barvami, zasadil celý příběh do krajiny, jíž dovedl znázornit pouze Ruysdaël, když zvěčnil tak skvěle zářivý paprsek slunce mezi dvěma těžkými bouřnými mraky, osvětlující vichrem zlomenou břízu, jejíž rána hoří rudou krví vedle bílé kůry. Chopin byl zcela jistě často inspirován Panem Tadeuszem, jehož scény přímo volají po zpracování, kterého Chopin byl mistrem. Jeho činnost počíná vlastně na začátku našeho století, tedy v té době, kdy mohl ještě poznati velmi

mnoho postav, jež si zachovaly dosud starodávné zvyky polské, jakož i řadu lidí nových, kteří za napoleonské vlády se snažili napodobit moderní dobu — jež stejně neměla dlouhého trvání; zrodila se během dvou válečných výprav a při třetí byla zapomenuta... Tehdy se ještě setkávaly oba typy válečníků — jedni, osmahlí jižním sluncem, trochu pyšní na svá báječná vítězství, a druzí, ještě ze staré školy, vážní a hrdí, kteří měli způsob jednání nejvyšších společenských vrstev — dnes již však všechno to pomalu mizí...

Vzhledem k tomu, že je nyní velmi málo těch, kdož zachovávají ještě staré zvyky, již se mezi Poláky nemyslí ani nejedná, nemluví ani nežije starobylým způsobem. Mýlil by se každý, kdo by v tom snad spatřoval lhostejnost; upuštěním od těchto zvyků, zapomenutí vzpomínek ještě příliš živých a palčivých by se mohlo přirovnat zármutku matky, jež se nemůže s láskou a zalíbením podívat ani na šaty ba ani na hračku svého zemřelého dítěte! Povolaní znalci přirovnávají Czaykowskiho — tohoto podolského Waltera Scotta — pro krásu a národní charakter jeho románů, ne-li už pro bohaté zpracování jeho námětů k našemu skotskému spisovateli; Owruczanin, Wernyhora, Powieści Kozackie, jak se tvrdí, už nedojmou čtenářku svým živým vyprávěním, mladé čtenáře už nevzruší jejich nádherné hrdinky; starým lesníkům a lovcům už nezvlhnou oči při čtení o krásách krajin, tak poeticky popisovaných, plných svěžesti a ranního jasu, o cvrlikání a štěbetání ptactva v hustých a temných lesích — věřte, že nezůstává v ničem pozadu za nejkrásnějšími plátny nejlepších krajinářů od Hobbemy až po Dupré, od Berghema až po Morgensterna. Kéž by už přišel den vzkříšení, kéž by náš milý mrtvý odhodil svůj rubáš, kéž by se už objevil v celé své slávě — vše ostatní by bylo zapomenuto, vše by se lesklo v nové záři, ožilo by perem básníků i hudebníků jako už ožilo štětcem malířů!

Původní hudba polonéz až do minulého století nemá valné umělecké ceny. Ty, které nenesou ani jméno autora pouze označení hrdiny, na jehož počest byly složeny, jsou příliš

těžkopádné a sladké. Tak zvaná Kosciuszkova Polonéza je jejich pravým vzorem; je tak typická pro onu dobu, že jsem viděl sám, jak ženy vzlykaly a plakaly jenom při hovoru o ní. Princezna F. L., bývalá milenka Kosciuszkova, dokonce ještě v posledních dnech svého života, téměř slepá, zesláblá, přece se ještě vzchopila k tomu, aby si ji s námahou alespoň vyťukala na svém klavíru. Některé ostatní skladby z té doby jsou tak smutného charakteru, že možno považovat je za smuteční pochody.

Polonézy Prince Oginského,[1] posledního pokladníka velkovévodství litevského, které následovaly, došly velké obliby pro svůj melancholický a unylý ráz. Jakkoliv byly zachmuřené, přece byly již pracovány s něžností a zvláštním půvabem. Rytmus ochabuje, nastupuje více modulací, jakoby vůdce, kdysi slavný a hřmotný, pojednou ztichl, kráčeje kolem hrobek, jejichž blízkost vylučuje jakýkoliv hluk a smích. Pouze láska všechno přečkala, bloudíc stále po okolí a opakujíc refrén, který předával bard zeleného Irska vánkům, aby jej roznesly do širého světa:

»Love born of sorrow, like sorrow, is true!« (Láska z bolesti zrozená je pravdivá jako bolest sama!)

V těchto motivech, tak známých princi Oginskému, je možno slyšet podobné verše, které se říkají se slzami v očích...

Později jsou hrobky zapomenuty; vidíme je stále z větší a větší dálky. Život počíná se zase bráti svou normální cestou, bolestivé dojmy se pomalu mění ve vzpomínky a jen občas je zaslechneme už jakoby ozvěnou. Fantasie nechce více vyvolávat staré duchy... a již v polonézách Lipinského cítíme bít radostně srdce... téměř nerozvážně... tak, jako bilo před onou porážkou! Melodie se stává více a více plynulejší, jasnější, voní mládím a jarem; vzrůstá dokonce ve výrazný zpěv, byť i často zasněný. Už není určena k tomu, aby odmě-

[1] Jedna z nich, z f-moll, se stala zvláště velmi slavnou. Byla vydána s titulním obrázkem, představujícím autora, jak právě končí svůj život ranou z pistole. Dlouho se tomu věřilo, že tak tomu skutečně bylo.

řovala přesně kroky vážných osobností, jež se pomalu tanci vyhýbají. Nyní už mluví k mladým srdcím, našeptávajíc jim sladká slova. Chová v sobě více prvků romantických, živoucích, radostnějších než oněch bývalých honosných a skvostných. Mayseder se ocitl ještě dále na tomto příkrém srázu, kde ho už nezadržel ani národní charakter; skončil tím, že jeho polonézy jsou vyloženě koketního rázu, spíše koncertního zpracování. Jeho napodobitelé nás pak téměř zaplavili spoustou hudebních skladeb, které sice pojmenovali polonézami, ale nic v nich neopravňuje k tomu, aby se skutečně polonézami nazývaly.

Musel přijít genius, který polonéze navrátil zase její původní charakter. Weber učinil z ní dithyramb, kde obnovil zase všechny již zašlé typické její zvláštnosti. Věnoval veškeré své umění k tomu, aby polonéza oživla zase v původní své formě. Aniž by byl použil staré hudby a starých motivů, předvedl nám v nich starou Polsku. Zdůraznil její rytmus, dál jí zase zpěvnou melodii, podbarvil ji modulacemi, to vše ve velmi dokonalém splynutí všech základních prvků. Vdechnul jí zase život, vroucnost, vášeň a přirozenou majestátnost — vlastnosti to pravé polonézy. Kadence jsou vyznačovány akordickými sledy, které nám znázorňují řinčení šavlí. Jemný šepot hlasů nám připomíná okamžiky, kdy se pronášela něžná slůvka lásky, používá dlouhých basových tónů, plných, jakoby vycházely z prsou člověka, jenž byl zvyklý rozkazovat a jemuž odpovídá vzdálené a bujné ržání ušlechtilých stepních koní krásných očí, elegantních šíjí, netrpělivě hrabajících kopyty, inteligentních a plných ohně, nosících tak půvabně dlouhé přikrývky pokryté tyrkysy a rubíny, jak bylo zvykem u polských šlechticů.[1] Naskýtá se nám nyní otázka:

[1] V pokladnici prince Radziwilla v Nieswiczu bylo možno spatřiti za doby jeho největší slávy dvanáct koňských postrojů posázených drahými kameny, každý v jiné barvě. Tamtéž bylo dvanáct apoštolů v životní velikosti z plného stříbra. To nás vůbec nemůže překvapit, jelikož tato rodina, pocházející od posledního velekněze litevského

Znal vůbec Weber bývalé Polsko? ... Snažil se oživit obrazy dávno zašlé? Jak zbytečné to otázky! Cožpak nemá genius svých vlastních nápadů a myšlenek, chybí snad někdy poesii obrazotvornost, aby mohla žít tam, kde se jí právě zlíbí? ...

Když se prudký a vervní Weber zakousl do nějakého námětu, dovedl načerpat z toho tolik, kolik potřeboval. Zmocnil se věci a dovedl ji vypracovat takovým způsobem, že se nikomu po něm nepodařilo udělat něco lepšího nebo snad doufat, že by mohl docíliti takových výsledků. A přece — může to snad udivit? — Chopin ho překonal jak počtem tak i růzností zpracování stejného námětu a pak hlavně bohatostí harmonií. Jeho polonézy v A-dur a v As-dur se celkem přibližují k Weberově E-dur svým vzletem a celkovým pojetím. V ostatních však už opustil toto zdlouhavé provedení a zpracovává námět zcela odlišným způsobem. A můžeme říci, že vždy šťastně? Kritika je vždy věcí velmi choulostivou, zvláště jedná-li se o stejnou látku. Smíme vůbec, či máme právo obmezovat básníka v jeho právech v nazírání na různé věci? Což mu není dovoleno, aby byl smuten, když se vše kol něho veselí, vyzpívat svou bolest, když byl vyzpíval radost, míti soucit s poraženými, když byl již opěvoval vítězství?

Bez námitek — zajisté není nejmenší předností Chopinovou, že zpracoval toto téma ve všech způsobech, ve všech od-

(jemuž byly darovány po přestoupení na křesťanskou víru všechny lesy a pozemky zasvěcené pohanským bohům), vlastnila prý ještě koncem minulého století — ač její bohatství bylo už citelně zmenšeno — přes 800.000 nevolníků! Jako další vzácná věc v této pokladnici, o níž jsme mluvili, je obraz představující sv. Jana Křtitele s latinským nápisem: »Ve jménu Páně, Jene, zvítězíš.« Byl nalezen samotným Janem Sobieskim po jeho velikém vítězství u bran Vídně ve stanu velkovezíra Kara-Mustafy a byl darován po jeho smrti Marií d'Arquien, jeho manželkou, jednomu princi Radziwillovi s vlastnoručním označením původu obrazu a s věnováním. Podpis, potvrzený královskou pečetí, je na rubu obrazu samého. V roce 1843 byl tento obraz ještě ve Werki, blíže Vilna v rukách prince Ludvíka Wittgensteina, který si vzal za manželku dceru prince Dominika Radziwilla, jedinou dědičku jeho úžasného bohatství.

stínech něžných či přímo patetických. Jeho velmi citlivá duše mu umožnila vniknouti do všech těchto tajů. Můžeme ho sledovat v jeho práci při všech proměnách, při jeho častých velkých bolestech v celé řadě zvláštních skladeb a musíme se při tom obdivovat jeho živosti, čilosti, která však byla též na závadu jeho zdraví. Nesetrvával snad šablonovitě na starých vzorech, či aby se utápěl jen ve starých vzpomínkách — ne: kolikráte jeho genius si vybral z celého průvodu polonézy jednu jedinou postavu a pak zpíval ve svém díle jen pro ni.

Mezi nejráznější polonézy patří ona Grande Polonaise z fis-moll. Je v ní vložena mazurka, což se může vykládat buď snad jako nějaká vzpomínka na taneční slavnost či jako bizarní vidina. Dá se zde mluvit o prvních záblescích ranního zimního slunce, matného, šedého, o básni probdělé noci, je to vlastně více sen než báseň, jejíž předměty a myšlenky zapadají do sebe bez jakéhokoliv souladu a vnitřní spojitosti, jako je tomu u Byrona:

»... Dreams in their development have breath,
And tears, and tortures, and the touch of joy;
They have a weight upon our waking thougts,
— — — — — — — — — — — — — — —
And look like herolds of Eternity.« (A Dream.)

(»... I tají sny v sobě dech, a slzy, a muka, i pocit radosti; i nad našimi myšlenkami mají moc, — — — a pohlížejí na nás jako hlasatelé Věčnosti.« (Sen.)

Hlavní motiv je prudký, mocný, při tom však jaksi neblahý, jakoby předcházel bouři; ucho se domnívá, že slyší rozvášněné výkřiky, vyzvání k boji se všemi živly světa. Zdá se nám, že neustálé opakování toniny na začátku každého taktu připomíná rány z děl z bitvy, která se odehrává příliš daleko. Pak následují takt po taktu nové a cizí akordy. Neznáme žádné podobné skladby největších autorů, kde by se vše přeťalo tak náhle jako v tomto případu vesnickou scénou, mazurkou! Tak idylickou — jakou je záhonek resedy a rozmarýnu! Pak dalek toho, aby zahladil vzpomínku na hluboký zážitek, který

nás prve uchvátil, stupňuje naopak ironickým způsobem bolestné pocity posluchačovy až k vrcholu, kde pocítí úlevu návratem prvé věty, kde však současně nalézá imposantní a smutné divadlo osudového zápasu zbaveného nejmenší možnosti převahy či vítězství. A tak končí tato improvisace jako ponurý sen, který zanechává v duši strašnou beznaděj a opuštěnost.

Polonaise-Fantaisie, která patří již k poslední periodě tvorby Chopinovy, která již byla pod vlivem horečnatých jeho stavů, nemá v sobě ničeho ze starých odvážných a smělých obrazů. Neslyšíme v ní více veselého dusotu vítězné jízdy, ani zpěvů, jež by zaháněly strach před porážkou, ani slov, která by povzbudila udatnost. Převládá tam zasmušilost, obetkaná děsivými stíny, melancholické úsměvy, netušená náhlá vzrušení, odpočinky plné strachu před nastřaženou léčkou, opuštění nenalézající žádného pevného bodu v celém svém okolí. Jsou v ní sice lidé, jimž beznaděj vstoupla do hlavy jako cyperské víno, jež zrychluje všechny pohyby, jež ostří jazyk, mate však rozum, který je brzy na hranicích deliria.

Jsou to obrazy z nešťastného období života, kdy svaly ztrácí svou sílu a schopnost, kdy nervy vypovídají službu a nedovolí člověku, než aby trpěl a trpěl! Politováníhodné zjevy, které umělec nemá nikdy připustit, leč s nejvyšší možnou opatrností a obezřetností.

III

MAZURKY

Mazurky Chopinovy se liší od polonéz hlavně ve svém výrazu. Charakterově jsou si naprosto cizí. Již prostředí samo je zcela jiné: tam byla plnost, bohatost a mocnost tónů — zde zase jemné a něžné odstíny měnící své barvy. I pokud jde o projev, o vyjádření: u polonézy to byl obraz i odraz celého národa, u mazurky je to osobní zážitek, zcela vlastní, zcela svůj. Prvky ženské, ba přímo zženštilé, u polonézy tak potlačené na nejmenší míru, snad možno říci utajené, zde stojí v popředí. Vedoucí hlas má tak velkou důležitost, že ostatní hlasy buď zanikají vůbec nebo slouží jako pouhý doprovod.

Ty časy jsou již pryč, když byla žena tak roztomilou, že se nazývala »vděčná« (wdzięcna); kdy slovo »roztomilost« se ztotožňovalo s »vděčností« (wdzięki). Žena už nebyla ochránkyní, nýbrž královnou; nebyla více součástí života — byla životem samým. Muž je sice popudlivý, vzteklý, domýšlivý, ale zcela zaslepen rozkoší. Přesto však tato rozkoš nepřestává býti prodchnuta částečně melancholií, jelikož její bytí už se nemůže více opřít o neochvějnou jistotu, sílu a klid. Vlasti není více! . . . Veškerá budoucnost se jeví jako zoufalé trosky lodi po hrozné povodni. Ruce mužovy se podobají vraku, na němž je v slzách tonoucí celá rodina. A tento vrak je vržen na širé moře, vzteklé a pěnící se — hrozící všem pohlcením. Přesto vše je tady ještě jedna možnost — nejsou ještě všechny dveře uzavřeny. Ještě jeden přístav tu zůstal. Avšak tento přístav — to je propast hanby a potupy. Mnohé srdce lidské, opuštěné a zavržené, snilo o tom, že snad tam najde kýžený klid pro svou znavenou duši. Marně! Chtěl-li se snad jenom poohlédnout, zastavila ho jeho matka, jeho žena, sestra, dcera, přítelkyně z mládí, snoubenka jeho syna, dcera jeho dcery, bělovlasí starci i děti plavých vlasů po něm volali, prosili, aby se nepřibližoval k tomu přístavu hanby, že raději se nechají hodit zpět na hluboké moře, byť by tam i zahynuli, byť by byli i uchváceni černou bezhvězdnou nocí, bez nářku, opakující si v hloubi své duše z ráje vyhnané v náruč smrti znova a znova: Jeszcze Polska nie zginęła! . . .

Mazurka v Polsku se často stala místem, kde se rozhodovalo o celém žití, kde se srdce poznávala, kde se jeden druhému zasliboval na věčnost, odkud také vycházeli národní mučedníci a hrdinky. V těchto krajích není mazurka pouhým tancem; je národní poesií určenou jako všechny poesie poražených národů promítnouti právě melodií lidové písně ohnivou pochodeň vlasteneckých citů. Také, což ostatně není nic divného, ve většině jich jsou skryty v jejich notách či slovech, pokud jim byla podložena, dva hlavní motivy moderního Poláka: rozkoš z lásky a smutek z nebezpečí. Mnohé z těchto písní nesou jméno některého válečníka či hrdiny. Tak Kosciuszkova polonéza není tak historicky slavná jako Mazurka Dombrowskiho, která se pro svůj text stala národní písní, právě tak jako Chlopickiho mazurka byla velmi populární přes třicet let jen díky svému rytmu a datu — 1830. Bylo zapotřebí hromady mrtvol a poražených, záplavy krve, potoků slz, nové diokleciánské persekuce, nového osidlování Sibiře k úplnému potlačení byť i jen ozvěny jejího rytmu či posledního záblesku vzpomínky na ni.

Od této poslední katastrofy, největší ze všech, jak tvrdí současníci, přesto, že nebylo rozdrceno, jak ujišťují všechna dobrá srdce a jak si všude šeptají, Polsko ztichlo, ba možno říci: oněmělo. Tím více národních polonéz, tím více populárních mazurek! Abychom o nich mohli mluvit, musíme se vrátit do těch dob, kdy hudba a slovo ruku v ruce byly hlasateli oposice, hrdinného a působivého účinu, mezi rozkoší z lásky a smutkem z nebezpečí se však zrodila nutnost utěšovat se v bídě a v neštěstí, která se tajila ve zvláštním půvabu tohoto tance. Právě proto verše, které se zpívají na tyto melodie, jim dávají možnost zvniternění mnohem hlubšího než jak je tomu u ostatních tanečních písní. V každé době a za každých okolností si je opakovali do nekonečna svými jasnými a plnými hlasy. Zaznívaly všude: na cestách, v lesích, na lodích, kdekoliv jen lidi napadlo; působilo hřejivě v okamžicích, kdy se dotkla srdce vzpomínka na vzdálené dobré

časy jako zářivý paprsek a utěšovala duši v očekávání temné budoucnosti.

Chopin se zmocnil jejich zpracování velmi šťastným způsobem a věnoval jim své nejlepší síly a svůj nejlepší styl skládání. Rozdrobil je na tisíce částeček, z nich každá hořela jasným plamenem ukrytým v těchto skvostech; využiv úplně všechny jejich možnosti, uložil je do nejzářivější skřínky. V kterém jiném oboru hudby než v těchto tancích, kde je místo tolik věcí, pro tolik nápadů, pro tolik nadšení, okouzlení, němých proseb by mu byly nápomocny jeho osobní vzpomínky k tvorbě těchto básní, ke skladbě těchto scén, k popisu těchto všech příhod, k zmírnění smutku a které mu umožnily, aby se jeho skladby rozšířily dále z jeho rodné země, aby stvořil tyto idealisované typy, jež umění zasvětilo pro jeho království jasu a záře?

Abychom mohli dobře porozumět tomu, jak dalece se podařilo Chopinovi se zhostit svého úkolu, museli bychom vidět tančit mazurku v Polsku; jenom tam poznáme, co tento tanec tají v sobě prudkosti, něžnosti a vyzývavosti. Zatím co valčík a kvapík působí na diváky jako jeden celek, zatím co čtverylka se podobá trochu šermování fleuretem, zatím co rychlá polka se zdá býti příliš stejnou, co menuety, fandanga, tarantelly jsou vlastně malými dramaty lásky, jež zajímají jenom tančící, při čemž vlastně drží ženu v náručí jen proto, aby si ji odhadnul a ocenil, při čemž obecenstvo až na pozorování je úplně nezúčastněno — při mazurce však role tanečníkova se nedává na milost a nemilost tanečnice, ba naopak ještě obecenstvo je jaksi také partnerem.

Delší přestávky mezi odchodem a příchodem tanečníků jsou využívány k zábavným rozhovorům; jakmile však se pár objeví před obecenstvem, neodehrává se celá scéna pouze mezi dámou a pánem, nýbrž též za spoluúčasti publika. To obecenstvu předvádí on svou dámu, jež mu dala přednost před ostatními, to před obecenstvem ukazuje ona svého pána, kterému chce vzdáti čest; to ona právě obecenstvu se chce

líbit, protože případné pochvaly a poklony se přenáší též na jejího partnera, která mu jsou nejenom polichocením, ale i vzpruhou. V posledním okamžiku pak se zdá, že ony lichotky chce formálně přenést na svého tanečníka tím, že k němu přikročí a spočine mu v náručí; a právě tento pohyb má na tisíce odstínů a způsobů provedení: laskavostí, přízní, a obratností počínajíc a vášnivým vzrušením případně i roztržitou nechutí končíc.

Na začátku tance se drží všechny páry za ruce a tvoří tak velký živoucí, pohyblivý řetěz. Srazí se pak pevněji do kruhu, v němž každá žena je jako půvabná květina na černém pozadí, kterým je jednotný oděv pánů. Pak všechny páry, jeden za druhým sledujíce první čestný pár, jdou živě a radostně kolem publika, jako při nějaké přehlídce, žárlivě střežíce úspěchy druhých, hotovy za každých okolností k boji — jak o tom psával Homér a Tasso. Po jedné až dvou hodinách, k zakončení tance, přeskupí se všichni tančící udivující rychlostí do kruhu, v němž nejodvážnější a nejbojovnější začne prozpěvovat podle melodie hrané orchestrem. Tanečníci i tanečnice se též připojí celým sborem a opakují hlavní refrén, který má ráz jak zamilovaný, tak i vlastenecký. Když pak v některých případech nálada vyvrcholí, opakuje se ještě jednou celá promenáda ovšem rychlejším krokem, při čemž tempo tance nedovolí dámám, aby se poddaly únavě. Stejně však se zdá, jakoby ony ženy při své jemnosti a delikátnosti byly vysoce otužilé a jakoby měly snad údy a svaly z ocele.

Je vskutku velmi málo tak zábavných podívaných jaké skýtá takový bál v Polsku. Po mazurce a defilé veškerá pozornost celého sálu se nesoustřeďuje jako v ostatní Evropě na jeden jediný pár, nýbrž patří všem zúčastněným, aniž by jim vadilo množství a pestrost tanečníků a tanečnic. A co je rozmanitých a veselých momentů během tance! Tak napřed tanečnice s jakousi bázlivostí se osměluje při prvních krocích jako mladé ptáče před svým prvním letem; setrvávajíc na jedné noze vyráží pak vpřed jako krasobruslařka na ledě; pak

zase jako dítě se prudce rozeběhne. Tu se jí rozšíří a rozzáří oči, pozdvihne mile hlavu, vypne hruď, pružně vyskočí a letí vzduchem jako když příď lodi rozráží vlny moře. Skončí zase koketním klouznutím po parketu, mile se podívá po divácích, vyšle jim vstříc pár úsměvů, případně k svým oblíbencům prohodí pár slov, podá rámě svému tanečníkovi, který ji odvede zase na druhý konec sálu k opakování jejího tance. A ona klouže po parketu, běží, ba přímo létá; únava jí zbarvuje tváře, rozplameňuje zrak, sklání celou postavu, zpomaluje její kroky, až všechna vysílena a zmalátnělá měkce padá do náruče svého partnera, který ji pevnou rukou přidržuje a vyvádí na okamžik na čerstvý vzduch.

Muž zase, byv přijat svou dámou, výbojně a pyšně ji uchopí, chlubí se svým soupeřům svojí kořistí, dříve než s ní začne tančit tento kratičký vířivý tanec, během kterého stále je na něm patrný vítězstvím opojený výraz, marnivá pyšnost, jež je vlastné též součástí jeho triumfu a slávy. Kavalír zdůrazní vyzývavě několik kroků, poodejde od ní, jakoby si jí chtěl lépe prohlédnout, pak pojednou učiní celý obrat, prudce, bláznivou radostí a teprve potom ji sevře vášnivě do náruče. Tyto figury a obraty jsou různé a různé, pravé závody, ovšem mnohem krásnější, jež nám skýtá mnohá dnešní Atalanta, než o jakých kdy snil Ovidius. Kolikráte se stane, že dva páry skončí v touž dobu a hned na to páni mění své tanečnice; tu přijde třetí, zatleská rukama a přebere jednu z nich jejímu partnerovi, který byl unešen její spanilostí, krásou a půvabem. Jedná-li se při tom o některou z královen večera, pak se předstihují mladí, nejskvělejší muži v tom, aby se jim dostalo té cti jí podat ruku.

Všechny ženy v Polsku mají již vrozeny veškeré taje tohoto tance; méně nadané dovedou však velmi dobře při mazurce způsob jejího provádění improvisovat. Velikou předností je skromnost, bázlivost, ba i vzrušenost je velmi vítanou vlastností. A tak se dá říci, že mazurka je vlastně tancem v nejčistším slova smyslu milostným. Tančící se nikterak nestraní

publika, naopak — vše provádí přímo před ním a pro ně; a tak v tomto tanci vládne vlastně směs intimní něžnosti a marnivosti, též však cudnosti a zanícení.

V Polsku ostatně je každá žena zbožňovaná, jakmile se kdo ženu zbožňovat naučí. Méně krásné inspirovaly k neuhasitelným vášním, nejkrásnější fascinovaly přímo muže přivíráním svých plavých sklopených řasů, svými vzdechy procházejícími nejpůvabnějšími rty, jež dovedou právě tak úpěnlivě prosit, jako ztvrdnout v hrdé mlčení. Jak nemají býti kadence mazurek plné vášnivých slov, neurčitých nadějí, půvabného okouzlení, ilusí a zklamáním tam, kde jim vládnou takové ženy, u nichž každý pohyb, každý záchvěv je procítěn vzpomínkou jako ozvěnou někdejšího sentimentálního slibu či ztajené vášně. A existuje vůbec jaká Polka, která by skončila mazurku aniž by měla rozpálené líce jak pohnutím, tak únavou?

Kolik svazků trvalých zde bylo uzavřeno při tomto tanci uprostřed tolika lidí, za zvuků hudby, jež vyvolává obyčejně vzpomínky na známého válečníka či historickou událost, vížící se někdy k textu, ale vždy ukryta v jádru melodie? Kolik zde bylo proneseno slibů (»Nebesa jsou mým svědkem!«), jichž nikdy nebylo zapomenuto srdcem věčně očekávajícím nebe pro uskutečnění všeho, co bylo na zemi slíbeno? A kolik nesnadných rozchodů se událo zde mezi těmi, kteří se dobře snášeli, kteří měli stejnou povahu — když se byli již nasytili lásky, jež se však neproměnila nikdy v nepřátelství! Kolikráte si zde umlouvali příští schůzku vášniví milenci za dlouhou a dlouhou dobu, až podzim života vystřídal jeho jaro, doufajíce pevněji ve svou věrnost v celém žití než v uskutečnění svých bláhových snů vlastního štěstí! Kolik smutných citů potají živených těmi, již byli pro svoji rozdílnost majetkovou či pro svoje rodové postavení odloučeni, bylo projeveno při těchto vzácných příležitostech, kde svět obdivuje krásu a ne bohatství — zdraví a ne společenské postavení. Jedině zde bylo možno lidem různých společenských kruhů se sejíti, všechny

zármutky se proměnily v radost, jejíž zář, byť krátká, ozařovala na dlouho zase onu temnou dobu čekání — jak praví básník: »Odloučenost — toť svět bez slunce!«

A co krátkých lásek bylo uzavřeno a zase zrušeno během téhož večera mezi těmi, kdož se viděli poprvé a naposledy! Kolik rozhovorů povrchně započatých za dlouhých přestávek a při spletitých figurách mazurky, ironicky prodlužovaných, se vzrušením přerušovaných a znovu načatých, s pouhým napověděním, v čemž vynikají právě ony slovanské vlastnosti jako bystrost a jemnost, končilo mnohdy nejhlubšími vztahy. Kolik důvěrností a klípků bylo zde odhaleno pod rouškou upřímnosti, jež je vždy na místě, odhodíme-li pouta všednosti a obvyklé upjatosti! Kolik však též slov směšných, lživých, kolik tužeb, přání a marných nadějí bylo hozeno na pospas větru jako šáteček tanečnice . . . jichž však nebylo nikdy zneužito neprávem!

Chopin odstranil onu poetickou neurčitost a nejasnost, jež byla v národních mazurkách pouze napověděna. Zachovávaje její rytmus, zušlechtil její melodii a rozšířil celkovou formu; použil hlavně harmonických polosvitů, jež byly právě takovou novinkou jako melodie jim vévodícím. Vytvořil tak velkou řadu úplně rozdílných děl, které dojímají srdce od začátku až do konce, které oživují celý tanec, při kterém kavalír má právo býti neustále po boku své dámy, aniž by se od ní vzdálil.

Vše najdeme v jeho mazurkách: koketnost, výbojnost, marnivost, bujnou fantasii, náklonnost, snivost, vášeň i citové výbuchy. Protože je velmi obtížné utvořiti jednolitý celek z těchto základních stupňů, aniž by se na nich nezarazilo vzrušení citů a myšlenkový pochod vůbec, používá více či méně dle potřeby některé z nich právě týmž způsobem, jak se vskutku mazurka od paláců k chýškám tančí ze stejných pohnutek — z lásky i z politiky; v této zemi totiž všechny vlastnosti celého národa možno nalézti téměř u každého jednotlivce zvláště. I rozluštil to tudíž Chopin tím způsobem, že

utvořil každou jednotlivou skladbu zcela odlišného charakteru.

Není tu nic falešného, nic vymyšleného, nic banálního. Kontrasty se množí, jsou neustále ve vleku citových vzrušení a dojmů jemného ducha; vysoká citlivost, jež je živena neštěstím a utrpením, která však přináší vzpruhu smutným dnům jako požár temné noci. Před jejich vzrušenými zraky a třesoucím srdcem se rozprostírají široké a ledové pláně viděné okovy pevností, vidí padlé udavače a zrádce podplacené hnusnými soudci, vidí bílé stepi sibiřské tiché a opuštěné — to vše je jim přízrakem jako vzdušné obrazy rozvěšené po stěnách tanečních sálů; ať jsou to již sály, jichž příčky jsou pouze příležitostně natřeny jasnou modří, jejichž podlaha je čerstvě navoskována, kde jsou krásné, mladé dívky oblečeny jednoduchým červeným a bílým mušelínem — nebo sály, jejichž stěny jsou pokryty bohatými štukovými výzdobami, s parkety z mahagonu či ebenu, s lustry zářícími tisícerými svíčkami.

Tak zdánlivá maličkost dovede přiblížit ty, kteří se zde vidí poprvé a právě tak dovede okamžik či jedno jediné slovo odloučit od sebe lidi, kteří dříve spolu byli dobrými přáteli. Náhlé důvěrnosti jsou zde zdůrazňovány, naopak zase nedůvěra je chována v tajnosti. Tak pravila jedna velmi vzdělaná žena: »Hrajeme zde často komedii chtějíce se vystříhat tragedie!« — chtějí slyšet to, co se nemá vyslovit nahlas. Velká většina se snaží věc zvědět tím způsobem, že se staví naprosto netečnou, dává vyhýbavé odpovědi, jako by se dala ze zvuku kovu vytušit jeho pravá vlastnost. Všichni lidé se neustále zkoušejí, vyptávají přesto, že jsou si sebou jisti, že se znají. Každý mladý muž chce zvědět, je-li mezi ním a dámou jeho snů stejné pouto lásky k vlasti, právě tak jako stejná hrůza před přemožitelem. Každá žena dříve než věnuje svou přízeň tomu, jenž na ni pohlíží s takovou vroucností, horoucí něžností a sladkou vášnivostí, chce vědět, zda onen muž by se nebál zatčení, dobrovolného či nuceného vyhnanství (ne vždy tak trpkého), či zda nemá hrůzu před tím, aby doživotně sloužil jako voják na březích Kaspického moře či na vysokém Kavkazu!...

Když muž dovede nenávidět a když se žena spokojí očerňováním nepřítele, nastanou zde palčivé nejistoty; ruce, jež si vyměnily zásnubní prsteny se táží, zda-li tam zůstanou? Je-li žena takové povahy, jakou měla princezna Eustacha Sanguszko, jež nechala raději svého syna pracovat v dolech, než by byla poklekla před carem,[1] a zda muž by nikdy neprovedl něco takového jako učinili K., B., L., J. a pod., kteří žili v Petrohradě zahrnuti poctami, chlubíce se svým dětem, že očekávají den, kdy vytáhnou zbraně proti dnešním vládcům; žena zkouší a zkoumá mužovo srdce dle jeho plamenných slov jako matka, jež otáčí hlavu nemocného dítěte držíc je za rozpálené horečnaté spánky k nebi se slovy: hleď, kde je tvůj Bůh!... V jejím hlase jsou ztajeny vzlyky, v jejích očích slzy pouze jemu viditelné. Prosí a zároveň poroučí, pro-

[1] Po skončení války v r. 1830 byl princ Roman Sanguszko odsouzen k doživotní vojenské službě na Sibiři. Při podpisování rozsudku připojil vlastnoručně car Mikuláš: »... kam bude dopraven s řetězy na nohách.« — Jeho zdraví bylo nalomeno, rodina několikráte zažádala u dvora, až dostala odpověď, že, jestliže jeho matka, princezna Eustacha, přijde k carovi a klesne před ním na kolena, že obdrží pro svého syna milost. Princezna dlouho odmítala. Až ji k tomu donutil zlý stav synův. Když přijela do Petrohradu, vyjednavači se teprve usnášeli na způsobu, jakým by měla před carem pokleknout. Rozhodli se pro tak ponižující formu, že princezna byla už hotova vrátit se zpět. Konečně jí bylo povoleno vyžádat si audienci u carevny, kamž by přišel car a kde by beze svědků klečíc si vyprosila milost pro svého syna. Když byla u carevny, vešel car... princezna se však ani nepohnula, carevna domnívajíc se, že ho princezna nepoznala, povstala... Princezna povstala rovněž a čekala... car se na ni zahleděl, přešel pomalu místností... a vyšel ven!... Carevna uchopila princeznu za ruce a zvolala: »Tím jste propásla jedinečnou příležitost!...« — Princezna vyprávěla později, že jí snad nohy úplně v tom okamžiku zkameněly a při vzpomínce, že tisíce ostatních Poláků trpí mnohem více než její syn, že by byla raději zemřela než aby klečíc prosila. A tak její syn nebyl omilostněn; příští pokolení však ji jistě ověnčí aureolou na věčnou památku této polské matky antických ctností.

dá svůj úsměv — a cena? Hrdinství! Jestliže odkloní hlavu, je to jako by člověka svrhla na dno propasti pohrdání; jestliže mu však ukáže jas svého krásného obličeje — zachránila tím člověka z jisté záhuby!

A tak z každé mazurky, jež se tam tančí, vycítíme jednak muže, jehož pohled, slovo, úzkostná objetí ukazují, že svatý oltář vlasti a ženina srdce je pro něj nerozlučitelným pojmem — a pak ženu, jejíž zvlhlé oči, slabé ruce, vonný dech šeptající kouzelná slova, zajaly mužské srdce pro toto svaté vojsko, kde sladká pouta ženy pomáhají snášet lehčeji okovy vězení či řetězy kibitky.[1] Takový muž a taková žena snad nikdy už nespatří svého druha; a přece jeden určí osud druhého tím, že mu vloží do duše ona slova, jichž nikdo neslyšel, ale která od onoho dne stravují či oživují duši jako plamenné jazyky do nekonečnosti se opakujícím: Vlast! Čest! Svoboda — Svoboda, především svoboda! Hnus nad otroctvím, opovržení nad despotismem, nenávist vůči všemu nízkému! Zemřít, ihned zemřít; raději třikráte zemřít než zatajit svobodnou duši ve svobodném člověku! Raději zemřít než být závislý jako nějaký nečestný přeběhlík na rozmarech carů a careven, na jejich výsměchu či urážce nebo na jejich nečisté a ponižující milosti neb na jejich vražedném vzteku samovládce.

Přece však zemřít — to by bylo přespříliš! Na tom nebylo dosti! Všichni nesměli zemřít, přece však museli přestat dýchat už tím, že jim bylo odňato jejich staré právo volného života v křesťanském světě; zvláště když odmítli jakýkoliv pakt s vítězem, který se zmocnil jejich země a chlubil se a honosil svými privilegiemi. Takový osud byl vskutku horší smrti! Nevadí! Nechtěli se mu podvolit, nebáli se však jej přijmout. Byli sice takoví, kteří se smířili s vítězem (spíše pro formu než z přesvědčení), kolik však bylo těch, kdož se nechtěli vůbec smířit ani pro formu ani z přesvědčení. Vyhýbali se jakémukoliv smírnému jednání, ba ani nepřijali

[1] Kibitka — malý ruský vůz, v němž byli přepravováni provinilci. (Pozn. překl.)

onen mlčky trpěný mír, který by jim otevřel brány všech vyslanectví a všech dvorů celé Evropy, jen aby nemuseli slyšet, že »medvěd, který si navlékl bílé rukavice« před cizinci se staví do popředí a pak, jakmile je s jejich očí, stává se zase divokou šelmou, chtivou onoho medu civilisace; šelmou, jež přijímá sice vše, ale neví, že med ten je výtažkem z nejkrásnějších květů, jež při tom ztrácejí na své kráse a že svými hrubými tlapami zabíjí ony okřídlené pracovnice, bez nichž by medu nikdy nebylo.

Polák přece však odmítl nabízené přátelství mocných sousedů; on, který byl dědicem vzdělanosti starší již osmi set let, on, který již přes sto roků opovrhoval vším tím, co mu civilisace vložila v srdce na chování a na naprosté nezávislosti; a tak se pojednou objeví Polák v Evropě jako paria, jakobín, nebezpečný člověk, jehož přítomnosti či blízkosti je co nejlépe se vystříhat. Cestuje-li — on, přece skutečný šlechtic — je ostatním na posměch jako strašák; je-li v kostele — on, přece katolík přesvědčením, ba možno říci i mučedník — je v chrámu jenom na překážku; je-li ve společnosti — on, přece lev salonu, duchaplný vypravěč — zdá se být bezvýznamným člověkem, který má jen velmi slušně zůstat stranou všech ostatních! Jak hořký to kalich utrpení! Jak tvrdý to osud čelit takovému zápasu, který trvá nekonečně dlouho! Každý mladý muž i každá mladá žena, již se potkají náhodou při mazurce, mají možnost hned se vyzkoušet, jsou-li s to vypíti ten kalich hořkosti; když se domluví, přijmou onen kalich šťastně a radostně z ruky, jež jej podá se srdcem plným nadšení, s očima plnýma lásky, se slovem plným odvahy a půvadu, s pohybem plným vzteku a pohrdání.

Během tanečního večera nejsou však stále mezi sebou. Musí také tančit s přemožiteli; musí se snažit částečně se jim zalíbit, aby neupadli v naprosté opovržení. Musí se jít pro jejich ženy a kolikrát je i navštíviti; musí se stát před nimi; chodit s nimi bok po boku, klanět se jim — jim, které nenávidí! Oh, jak jsou tvrdé a bezcitné ženy vítězů, jež se objeví

na taneční zábavě poražených! Jedny se nosí, jakoby byly dvorními dámami, na nichž se odráží lesk a jas trůnu, pyšné, vědomě drzé, avšak nevědomky kruté, domnívají se, že jsou obdivovány, aniž by vycítily, jak jsou nenáviděny, představují si, že ony samy vládnou, aniž by pozorovaly, že jsou terčem posměchu a vtipu těch, kteří mají dost krve v srdci, dost ohně v krvi, dost odvahy v duši, dost naděje v budoucnost, očekávajíce příští generace, než odhalí své prokleté vzpomínky veřejnému soudu. Byť se i ony ženy snažily, přece na nich bylo vidět, že se neumějí ani do korsetů obléci, zvláště pak byly rozzlobeny, když se viděly obklopeny celým rojem půvabných stvoření, jejichž těla ani korsetu nosit nepoznala!

Druhé zase, zbohatlice, rády oslňovaly září svých diamantů oči těch, které jejich manželé oloupili o všechen majetek. Směšné a zlé, které si však ani neuvědomily, že červený hedváb jejich šatů je zbrocen krví porobených, které by nejraději s účesu spadlou jehlicí probodly srdce některé z žen, které je proklínaly, kdykoliv se při procházce míjely. Všechno, co jim působilo zdání nenávisti, přijímaly s úsměvem, snažíce se tak opičit po dámách velkého světa. Abychom pochopili a porozuměli vulgárním způsobům mongolským a kalmyckým, musíme nechtíc si připomenout po staletí trvající dlouhé a tvrdé boje Rusů s pohanskými asijskými hordami, které i pod jařmem poroby si zachovávaly stopy barbarství jak ve své duši tak i v jazyku! Tam ještě dnes státní poklad — jak by jej nazval evropský ministr financí — se jmenuje »knížecí stan«; tam se kdysi totiž shromažďovaly nejkrásnější předměty z válečných kořistí a loupežných výprav!

Jsou-li ženy vítězů v přítomnosti žen poražených, srší jim z očí přímo nenávist a pohrdání. Ani »označené dámy«, to jsou ty, jež mají na ramenou monogram vladařův, ani ony druhé, jež se nemohou pochlubit takovým vyznamenáním, vůbec nechápou ovzduší, v němž se ocitly. Nevidí ani plameny hrdinství, zárodky to ohromného požáru, jež stoupají vzhůru chvějícími se jazyky až ke zlacenému stropu, kde tvoří

mohutnou klenbu z temných proroctví nad jejich prázdnými a přece těžkými hlavami; nevidí ani jedovaté květy budoucí poesie, jež vyrůstají ze země pod jejich kroky, nevidí ani trnů, jež se zachycují na krajkových lemech jejich šatů, květy, jež se pnou jako liany kol jejich těl, stoupají až k srdci, ale již padají zase zpět, když byly poznaly v srdci touž prázdnotu jako v hlavě!

Pro všechny ženy tohoto druhu Polák není šlechticem — takový je rozdíl rasový a jazykový. Je poražen, to znamená méně než otrok; je v nepřízni, to značí méně než zvíře, jež se těší vládcově pozornosti. Polky však i pro vítěze jsou především ženami. A jakými ženami! Zda-li existuje srdce, které by nebylo sežehnuto pohledem některé z nich, černým jako noc či modrým jak italské nebe, pro který ať je proklet... ano třeba stokráte proklet... jen když neztratí přízeň carovu! V tom je zajedno nízkost mužova i ženina, jež nám co do rovnocennosti připomínají »libra olova a libra peří«, jak ostatně praví ruské přísloví: »Muž i žena — to je jeden čert!« S tím rozdílem pouze, že libra olova leží jako koule na dně sáčku z nepromokavé látky — a libra peří se hýbe, poletuje, zdvihá, klesá, opět stoupá a padá zpět bez přestání jako roj černých motýlů v průhledné síti.

Přesto však je v hrudi pod bohatě zdobeným šatem, pod kožešinovým zlaceným kabátem, posetým vyznamenáními, s kříži a rubíny, záblesk slovanské povahy, jiskra, která žije, která někdy zazáří jasným plamenem. Je přístupná zbožnosti, dojímána slzami, podmaněna úsměvem. Musí se míti na pozoru, neboť kolem ní je žár nebezpečí mongolského a jemu podobného, jež všude větří kořist. A z této jiskry se rozroste velký oheň — totiž vítěz se nespokojí slzami a úsměvy bez stříbra, ba chce dokonce, aby ono stříbro mělo příchuť slz a úsměvů. Kdo vypoví všechna ta dramata, jež se udála mezi těmito bytostmi, z nichž jedna líčí a rozhazuje hedvábné a zlaté sítě — ihned však couvne jako kousnuta štírem, aby se snad sama nezapletla do svých tenat a druhá zatím, lačnící

po kořisti opojena pohledy a omámena sladkou mluvou — se hrabe v penězích!

A tak Rus a Polka jsou jedinými styčnými body mezi těmito národy, jež jsou si milí jako voda ohni; jeden šíleně toužící po svobodě, již miluje jako svůj život — a druhý donucený k otroctví, jemuž dlužno dát i vlastní život. Tento styk je stejně však ožehavým problémem, protože žena má snahu vštípit muži základy dobroty, zbožnosti a cti, kdežto muž chce ženu nejenom odnárodnit, ale chce, aby žena zapomněla na čest, zbožnost a dobrotu. Při této dvojaké hře vzplanou oba a pokud se nesetkají jinde, pak je to právě při mazurce, kde se útočí ať čestně či lstivě, kde dochází k tichým vítězstvím. Bály a tance vůbec jsou tak dějištěm těchto velkých bitev, jejichž úspěch závisí v tom, že jeden z bojujících přátel získá třeba za cenu sebevyššího výkupného nebo na podkladě nějaké vzpomínky srdce ženy. A vzpomínka ta pak září jako jasná hvězda po celé žití.[1]

Severní sněhy Irkutska, za živa pohřbení v Nerdžinsku, to vše tvoří z devíti desetin pozadí a podklad rozmluvy Polky, která se sladkým úsměvem otrhává svou kytici, s Rusem, jenž nervosně svírá svou bílou rukavici, sleduje očima čistý profil a andělské tvary, rozmluvy, při níž zdánlivě obhajuje a prosí za sebe, zatím však se jedná o druhého, nepřítomného; pak

[1] Jeden ruský generál byl pověřen provedením jakýchsi krutých opatření v blízkosti kláštera dominikánek v Kamienci Podolském. Převorka kláštera měla vyprositi na něm určitá zmírnění. Nejenom, že pocházela z nejstaršího rodu litevského, byla nad to ještě velmi krásná a velmi podmanivého chování, Generál ji viděl pouze za mříží hovorny, ale rozprávěl s ní velmi dlouho. Nazítří však svolil ke všemu, co ona vyžadovala (aniž by se ovšem postaral o to, aby i jeho nástupce rok nato toto vše dodržoval) a ještě nařídil svým vojákům, aby zasadili před jejími okny mladý topol; nikdo nemohl pochopit, proč tak rozhodl. Ještě mnoho let poté — Mater Rosa — jak přiléhavé to jméno! — na něj pohlížela s uspokojením a zalíbením; připomínal jí onoho ruského generála, který tím způsobem jí vzdal čest a nehynoucí památku. Na strom, který směřoval k její cele dal zavěsit nápis: »To Polka!«

náhradou za to se mohou státi lichotky zatajenými požadavky. To je pak ponížení a zneuctění stavu,[1] to je ta knuta a smrt, za něhož se jeho sestře či snoubence, přítelkyni nebo neznámé krajance, obdařené vychytralostí a lstivostí, podařilo učiniti něco ve prospěch či v neprospěch během prchavého vzplanutí lásky při dvou mazurkách. Při prvé se pouze naznačí náklonnost či snad láska; zápas začíná, osud je rozhodnut. Během delší přestávky, kterou si ona sama vynutí, snaží se, seč síly stačí, obměkčit i kámen; kolikráte se muž ani nedozví, co se všechno po ní žádalo až do onoho dne (jehož nerozvážnost — draze zaplacená čímsi nízkým — jí umožnila přístup), kdy se konečně dostane rozhodující úřední osobě do rukou dopis psaný něžnou třesoucí se rukou, skropený slzami ... Když se pak uvidí při příští mazurce, při příštím tanci, je jeden z nich již poražen. Buď ničeho nevymohla nebo vše vyhrála. Velmi zřídka je však vidět, že by vůbec ničeho nevymohla svým pohledem, úsměvem, silou.

Jakkoliv jsou velmi časté oficielní plesy, kde samozřejmě jsou mezi čestnými hosty ruské vedoucí osobnosti či důstojníci polských pluků, přece čistá poesie a radost z tance mazurky je jenom mezi Poláky a Polkami. Pouze oni vědí, kdy mohou odebrat partnerovi tanečnici v pravý čas, kdy s ní mohou začít mazurku o dvaceti párech, to je na celé dvě hodiny! Jen oni umí správně usadit svou partnerku do křesla před orchestrem, který tlumí jejich vzrušené rozmluvy a vášnivý šepot, který je stejně více naznačován a chápán než vyslovován — neboť jen oni umí uposlechnout jejích přání a usadit ji před staré dámy, které pak se dohadují podle výrazu tváře o tónu jejich rozhovoru. Jen Polák a Polka pozná už předem, kdo během tance prohraje či vyhraje. Nejenom to: Polák ví velmi dobře, že při této veřejné schůzce obecenstvu na odiv vystavené, není

[1] Princ Trubeckoj vrátivší se ze Sibiře, kde ztrávil dvacet let na pracích v dolech, neztratil nic ze své prudké nerozvážnosti, si dal natisknouti navštívenky (stejně však brzy zabavené): Petr Trubeckoj, rozený Princ Trubeckoj.

on sám pánem situace. Chce-li se zalíbit, bojí se; miluje-li, pak se chvěje. Ať už v prvém či druhém případě, když by rád něco příjemného vyslovil, co by se mile dotklo srdce či duše, ocitá se neustále v bludišti rozprav a rozmluv, které spíše dávají tušit ono zanícení, jež nesmí být vysloveno nahlas; jsou to neodůvodněná vášnivá žárlivá obvinění; jsou to prudké obhajoby špatného a chybného, jen aby se dověděl pravdu; a to vše se děje v mezích květnatého stylu plesových rozprav. Vše je řečeno, kolikrát se odhalí celá duše i srdce, všechny bolesti a útrapy, aniž by však tanečnice, ať je už vášnivá či chladná, se mohla pochlubit, že mu vyrvala jeho tajemství.

A potom tato zábava tak lehce a něžně započatá se začíná jen pomalu prohlubovat, mluví se o drobných věcech bezstarostně, téměř se zdá, že se spíše ironisují a zlehčují hlubší city a vážné starosti. Přesto však než odsoudíme tento druh zábavy, musíme dříve znáti její důvody. Připomíná nám pestře tkanou látku, jež roztrhána na kusy ztrácí veškeren svůj půvab i smysl. Právě tak z úryvků těchto rozmluv, jež by se snad mohly zachytit, se nedá ničeho usoudit. Kolikráte se stane, že vlastně výmluvnost není leč pouhým žertováním, jež jiskří jako ohňostroj, aniž by však jeho oheň měl v sobě svůj pravý žár. Baví se s jedním myslí na druhého; naslouchá odpovědi jen proto, aby slyšela zodpovědenou svou vlastní otázku. Vzněcuje se ne pro toho, s kým mluví, ale pro toho, o němž bude řeč. Jindy zase zábava je jakoby nedopatřením velmi vážná, když se její duch toulá kdesi daleko, pod veselými úsměvy a žerty se skrývá hluboký smutek a starosti, jež nedovede nikdo utišit, aniž by se kdo dověděl něco o smělých plánech v duši skrytých.

Často se střídá nevhodná a nemístná veselost se smutkem, který se zase změní ve vítězný zpěv samozřejmě tlumený. Spiknutí zaměstnává neustále mysli všech, zrada se dá očekávati pod každým sebemenším náznakem slabosti; při každém malém podezření padá muž do rukou moskevské policie, jež ho vrátí životu zpět jako moře vyvrhne na břeh utopence;

a což zrada — je-li někdo jen docela málo podezříván z této strašlivé věci, pak je v očích druhých tím nejjedovatějším tvorem, jehož dech sám přináší mor a zkázu; všem ostatním je takový muž nerozluštitelnou hádankou, pouze žena vše rozpozná už tím, že chce být jeho strážným andělem, že ho chce zadržet na srázu svůdných léček zrady. V těchto rozhovorech prostých jako zlaté a měděné cetky, mezi nimiž září pravý rubín vedle falešného démantu jako kapka čisté krve vedle nečistého stříbra, vedou se rozhovory, v nichž těžko vysvětlitelné pomlky mohou právě tak vynésti na světlo cudnost a čistotu obětujícího se života, jako nestoudnost zbabělosti, jež by chtěla být odměněna — vizme příklad dvojaké hry obětování se a zrady, udávající spolupachatele v naději, že unikne svým katům a při tom však prohrává a ztrácí vše sám. Právě tam, kde konversace je vlastně uměním nejvyššího stupně, se nechává druhá osoba velmi často na pochybách při rozhovorech ať smutných či veselých, co se vlastně skutečně míní; dovedou v minutě přejít z největšího veselí do hlubokého smutku a tak samozřejmou upřímností, že je velmi těžko rozeznat skutečný úmysl.

A vskutku je nesnadné zachytit nit hovoru či pokračovat v něm, tak se mění, tak se vlní jako pískové přelivý na břehu moře. Stačí, abych zde řekl to, co mi naznačili někteří z mých polských přátel, že totiž obdivují úžasnou obratnost rozhovorů pařížské společnosti, jíž jsou sice Poláci více méně schopni stačit, pokud na ní mají zájem. Mají nenapodobitelnou schopnost neustále zaměňovat pravdu se smyšlenkou; obojí je jim zkušebním kamenem, který je tím jistější, čím je méně podezírán; jaká to vzletnost a pohotovost myšlenek; i při tak nepatrných a nedůležitých příležitostech plýtvá s úžasnou marnotratností duchem a vtipem podobně jako učinil Gil Blas, který, aby si zachoval život, v jediném dni prokázal takovou inteligenci, že mu španělský král svěřil ihned správu svých zemí; všechno to nám připomíná eskamotéry, kteří dovedou metat dýky nebo si vyhazovat větší počet ostrých nožů do

vzduchu, avšak při trošce neopatrnosti mohou se státi jejich obětí. Takový způsob jednání je důsledkem úzkosti, strachu a hrůzy, jelikož jsou neustále v prostředí udavačů, persekuce, potupy a osobního ponížení, jež se častěji ztotožňuje s urážkou celého národa či s politickou záští, takže z tohoto komplikovaného postavení může býti východiskem jedině nedbalost, zdánlivá nepozornost a nedůslednost v hovoru; případně u zapomenuté a v ústraní žijící osoby se může pak projeviti vše jako velmi silné a mohutné duševní hnutí.

Častokrát se stane, že při docela obyčejném setkání dostane hovor zcela jinou, dramatickou tvářnost. V tom případě se vše urovná, zbaví nejistoty, zamítnou se všechny obavy velmi jemným a roztomilým způsobem a dá se hovoru zcela jiný směr.

Je stejně však překvapující, kolik neočekávaných momentů může se vyskytnout při nahodilém setkání se během mazurky, když — při nejjemnějších záchvěvech srdce za zvláštní atmosféry plesu, za noci plné ohně, v nádherných toaletách — promlouvá nejúžasnější obrazotvornost při rychlých, na pohled bezvýznamných střetnutích! Mohlo by tomu být snad jinak, když jsou přítomné ony ženy, jež dávají právě mazurce všechny tyto zvláštní znaky, jež zůstanou v jiných zemích nejenom nenapodobitelné, ale i nepochopitelné. Vskutku — polské ženy se nedají přirovnat k žádným jiným! Mezi nimi je tolik žen s přednostmi a vlastnostmi tak vynikajícími, že by mohly patřit všem věkům i všem národům; takové zjevy jsou však řídké a vzácné. Většinou jsou naprosto původní ve svých povahových rysech. Napůl vážné jako Egypťanky, napůl rozmarné jako Paříženky, přenášejí s matky na dceru tajemství nápojů lásky, jež jsou majetkem harémů, svádějí s asijskou malátností, avšak s ohnivými zraky hurisek své netečné sultány, projevují jim něžnosti prchavé jako blesk, nesměle je hladí a laskají pohyby, jejichž pomalost opájí a okouzluje, jejich postoje jsou podvědomé, avšak mocně působící přitažlivým dojmem. Svádějí právě pružností a ohebností svých

postav neznajíce při tom studu a nedávajíce si poroučet žádnou etiketou; svádějí rozmanitým způsobem mluvy a slzami, jež přicházejí vskutku ze srdce; svádějí ztepilostí a plachostí, jež je vlastní jenom gazele. Jsou pověrčivé, požívačné, dětinské, rády se baví, o vše jeví zájem, jako ony krásné a hloupé bytosti, jež vzývají arabského proroka; na rozdíl od nich jsou však inteligentní, vzdělané, důvtipné, poznají na prvý pohled, co se vidět nemá a co se naopak má pochválit a obdivovat, zvyklé na to, aby byly prospěšny vším, co znají a co dovedou, a ještě více zvyklé na dlouhé mlčení, pevně věřící v osud, který jim sejme závoj, rozzáří oči a vysloví slova díků!

Jsou velkomyslné, nebojácné, plné zápalu a nadšení, vroucí zbožnosti, milující nebezpečí i lásku, od níž žádají mnoho, ale dávají málo a při tom však velmi samolibé. Hrdinství se jim líbí; myslím, že není mezi nimi žádné, jež by se rozpakovala před sebevětší obětí pro nějakou velkou věc. Musíme však přiznat, že je mezi nimi mnoho takových, vzrušených i tajemných, které obětují své nejsvětější ctnosti nízkostem a temnotám. Přesto, že se velmi pečlivě starají o svou domácnost, nikdy ovšem ve svém mládí (a to je vskutku velmi dlouhé, protože předčasně dospívají), ani útrapy soukromého života, ani tajné bolesti, jež rozdírají tyto duše příliš citlivé, než aby nebyly často zraňovány, přece nepotlačují v nich nikdy vlastenecké city, čistotu jejich mladického blouznění a citovou vznětlivost.

Jsouce od přírody velmi dětinské, používají s neuvěřitelnou obratností velkou zbraň licoměrnosti; vyzpovídají vždy druhého, ale zachovávají pečlivě svá vlastní tajemství tak dokonale, že každý myslí, že žádných nemají.[1]

Kolikrát to bývají právě ty nejvznešenější, které mlčí, jež

[1] Musíme si uvědomit, že tato uzavřenost a — pokud se to dá nazvat — licoměrnost je vynucena polohou jejich země; však nenajdeme nic podobného u ostatních žen slovanských z jejich povahy; Polky jsou vpravdě zasvěceny do všech tajemství, činů a citů, jež při nejmenší neopatrnosti či podřeknutí hrozí okamžitou deportací do sibiřských dolů. Ony druhé si navykly používat nikoliv nepravdy, nýbrž ironie,

se nebojí a všemi pohrdají. Prokazují dobrou službu těm, kteří ji pomluvili, stávají se přítelem těch, kteří je pošpinili, za jeden dobrý skutek vracejí jich sto. Vnitřní opovržení, jež v nich vzbuzují ti, kteří jim neporozuměli, je posiluje v této nadřaděnosti, která jim dává vládnout nade všemi srdci, jež si podmanily, jež si spřátelily, připoutaly bez jakékoliv zrady, až do onoho dne, kdy jsou schopny pohrdat i smrtí, snášet lehce útrapy exilu, vězení, nejkrutších trestů — stále však věrné, běžné, obětující se s neochvějitelnou radostí.

Pocty, jichž se dostávalo Polkám, byly tak mocné a časté, že už vlastně ani poctami nebyly; byly pro ně nutným zlem, samozřejmostí. Co chtějí, to je přítulnost; v co doufají, to je, že chtějí být obdivovány; čeho se dožadují — vlastenecké cti, zármutku nad osudem vlasti a lásky k ní. Všechny jsou velmi poeticky založené; vytvořily si jasný ideál, o němž stále sní, která tak vyhovuje despotismu, z něhož vyvěrají všechny prameny života; despotism tím více nepřijatelný, jelikož pracuje s úlisnými prostředky či dovede vládnout jen terorem, jelikož se dá oklamat i falešnými lichotkami a souhlasí s tím, být milován bez lásky, konejšen bez něžností, dá se opíti i špatným vínem, nestará se o to, je-li srdce vskutku veselé, když rty se smějí, je-li duše veselá, když to ústa vyslovují či zda je nenáviděn i když oči svádějí. Pro takové ženy je vskutku nutná potřeba této přízně a náklonnosti jako prapůvodní nevyhnutelné podmínky, sine qua non, pro spokojené a klidné žití; leč jim pak připadá životní nezbytností, jíž se musí využít stůj co stůj. Za takových podmínek je ovšem vyloučena možnost skutečného soužití mezi poraženým a vítězem. Tyto ženy rovněž z toho důvodu, aby si udržely svoji společenskou hodnost, ať jsou to již dvorní dámy či podřadnější, nikdy nevysloví čistou pravdu. Zeptáte-li se jich, je-li o půlnoci den, odpovědí vám: ano! Jen z toho důvodu, aby ukázaly, že jsou schopny rozumět a věřit i tomu nejneuvěřitelnějšímu. Leč, která se tak oškliví lidské povaze, se stala u nich hlavně v sociálních otázkách nevyhnutelným činitelem a získala si u nich oblibu jako assa foetida (aromatický prášek, pozn. překl.), jež se v minulém století nosívala v nejlepších domech v bonboniéře. A tak jsou nejraději, když mohou napálit nějakého prostého člověka nebo přesvědčiti někoho o pravém opaku skutečných věcí. — Pravou lhářku jsem však mezi tolika Polkami, jež jsem mohl blíže poznat, nenašel. Dovedou totiž udělat i z licoměrnosti pravé umění; i když je při tom překvapíme a usvědčíme z ne-

o němž si vyprávějí při svých setkáních. Nenávidí nudu a nechtí se pouze snadno líbit; chtěly by obdivovat ty, kteří je milují; chtěly by samy uskutečnit dávný sen hrdinství a slávy, což by mohl učinit kdokoliv z jejich bratrů, milenců, přátel, synů, prostě nový hrdina nové vlasti, nové jméno, jež by vniklo do všech srdcí jako při prvních zvucích mazurky, ke které se víží staré vzpomínky. Tak je živí tato touha, toto přání zaujímá téměř celý jejich život a není vůbec možné přirovnat je k žádné ženě ani z východu ani ze západu.

Už zeměpisná poloha má vliv i na utváření jejich povahy. Nejostřejší kontrasty podnebí — žhavá léta se svými hroznými a nádhernými bouřemi, zima se svými polárními mrazy. Tak i jejich povaha — dovedou milovat i nenávidět s úžasným zápalem, ba i odpouštět či zapomenout s ohromnou vel-

pravdy, nevíme, čemu se máme dříve obdivovat, zda důvodům, jež je k tomu donutily či vkusu a jemnosti provedeného přestupku. Dovedou podati vše s tak těžko představitelným důvtipem, dovedou tak diskretně přeslechnout, co slyšet neměly, zatajit, co vědí, nevidět, co spatřily, že se nedají naprosto obvinit z nějaké neupřímnosti. Mají vždy pravdu; tím hůře však pro ty, kdož to nepochopili. Dovedou vždy zastřít oči pátrajícím, aniž by zradily pravdu a tím i čest. Jak obratně dovede Polka zamlčet tajemství svoje či svého bližního, potlačiti své pravé city, to, co si o všech myslí, co chce a má dělat v daném okamžiku! To vše jí však nebrání v tom, aby nebyla ke každému nejenom upřímná, ale i otevřená a přímá, aby každému neřekla s půvabem jen jí vlastním, oč se zajímá, aniž by tím druhého poškodila. Zvyk žíti neustále v nebezpečí, zahrávat si s nebezpečím, prostředí to, v němž od malička rostla, je snad už spíše záležitostí čistě instinktivní, protože ví, že je tím prospěšná pro blaho všech. Jí by bylo téměř nemyslitelné pronésti slovo zlé, nerozvážné, ukvapené či v hněvu vyslovené, ať už i třeba vůči nepříteli — tak je její myšlení obráceno k povinnosti pomáhati ostatním. Konečně pak je natolik nábožně vychovaná, velmi civilisovaná a vysoce taktní, než aby byla nucena použít nějakých podobných citů. — To činí právě rozdíl mezi ní a ostatními ženami slovanskými, mezi vítězem a otrokem. Žena vítězů si váží sama sebe, byť klamně a předstíravě; žena otroka nemá obyčejně mimo svou duši ničeho jiného. Nedovede lhát ani vůči tomu, jenž by si toho zasloužil; bojí se ho prostě! A právě zde bázeň před pánem a vládcem je počátkem poníženosti.

komyslností. Rovněž je-li někdo zamilován, pak to není tak jako v Italii (to by bylo příliš jednoduché a smyslné), ani jako v Německu (příliš vědecké a chladné), tím méně jako ve Francii (příliš marnivé a frivolní); tam je láska poesií, pravým kultem. Láska vytvoří z každého plesu báseň a to se pak přenáší i do ostatního života. Žena miluje proto, že má ráda to, co miluje: především pak Boha, vlast, svobodu a slávu. Muž miluje proto, protože je rád milován; že se cítí povznešen nad sebou samým, jako elektrisován slovy, jež září jako jiskry, pohledy, jež jsou jasnými hvězdami temného nebe, úsměvy, jež slibují blaženost slzy skrápějící milencovu rakev! ... Jak se dokonce vyslovil car Mikuláš: »Mohl bych snadno všechno skoncovat s Poláky, kdybych byl hotov s Polkami!«[1]

Bohužel ideál slávy a vlastenectví Polek, často podněcovaný v hrdinství, jímž je obklopen, je častěji však oklamán lehkomyslností povahy určitých lidí, které nátlak a lstivost protivníkova demoralisuje a soustavně korumpuje — ovšem s výjimkou těch, kteří mají dost síly, aby nepodlehli. Také však rysy této povahy, která právě jako rtuť nesnáší klidu a nehybnosti, neklid a touha po něčem, co znají, ale nenacházejí druhého, který by jim na to odpověděl, udržují často tyto roztomilé ženy před konečným rozhodnutím: žít plným životem či jít do kláštera? Velmi mnoho slavných žen — jak rodem tak i svými zásluhami — obětovaly všechno: mládí, krásu, lásku, bohatství a staly se tak obětními beránky na oltáři, který dnem i nocí zahalují mlhy jejich modliteb a dobrovolného obětování! Věří totiž, že jejich obětmi se obměkčí Bůh zbraní, Deus Sabbaoth! ... A tato naděje sílí jejich srdce i duše, byť by měly věky čekat!

Jedno polské přísloví vystihuje vlastnosti dokonalé ženy lépe, než by tak učinily celé svazky popisů povah: »Vyniká v tanci i v modlitbách!« Není možné lépe pochválit ženu či dívku než těmi jejich slovy: »I do tańca i do różańca!« Ne-

[1] To bylo proneseno před jednou osobou mně velmi dobře známou.

najdeme lepších slov chvály, jelikož Polák je narozený, kolébaný a vychovaný mezi ženami, o nichž je těžko říci, jsou-li krásnější, když jsou roztomilé či jsou-li roztomilejší i když krásou nevynikají; Polák také miluje pouze tu ženu, kterou nejenom poznal na plesích, ale která umí vzývat toho Boha, jenž »koho miluje, toho křížkem navštěvuje!«

Pro pravého Poláka taková žena, která je bezbožná a nevědomá, jejíž každé slovo se neleskne a nezáří jasným plamenem, nepatří naprosto mezi ty bytosti, které jsou obestřeny posvátným fluidem nejvyššího uctívání. — Naopak zase žena, o všechno se zajímající, vypočítavá, svádivá, nepoctivá, je u Poláků přímo nenáviděna. Co se tedy stane, když někdo přece padne do jejich sítí? Je ztracen pro svůj národ, řekne se, že praví Poláci odcházejí, zanikají a že zůstanou pouze Polky? Omyl! I kdyby tak bylo, pak by Polska nemusela oplakávat takových synů. Jako ona slavná Italka ze středověku, jež sama hájila se svými šesti syny svůj hrad a když viděla, že jí již všichni padli, nevzdala se, naopak: ukázala nepříteli svůj klín pravíc, že z toho lůna vyjde znova šest takových ne-li ještě lepších bojovníků, jako byli oni padlí; a tak právě i polské matky mají vskutku z čeho nahradit ony ztráty národní, jež utrpěly během dlouhého a trpkého pokoření, aniž by to v nich zanechalo jakýchkoliv stop.

Ostatně v našem století pomluv se pomlouvají i muži tam, kde ženy se tomu brání, bojují proti pomluvám a snaží se je umlčet. Pakliže tyto Polky, které zaměňují polní kvítí za žezlo, mají přece jemnější duši a není v tom nic mužného; jsou-li snad hrdinské, není v tom nic mimořádného; zdají-li se býti nezlomné, není v tom nic nezkrotitelného! Každý mluví o neštěstí Poláků; jak je to pohodlné a jednoduché! Každý zdůrazňuje jejich chyby, zatajuje jejich dobré stránky povahy, o jejich utrpení ani nemluvě! Jak by vypadal jiný národ po celém století poroby? Ať by bylo utrpení Poláků jakékoliv, řeknou Polky stejně: A kdo umí milovat tak jako oni? Jsou-li snad někdy nevěrní, hotovi každého zbožňovat,

přinášet oběti každému zázraku krásy, obdivovat každou hvězdu právě se vynořivší, kdo má tak stálé srdce, které však ani po dvaceti letech nevyhladí ty nejkrásnější vzpomínky, ani do největšího stáří? U kterého národa se najdou bytosti tak křehké a při tom tak odvážné, aby jejich srdce byla schopna milovat ženu až do smrti nebo pro její lásku i život položit?

Tam, v Chopinově vlasti, nepoznal muž nikdy, co to je nedůvěra vůči ženě, aby se jí snad bál jako upíra. Ten ještě nikdy neslyšel o ženách devatenáctého století, jimž se zbytečně neříká »požíračky mozku!« Nevěděl, že budou existovat vydržované princezny, komtesy kurtisány, židovské vyslankyně, placené velké dámy, špionky z nejlepších kruhů, zlodějky z nejlepších domů, jež se neostýchají oloupit srdce, čest, tajemství těch, kteří jim poskytli pohostinství. Nevěděl, že by se mohlo využít nejlepších vlasteneckých rodů, synů nejlepších matek, dědiců nejvznešenějších předků k utvoření celé školy svůdnic vychovávaných k udavačskému řemeslu. Ani ve snu mu nenapadlo, že přijde čas, kdy v evropské společnosti — křesťanské společnosti — čestný muž by sedl na lep ženě, kterou ani nezneuctil ba ani nepošpinil! . . .

Tak tehdy za časů Chopinových miloval muž pro lásku samu, byl hotov dát v sázku svůj život pro krásku, již spatřil třeba dvakráte, připomínaje si, že vůně květin zanechává tu nejkrásnější vzpomínku, dokud nebyla utržena! Začervenal by se při pomyšlení na ty drobné rozkoše právě v té společnosti, kde galantnost spočívala hlavně v tom, že nenáviděli protivníka, pohrdali jeho zvyky a barbarskými mravy. Tak tedy muž miloval, cítil-li se být podněcován k dobrému a žehnán svátostmi, když se cítil být poután ženou, jejímž hlavním rysem povahy byla soustrast a slitování. U každé Polky veškerá něžnost je spojena se soucitem; nemá nikdy co by řekla tomu, kdo se jí nelíbí. Zde vidíme, že vlastně citové výlevy, jež ostatně nejsou ničím jiným než marnivostí a přecitlivělostí, se objevují u ní ve zcela jiném světle: jsou totiž velmi ctnostné a tudíž jsou si sebou velmi jisté, pohrdají pak

prázdnými a suchými frázemi, zůstávají schopné přijímat zase všechny pocity, jež samy způsobily a při tom se nebojí s těmito city předstoupit před Boha i před lidi.

Jak neodolatelný to celek, který okouzluje a současně se musí ctít! Balzac se pokusil o vystižení těchto protichůdných rysů povahy »dívky z cizí země anděla láskou, démona fantasií, dítě duší, staré zkušenostmi, muže mozkem, ženu srdcem, velikána nadějí, matku bolestí a básnířku svými sny.«[1]

Berlioz, tento shakespearovský genius, který se dotkl všech i nejvzdálenějších protiv, musel samozřejmě rozpoznat během Chopinových hudebních produkcí ono nepojmenovatelné kouzlo, jež se zračilo v jeho poetickém podání. Božskou úlisností nazval vlastnost těchto poloorientálních žen, zatím co ženy západní nemají ničeho podobného ve své povaze; jsou velmi šťastné, mohou-li míti nějaké bolestné tajemství. Božská úlisnost je vlastně neustále se měnící duševní hnutí, je velkomyslná a současně i lakomá, vtiskuje zamilovanému srdci domnění nerozhodného kolébání se na vlnách— jako lodice bez plachet a vesel. Muži jsou rozmazlováni svými matkami, konejšeni svými sestrami, hýčkáni svými přítelkyněmi, okouzlováni svými snoubenkami, svými láskami, svými bohyněmi. A touže vlastností je získávají i jejich světice pro mučednictví za vlast. Proto koketnost žen jiných národů se zdá Polákům hrubou a nevkusnou. Odtud také známé rčení Poláků: »Niema jak Polki!«[2]

Tajemství této božské úlisnosti činí tyto bytosti nepochopitelnými, dražšími než život; tak básníci jako Chateaubriand si vymýšlejí za svých bezesných nocí ženy démonické a okouzlující, když byli poznali v takové šestnáctileté Polce uskutečnění svých snů: ». . . Eva nevinná i hříšná, nezkušená i vše znající, panna i milenka zároveň . . .«[3] — »Směsice oda-

[1] Věnování Modeste Mignon.

[2] Jednou z nejoriginelnějších galantností polských kdysi bylo píti ze střevíce na zdraví oslavované ženy.

[3] Pohrobní paměti, 1. svazek — Zaříkávání.

lisky a valkýry; soulad věku a krásy, uskutečněná antická sylphida . . . Nová Flora zbavená jha současnosti . . .«[1] Básník se však přiznává, že přesto, že ho pronásledovala i ve snách, přesto, že byl okouzlen vzpomínkou na ono zjevení, přece se neodvážil znovu zase ji spatřiti. Cítil nepochybně, že v její přítomnosti by přestal žíti smutný René a že by se z něho stalo to, co ona by z něj chtěla vytvořiti. Měl ze všeho trochu obavy, protože takoví Chateaubriandové tvoří sice školu — nikdy však národ. Polák se nikdy nebojí kouzelné moci své sestry »nové Flory zbavené jha současnosti«! Miluje ji, váží si jí, dovede pro ni zemřít . . . a tato láska zabraňuje tomu, aby se spánek národa nestal smrtelným. Zachovává si pro ni svůj život, zabraňuje vítězi v dokončení jeho díla a tím připravuje slavné vzkříšení své vlasti.

Tehdy to byla jediná Francie, která měla pro tyto krásné ženy, žijící v exilu porozumění. Jediná ona vycítila vyzařování dosud nepoznaných ideálů z těchto mladých žen z Polsky, jež byla u dvora »mrtva«, kde staří politikové se ujišťovali »evropskou rovnováhou« činíce z národů pouhý »zeměpisný pojem«! Ostatní národy se ani nepokoušely o to, aby shledaly něco hodného obdivu na těchto výtečných ženách, jež se večer smály a příštího rána klečely lkajíce u oltáře; které byly tak citlivé, že při projíždění Švýcarskem stahovaly závěsy oken svých vozů, aby se nemusely dívati na horské velikány, které jim rozdíraly srdce zvyklá na nekonečné pláně jejich rodné vlasti!

Němcům se zdály býti příliš bezstarostné, opovrhující oním měšťáckým »Soll und Haben«! Ony, které právě pohrdaly právě oním »míti« jen proto, aby zachránily ono »býti« dávajíce v šanc své jmění hrubým přemožitelům. Ženy, jimž od dětství otcové říkali: ». . . bohatství slouží jen k tomu, abychom se měli o co opříti ve vyhnanství!« — V Italii nerozuměli ničemu z této směsice kultury, intelektu, nerozuměli vášnivým čtenářům, prahnoucím po vědě; nerozuměli těm,

[1] Tamtéž, svazek 8. — Atala.

kteří jednali kolikráte bez rozmyslu, z pudu sebezáchovy, jako na příklad činí lvice, jež vidí v každém záchvěvu listu nebezpečí pro svá mláďata. — Polky, které projížděly Drážďany, Vídní, Karlovými Vary, doufajíce v Paříži najíti hledané, které ani v Římě nenašly porozumění, nešly ani do Londýna ani do Madridu. Netroufaly si snad najít srdečné sympatie na březích Temže — ani pomocnou ruku u potomků Cidových! Angličané byli příliš chladní, Španělé příliš vzdálení.

Francouzští básníci a literáti byli jediní, kteří správně odhadli, že v srdci Polek existuje úplně odlišný svět než jaký najdeme u všech žen ostatních. Neznali sice převtělování; neporozuměli však také tomu, když často v nich našli záblesky z povah odalisek či valkýr! A tak se právě tito literáti a básníci vůbec nepokoušeli utvořit si pro ně nějakou formulku. Nedovedli si představit také, co to je porobený a přemožený národ, sražený v prach na kolena, který se snaží protestovat ve jménu křesťanství. — A čím se vlastně vyjadřují pocity určitého národa? — Poesií přece a láskou! — A kdo je tlumočníkem těchto citů? — Básníci a ženy!! — A tak Francouzové příliš navyklí umělé konvenčnosti pařížského života, kteří ani neporozuměli citům Childe Haroldovým, jenž bránil ženy saragozské proti »nepříteli«, podlehli tudíž tak kouzlu Polek, že věřili téměř v jejich nadpozemské vlastnosti.

V jejich obrazotvornosti podnícené kolikráte maličkostmi vyrostly do netušených rozměrů. Francouzská poesie vykreslila Polku jako hrst drobných pestrobarevných kamenů, neustále se měnících. Podle francouzských názorů jsou snad trochu strojené, ale v podstatě jsou velmi hrdinské.

Dřívější Polka, jež byla společnicí vítězného hrdiny, hrála jinou úlohu než dnešní, jež je utěšitelkou poraženého hrdiny. Polák dnešní se neliší příliš od bývalého povahově právě tak, jako moderní Polka od oné ze starých časů. Ta bývala kdysi váženou a počestnou vlastenkou; měla všechny vlastnosti pokřesťanštělé římské matrony. Každá Polka ať bohatá či chudá,

z vesnice či z královského dvora, vládnoucí svému paláci či svým polím, byla vždy velkodušnou. Věděla si rady v každé situaci. Byla pod právní ochranou jako slabší pohlaví (jež však za různých okolností životních se stává pohlavím silnějším), počítajíc v to i vysoké a mocné šlechtičny; z úcty byla žena nazývána »bialoglowa«, jelikož vdané ženy nosily sněhobílé čepečky z jemných nadýchaných krajek — památka to na musulmanský závoj, ovšem patřičně upravený. Avšak jejich poddanost a právní nemohoucnost vyvážená mravy a zvyky byla daleka toho, aby je snižovala — naopak — ona je vynášela, zachovávajíc jim veselou mysl, již si udržely přes všechny trpkosti života a nedovolovala nikdy, aby byly v neprávu.

Nesměly samy o sobě nikterak disponovat jakýmkoliv majetkem, což je ušetřilo alespoň od ztrát a zklamání. Vždyť veškerý mužův výdělek patřil stejně jim; a pak dovedly použít tolik různých výmluv, chtěly-li něčeho dosíci! Vedení domácnosti spočívalo v jejich rukách a byly také i ve finančních otázkách neobmezenými paními. Na nich závisel veškerý rodinný život. To se pak odráželo i v záležitostech veřejných financí. Jejich otcové zasvěcovali je již od mládí do tajů nejen vedení domácnosti, ale i celého veřejného života; bývaly důvěrnicemi svých bratří a často i nejlepšími jejich přítelkyněmi po celý život. Svým manželům a synům byly rádkyněmi mlčenlivými, věrnými, prozíravými. V historii Polska vidíme nepřetržitou řadu vzácných a dokonalých manželství, jaké nám v jednom případě z roku 1683 ukazuje Anglie, když lord Russel při procesu, kdy se jednalo o jeho hlavu, chtěl za obhájce pouze svou ženu.

Moderní Polka by nikdy nemohla být tou, jíž je dnes, bez vlastností svých předků; vážná a sladká, nikdy suchá a neohrabaná; dojímavě zbožná, nikdy však pobožnůstkářská a unavující; svobodomyslná a velkorysá, nikdy však pyšná. Právě k těmto starým vlastnostem přistoupily ještě nové přejaté — francouzský půvab a švih — které vycházejíce z Versailles zaplavily Německo a přišly až k Visle. Osudná to doba!

Můžeme říci směle, že Voltaire a tehdejší vláda podminovali Polsko a byli původci jeho zhroucení! Tím, že ztratili tyto zdravé vlastnosti a ctnosti, jež jediné — jak praví Montesquieu — udržují státy svobodnými (jež vskutku Polsko po celých osm století udržely), ztratili Poláci svou vlast. Polky se staly uzavřenými, staraly se méně o peněžní záležitosti, protože neznaly ani cenu peněz a nedovedly s nimi zacházet, instinktivním pudem byly méně přístupné oné nemorálnosti, odolávaly spíše a jistěji smrtonosné nákaze osmnáctého století! Jejich náboženství, nadšení, ctnosti a víra vytvořily v nich posvěcený zárodek, který jednou drahou vlast zase probudí k životu! ... Muži to cítili; cítili to tak dobře, že ji počali zbožňovat jak jen oni zbožňovat dovedou volajíce: »Nic mi již nezbylo, vůbec nic!« Snad nebesa jim budou moci navrátit zase jejich vlast!

Polští básníci nedali možnost druhým, aby psali o jejich vlasti a lidech. Všichni opěvovali, oslavovali ten ideál vlastenecký, všichni znali svá tajemství, všichni se zachvívali radostí a rozesmutnili pláčem! Jestliže se najde ve staré literatuře (Zygmuntowskie czasy) na každém kroku bývalá paní této válečnické šlechty, pak moderní poesie kreslí dnešní Polku takovým způsobem, o jakém se ani zdaleka zamilovanému básníku nesnilo. Jmenujeme třeba královskou postavu Grażyny, Růženu z Dziadů, Žofii z Pana Tadeusze. A kolik jiných krásných postav a hlav! Potkáváme je na každém kroku, na stezkách vroubených růžemi, jež právě nám oživují tento kraj, kde slovo básníka není daleko za slovem prorokovým: wieszcz! V těchto sadech rozkvetlých třešní, v těch hlubokých lesích, plných bzukotu včel, tak oblíbených u romanopisců, v těch krásných zahradách, kde hýří barvami záhony vzácných květů, v těch sklenících, kde kvete granátová jabloň, bílý kaktus, rudé perské růže, brasilské liany. Když se pak při krvavém západu odráží zeleň vody na nízkých mracích, jež

mají jasný lem — připomíná to, jakoby budoucí smutek se skrýval pod blouznivým ještě úsměvem![1]

Jak jsme již řekli dříve: nutno poznat co nejvíce krajany Chopinovy, abychom porozuměli citům, jež jsou vyjádřeny nejen v jeho Mazurkách, ale i v ostatních dílech. Téměř všechny skladby jsou plny toho zamilovaného nádechu — ať jsou to Préludes, Nocturna či Impromptus, kde se setkávají všechny druhy vášní: neuvědomělé vábení cudné koketnosti, neznatelná pouta, náklonnosti, rozmarná škádlení, jež může jen

[1] Protože je nemožno citovat zde básně příliš dlouhé nebo jen jejich zlomky, připojuji tu pro krásné Chopinovy krajanky několik málo veršů v tónu, o němž říkají, že je nepřeložitelný:

Bo i cóż to tam za żywość,
Młodych Polek i uroda!
Tam wstyd szczery, tam poczciwość,
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
Myśl ich cicho w życiu świeci,
Pełne życia, jak nadzieje;
Lubią pieśni, tańce, dzieci,
Wiosnę, kwiaty, stare dzieje...
Gdy wesołe, istne trzpiotky,
I wieviórki i szczebiotki!
Lecz gdy w smutku myśl zagrzebie,
Wówczas Polka taka rzewna.
Iż uwierzysz, że jej krewna
Najsmutniejsza z gwiazd na niebie!
Choć człek duszy jej nie zbadał.
W kolo serca tak tam prawo,
Tak rozkosznie i tak łzawo,
Jakbyś grzechy wyspowiadał.
A gdy uśmiech łzę pokryje,
I dla ciebie serce bije:
To cię dojmie tak do żywa,
Iż to cudne, cudne dziwa,
Że się serce nie rozpłynie,
Że od szczęścia człek nie zginie!
Zda sie, ze to żyjesz społem
Z rajskiem dzieckiem, czy z aniołem.
Lecz to szczęście nie tak tanie,

fantasie vykreslit; naproti tomu smrtelná úzkost ze smutných radostí, jež se rodí již umírající, černé růže, květy bolu a smutku; nebo zase zimní růže, bílé jako padlý sníh je obklopující, jež rozesmutní svou vůní každého, kdo k nim jen přičichne. Jiskry bez lesku, jež vyvolávají světské marnosti, podobné stromům v temnotách světélkujícím; rozkoš bez minulosti i budoucnosti, náhodná setkání — jako když se dvě hvězdy míjejí, přeludy nálad; krásné, nezralé ovoce, po němž trnou zuby. Skizzy citů, jejichž stupnici není vůbec možná

Przeboleje dusza młoda;
Jednak lat i łez nie szkoda,
Boć raz w życiu to kochanie!
A jak ci się która poda,
Z całej duszy i statecznie,
To juz twoją będzie wiecznie,
I w ład pójdzie ci z nią życie,
Bo twej duszy nie wyziębi.
Ona sercem pojmie skrycie,
Co myśl wieku dźwiga w głębi;
Co się w czasie zrywa, waży,
To w rumieńcu na jej twarzy,
Jak w zwierciedle sie odbije,
Bo w tem łonie przyszłość żyje!

(A jak tam jsou mladé Polky veselé a krásné! Tam je pravý stud, poctivost, po Bohu duše mladá!... Jejich mysl tiše v žití svítí tak plna naděje, života; milují písně, tance, děti, jarní květy, staré báje... Jsou veselé a čilé jako veverky, ty malé žvatlalky! Když však taková rozdováděná Polka zesmutní, pak chcc věřit, že ta nejsmutnější hvězda na nebi je její sestrou! Člověk však jejímu srdci ještě neporozuměl. Kolem srdce je tak dobře, tak rozkošně i bolně, jak bys z hříchů se vyzpovídal. Když pak úsměv slzy zastře, pak bije to srdce pro tebe: to tě tak mocně dojme, že se ti srdce div nerozskočí, že div štěstím nezalkneš se! Zdá se ti, že to vše prožíváš s rajským děckem či s andělem. To štěstí však není tak levné, duše je vykoupila velkou bolestí; ničeho tu není škoda, neboť jen jednou v životě můžeme milovat! A poddá-li se ti některá z celé duše, to už bude tvojí věčně. A dobře vám spolu bude, neboť z tvé duše její obraz nikdy nezmizí. Ona právě svým srdcem pochopí, co zaměstnává tvou mysl; co se časem vryje do paměti, to se jak v zrcadle odráží v ruměnci její tváře, neboť v tom i naděje žije!)

určit, jedině ti, kteří oněm citům rozumějí, poznají pravou poesii těch skladeb, kde třeba zdánlivě nic neznamenající akord v arpeggiu stává se pojednou slavnostním tématem, jehož vášnivé a prudké modulace uchvátí celé srdce, jež by chtělo žít ve věčnosti! . . .

Při velkém počtu Chopinových Mazurek je samozřejmě velký rozdíl v motivech a pojetí. V mnohých slyšíme řinčet ostruhy; u většiny však vycítíme slabý šustot tylu a hedvábí, vlnícího se v tanci; vír vějířů, chřestot zlata a náhrdelníků. Některé z nich se zdají zobrazovat odvážnou zábavu promíšenou však částečnou obavou; i pod tanečním rytmem slyšíme utajené vzdechy a pláč. Jiné zase odhalují obavy, strach a palčivá tajemství vynesená na světlo, která ani zde nemohou být potlačena hlukem zábavy. Uchvátí nás city a projevy lásky, jež zápasí, vítězí a i podléhá, která je mučena žárlivostí, která se už cítí býti přemožena a ze soucitu pohrdá prokletím. Nakonec je to vír, delirium, z jehož středu se rozrůstá uchvátaná zprvu melodie v rytmu bušícího srdce, jež se zachvívá strachem, rozkoší i láskou. Pak přijdou vzdálené fanfáry — připomínka bývalé slávy. — Rytmus těchto Mazurek je proto tak pestrý a různý, protože je rytmem dvou srdcí, jež objevila konečně svoji hvězdu — jedinou na celé obloze!

IV

CHOPINOVA VIRTUOSITA

Hovořili jsme již o skladateli a jeho dílech, v nichž zaznívá tolik nesmrtelných citů, v nichž jeho genius zápasil se střídavým štěstím s bolestí proti té hrozné skutečnosti, že se jednou musí smířit s nebem; o dílech, v nichž zaznívají jako nářek vzpomínky na mládí, lásky a vůbec všechny jeho nálady; o dílech, v nichž překračuje hranice námi stěží chápané, v nichž inspirace ho vede do světa Dryád, Oreád, Nymf a Oceanidek; nyní by zbylo mluvit o Chopinově přednesu — budu-li mít dost odvahy; oh, kéž bych mohl obnovit zase ony kouzelné dojmy, ty intimní vzpomínky, abych mohl dle nich alespoň částečně nastínit ony barvy, jimiž bych chtěl zobrazit jeho hru.

Ať bych se namáhal sebevíce, vím, že moje úsilí nebude korunováno zdarem. Podaří se mi přiblížit ho těm, kdož ho vůbec neslyšeli? Nevyslovitelné, poetické kouzlo jeho hry! Tak jemné a křehké jako vůně exotických květů, jež vydechují svou vůni jen v místech klidných, málo navštěvovaných, jež jinak vadnou a zmírají.

Chopin měl ve své fantasii a talentu něco, co již čistotou vyjadřování připomínalo styl Nodierův, jehož díla velmi rád četl. Ve většině jeho valčíků, ballad a scherz se vycítí ony prchavé vzpomínky inspirované právě tak prchavými básnickými předlohami. Provádí to často takovým způsobem, že je to již za hranicemi lidských vlastností, přibližuje se tím čarovnému světu Arielů, královen Mab, Oberonů, vládců a bohů vod, vzduchu, plamenů a věcí.

Byl-li Chopin takto inspirován, pak jeho hra měla zcela zvláštní charakter, ať byla hudba jakákoliv; taneční či snivá, mazurky či nocturna, preludia či scherza, valčíky nebo tarantelly, etudy nebo ballady. Všemu dovedl dát pravou barvu, dovedl rozechvít každou bytost takovým zvláštním způsobem, že se zdálo, že se to snad ani smysly vnímat nemůže. Brzy jste se domnívali, že slyšíte radostné záchvěvy šťastné lásky; brzy to byly modulace, měnící se jako pestrobarevný ještěr; brzy jste slyšeli tak smutné a lkavé tóny duše, jež ne-

doufá ani v konejšící modlitbu. Jindy zase jeho prsty vykouzlily takovou beznaděj, tak neutěšitelnou, že jste v jeho hře vytušili Byronova Jacopa Foscariho, který umíral v exilu láskou ke své rodné vlasti, svému městu, jímž byla »Venezia la bella!« (krásné Benátky)[1]

Chopin se též pouštěl občas do burleskních fantasií; líčil rád scény podobné oněm Jacques Callotovým, jenom pro žert, fantastické postavy oplývající vtipem a anglickým humorem. Tak právě etuda č. 5 svědčí o takové inspiraci, kde se dotýká

[1] Nemohu si odpustit, abych zde necitoval verše krásné hraběnky Cielecké, rozené Bninské, inspirované Nocturnem e-moll (op. 72):

Kołysze zwolna, jakby falą morza,
Nóty dzwięcznemi, pełnemi uroku.
Rożjaśnia blaskiem jakby życia zorza,
Którą witamy czasem ze łzą w oku.
Dalej uderza nas walki przeczucie;
Ton coraz głośniej rozlega się w górę
Pełen, ponury, objawia w swej nócie
Światłość ukrytą za posępną chmurę.
Struny tak silne, jakby kute w stali,
Żałosnym jękiem, w duszy naszej dzwonia:
Mówią o bolu, co nam serce pali,
Lecz co zostawia duszę nieskażoną! . . .
Później, podobny do woni wspomnienia
Znów zakołysać czasem nas powraca.
Z urokiem igra; kołysząc cierpienia,
Swoim promykiem jeszcze nas ozłaca.
Nareszcie, jako cicha na dnie woda,
Spokój głęboki z nurt toni się wznosi
Jak serce, które o nic już nie prosi,
Lecz kwiatów życia, szkoda . . . mówi . . . szkoda! . . .

(Ozvěnami plnými vzruchu kolébá se volně jako vlnky na moři. Pak náhle rozjasní se jako v svitu zory, již vítáme často se slzou v oku. V tom překvapí nás předtucha války; pojednou objeví se ve výši tón plný chmury, jas skrývá se za temným obláčkem. Silné kovové struny zvoní v naší duši žalostným nářkem, mluví o bolu, jenž nás v srdci pálí, leč duši samou nechává nezkaženou! . . . pak vůní vzpomínek nás vrací zase v kolébání. Ozlatí nás svým paprskem, zármutek se vzhůru vznáší jako srdce, jež ničeho už nechce, jen snad kvítí života, škoda . . . říká . . . škoda! . . .)

pouze vrchních kláves, jakoby se bavil jen těmi vyššími vtipy, opovrhuje vším vulgárním, nízkým.

Chopin vyvolával svou hrou takové zvláštní pocity, jaké máme, jsme-li v blízkosti věcí nadpřirozených nebo jsme-li v přítomnosti těch lidí, jež nedovedeme ani pochopit ani milovat, jak by si toho zasloužili. Jeho melodie se neustále kolébala jako člun na širé hladině vodní; nebo se vznášela jako vzdušná vidina, neočekávaně se vynořivší na tomto všedním světě. Tento způsob hraní a přednesu označoval ve svých skladbách poznámkou: Tempo rubato; to značí zrušené ba vzrušené tempo, uvolněné, jednou mdlé a ochablé, podruhé zas rozechvěné jako kmitající plamen v neklidném ovzduší, jako vlnící se lány obilí pod mírným závanem teplého větru, jako sem tam se pohybující vršky stromů pod jemným vánkem.

Ale toto slovo ničemu nenaučí toho, kdo tomu rozumí právě tak, jako neříká nic tomu, kdo nerozumí, neporozumí a necítí; proto Chopin přestal v pozdější době používat tohoto označení ve svých dílech v přesvědčení, že pochopí-li kdo jeho hudbu, že je nemožné aby ji takovým způsobem neprováděl. Tak tedy všechny jeho skladby musí býti hrány tímto způsobem — tato »morbidezza«, jejíž tajemství pochopíme velmi těžko, neslyšeli-li jsme právě jeho samého. Toužil naučit své četné žáky tomuto způsobu přednesu, hlavně své krajany, jimž chtěl — více než ostatním — sdělit ono tajemství. A tak tito (lépe řečeno tyto), pochopili snadno proto, že jsou obzvláště schopni porozuměti citu a poesii. Vrozená citová vnímavost jim dovolovala následovati svého učitele na jeho toulkách za uměním.

Chopin věděl velmi dobře, že nepůsobí na davy, ani že nedovede dojmout massy lidí, kteří přesto, že jsou jako olovo tvární, přece jen se těžko dají pohnout. Právě takové olovo potřebuje silnou a zručnou ruku dělníka, která je tekoucí vlije do formy, kde teprve dostane svou pravou tvářnost. Chopin věděl též, že je mu porozuměno jenom v těch společ-

nostech bohužel příliš malých, kde jeden každý je schopen sledovat ho všude, kam by ho chtěl svou hrou zavést; přenést se do oněch sfér, kam se staří dostávali branou šťastných snů, obklopenou démantovými sloupy, zářícími tisícerými duhovými barvami, od níž pouze geniové mají klíče, dál a dále až do samotné kupole, kde si pohrávají všechny prismatické paprsky podobné oněm u mexických opálů, jež při otáčení nám skýtají nevídané krásy. Touto branou dával nahlédnouti do divukrásného světa, kde je každý zázrak, přelud — skutečností! Ovšem jen zasvěcenci se podařilo práh oné brány překročit!

Chopin se rád utíkal do těchto nadzemských a neskutečných krajů, kam ho mohlo sledovat jen velmi málo jeho přátel. Veřejně se k tomu hlásil a skutečně nechával stranou ony kraje, kde se sváděly bitvy na poli hudebního umění, kde se padne často do rukou náhodného vítěze, pyšného a vychloubačného, který je vítězem pouze jeden den, ale jemuž onen den stačí, aby zamezil vstup do posvátného chrámu Apollonova! A tu onen »šťastný voják« se cítí ten den býti králem; ovšemže pozemským — a to je trochu málo pro pravého umělce, jenž se stýká jen a jen s obyvateli Parnassu.

Ostatně v tom prostředí je člověk v moci nálad a rozmarů módy a vkusu kaváren, reklamy, přítelíčků, módy pochybné, podezřelého původu. I když móda dobrého původu, tedy z »dobré rodiny« je stejně pošetilou bohyní, jakou pak může být ona, jež nemá urozených rodičů? Velmi citlivá povaha umělcova by cítila jistě přirozený odpor vůči tomu, měla-li by se utkat s takovým chlapem z ulice, vydávajícím se za umělce, který jen číhá na pravého virtuosa na jeho cestě a jako vagabund schopen kdykoliv napadnout šlechtice-umělce, jdoucího za vzrušujícími zábavami. Umělcova duše by snad trpěla mnohem méně, kdyby měla zápasit s tak ubohým protivníkem, než se vidět pokořenou onou módou, prodejnou, vypočítavou, onou nestydatou kurtisánou, vtírající se na Olymp nejlepších společenských kruhů. Chtěla by se napít z poháru

Hébe, jež červenajíc se její přítomností volá na pomoc Venuši i Minervu, aby ji srazily zpět dolů! Však marně! Ani nejčistší krása nedocílí zmizení její přetvářky podvodné obchodnice, ani ozbrojená moudrost nemůže jí vyrvat šaškovské žezlo z ruky! V této sklíčenosti nezbývá nesmrtelné bohyni než aby se znechucena odvrátila od nestoudné vetřelkyně. A to se zase právě nemělo stát! Vidíte na její sprosté tváři pod nánosy líčidel hluboké vrásky, vidíte uštvanou bezzubou stařenu, která již dávno měla všeho zanechat!

Chopinovi se naskytlo téměř denně takové divadlo, málokdy dramatické, často spíše hraničící se směšností, takové příhody s některými z protěžovaných touto pochybenou módou přesto, že za jeho doby nestoudnost těchto »uměleckých podnikatelů«, kejklířů se zvířaty méně vzácnými, vzniklými křížením kapra se zajícem, byla ještě příliš vzdálena drzé odvahy a zvyklostí dnešních milionářů. Ačkoliv už od počátku umění se vypočítavost ráda procházela po krajích zasvěcených Musám a vyhražených jenom tomu, kdož s nimi obcoval, přece Chopin po ztrátě své vlasti nemiloval nic jiného než je, utěšoval se pouze jimi, avšak cítil hrůzu před touto vypočítavostí. Pod hrozným dojmem znechucení, jež v něm vzbuzovala, pravil hudebník-básník, jednomu svému příteli,[1] což se brzy všude rozneslo: »Nejsem vůbec schopen koncertovat; množství lidí mě děsí, dusí mne jejich vzrušený dech, jsem ochromen jejich zvídavými pohledy, němý před jejich cizími tvářemi; avšak ty jsi k tomu předurčen osudem, protože i když si posluchače nezískáš, máš je čím rozdrtit!«

Ponecháme-li stranou konkurenci umělců, kteří jimi vlastně nejsou, virtuosů, tančících na strunách svých houslí, harfy či klavíru, je jisté, že Chopin se cítil nesvůj před »velkým publikem«, před tím neznámým publikem, o němž se neví nikdy deset minut předem, má-li se získat či rozdrtit: povznést je neodolatelným projevem uměleckým až k výšinám, jejichž řídký vzduch rozšiřuje plíce zdravé a čisté nebo ohro-

[1] T. j. Liszt sám. Pozn. překl.

mit čímsi nevídaným a gigantickým ony posluchače, kteří přišli jen z malicherných důvodů. Je nepochybné, že koncerty unavovaly Chopina mnohem méně fysicky než duševně. Jeho dobrovolné odříkání se bouřlivých úspěchů skrývalo v sobě, kdo tomu porozuměl, vnitřní rozladění. Jsa již povahově velmi citlivý, nepřijímal Chopin nikdy bez výhrady pochvaly a poklony, aby se ujistil sám o plném zhodnocení svého výkonu. Poznal příliš dobře na sobě vrtkavost tohoto mínění davu a jeho potlesku. Poznal již ono zvíře velmi často rozvášněné, rozmarné, hravé, nerozumné, někdy však i divoké; bláznivě se pro věc nadchnuvší, hned zase rozvzteklené; hodíte-li mu pestré cetky a tretky — nadchne se a nevšimne si vůbec vedle ležících pravých skvostů; rozvzteklí se pro maličkost a rozveselí se nejnudnějšími vtipy. Zajímavé však, že Chopin, který ono zvíře tak dobře znal, měl před ním hrůzu a současně je potřeboval. Zapomínal v něm na dravce, aby tím politoval a utěšil své naivní city dítěte, jež pláče, trpí, vzplane plnou duší i při pouhém vyprávění!

Čím více Chopin »mazlíček« ztrácel schopnost ovládat a podmaňovat si »velké publikum«, tím více mu imponoval. Za nic na světě Chopin nepřipustil, aby bylo v jeho přítomnosti umění uráženo! Říkalo se též, že byť byl zvítězil na veřejnosti, přec by nebyl tak oslavován, kdyby nebyl již dávno prohlášen za genia ve svém »malém publiku«. A často se sám tázal, neuškodí-li to snad jeho popularitě a uznání u povolaných lidí, je-li v takové přízni u »velkého publika«. Však La Fontaine dobře praví, že »miláčci davu bývají nešťastní!«

Znaje dobře svou povahu hrál Chopin veřejně velmi zřídka. Vyjímajíc několik počátečních koncertů v roce 1831 ve Vídni a v Mnichově, v Paříži a v Londýně hrál pouze poskrovnu a pak pro své chatrné zdraví musel cestování zanechati vůbec. Dostavovaly se u něho často velmi nebezpečné krise, vyžadující neustále velké opatrnosti; přesto zase doba ztrávená na odpočinku venku, navrátila mu opět bývalé síly. Jeho zdraví mu ani nedovolovalo, aby byl zván ke všem dvo-

rům a do všech hlavních měst evropských států od Lisabonu až po Petrohrad, aby se během cesty zastavoval ve všech významnějších městech ostatních, jako to činil jeho přítel jednoslabičného jména,[1] o němž se vyslovila ruská carevna: »Jakže, tak ohromná pověst se víže k tak malému jménu?« Přesto však zdraví Chopinovi dovolovalo alespoň hrát častěji tam, kde právě dlel; jeho jemná konstituce byla přec jen menší příčinou než záminka odříkání se, a to jen proto, aby se o něm stále nemluvilo.

A proč bychom to neměli schvalovati? Vždyť trpěl tím, že se mohl zúčastnit těch slavnostních zápasů, kde je vždy vítěz tak hlučně oslavován; vždyť se cítil ponížen, vida se býti vyloučen z těchto všech událostí. I když byl zastrašen »velkým publikem«, viděl dobře, že ono znajíc jeho vlastní výrok, vynáší a staví do popředí druhé; kdežto »malé publikum«, svět salonů, je soudcem, který nemá své vlastní autority a kritiky — jeden den pochlebuje a následujícího dne všechno popře. Má strach z výstředností velkého ducha, odtahuje se od odvážností silného jedince, necítě se dosti silným sám sebou poznat ty, kteří jsou oprávněni vnitřními potřebami a pohnutkou inspirace, jež hledá svou pravou a správnou cestu, odmítat bez rozmyšlení ty, kteří nemají v sobě nic výjimečného; kteří myslí pouze na výdělečnou stránku, dělajíce ze všeho jen obchod.

Svět salonů nerozlišuje tyto osobnosti tak rozdílné, mohl bych říci přímo protichůdné, protože se ještě nenaučil sám myslet a uvažovat, jsa neustále ve vleku novin, které jsou vedoucími v kritice umělců. Nedovede ocenit mocné vzruchy, stavě tak Ossu na Pelion, aby se vydrápal až ku hvězdám, nedovede je rozlišit od ješitné sebelásky, od mrzkých vášní, od nemorálností vládnoucí módy. Nerozpozná ani jednoduchost velkých myšlenek, jež se neskrývají za žádné laciné efekty, od konvenčních stylů, jež se přežívají.

A tak se svět salonů jen specialisuje na obdivování a uctí-

[1] Tím myslí Liszt sám sebe. Pozn. překladatele.

vání těch, již jim nepůsobí žádných potíží, aby přemýšleli o jejich díle, jenom proto, aby si ušetřili snad námahu spojenou s pochopením nových cest básníkovy duše.

Toto »malé publikum« se jednoho dne pro někoho či pro něco nadchne — a udělá z toho »módu«; ovšem taková móda je věcí tak prchavou jako opojení z číše kašmirského šumivého vína. Je věcí pomíjející, chatrnou, nejistou, bez skutečného života, stále blízkou zapomenutí, protože postrádá své vnitřní skutečné hodnoty, ba ani nemá, co by komu dala. Zatím »velké publikum«, jež rovněž často neví, čím a jak bylo uchváceno, přijme spíše takové umělce, kteří vědí, co mají říci a proč to říkají. Asi proto, že je zášť nenaučila ještě nízkým pomluvám.

Zdálo se, že se Chopin sám často sebe tázal, jak dalece se může vyrovnat vděk vybrané společnosti oslavám nadšeného obecenstva, jež opustil — nedobrovolně? Často bylo možno vyčíst na jeho tváři, že poznal, že mezi těmi krásnými, načesanými a napomádovanými pány, mezi dámami tak dekoltovanými a naparfumovanými není téměř nikoho, kdo by mu porozuměl. A stejně si nebyl jist ani těmi několika, o nichž se domníval, že ho plně chápou. Bylo to pro něho přece jenom určité rozčarování. Cítil se být dotčen, když slyšel ony chvalozpěvy, jež mu zněly tak falešně v uších. Naopak zlobily ho i takové kritiky, jež se neosmělily předstoupit před něj přímo, nýbrž se skrývaly za bohatými krajkami šátečků a koketními vějíři.

Naopak zase při lichotkách bylo lze poznat, že se vidí být nejenom málo, ale i špatně odměňován. Proto byl nejraději když ho všichni nechávali jeho osamocenosti, jeho snům, jeho fantasiím. Nikdy však sám ze sebe nedělal zneuznaného genia. Dovedl tak vkusným způsobem zakrýti svou poraněnou oprávněnou pýchu, aniž to kdo poznal. Také to nebylo bezdůvodné, že se dával zřídka kdy slyšet, hrát. Jednak proto, aby unikl pochvalám a kritice, jež nebyla naprosto toho druhu, která by mu náležela, jednak pro stále vzrůstající slabost, zaviněnou

jeho dlouhým cvičením a pak vysilujícím vyučováním, v němž nikdy neustal.

Je vskutku politováníhodné, že nepochybné úspěchy, jichž umělec dociluje pouze u vybraných posluchačů, se ještě zmenšují skrblickým výrazem jejich sympatií a naprostou netečností k vnitřní kráse, jíž je bezpodmínečně zapotřebí k umění. Ocenění salonů je pouze »téměř věčné«, jak praví Saint-Beuve v jednom ze svých lehce nahozených feuilletonů, jež uchvacovaly každé pondělí své čtenáře. Vybraný svět si libuje pouze v povrchních zážitcích, jež nemají cíle ani východiska; v takových zážitcích, o nichž se dá říci, že jsou spíše fysického než morálního rázu. Jsa příliš zaneprázdněn a zaměstnán denními záležitostmi, politickými zprávami, úspěchy krásných žen, řečmi ministrů, jsoucích právě u vesla, novinkami ze společnosti, dětskými nemocemi, pomluvami a klepy, nechce z toho všeho dělat poesii, nesnáší umění s výjimkou několika minut, kdy si večer v některém saloně něco poslechne — aby vše druhý den zapomněl!

A tak tento svět salonů končí tím, že má za své stálé přátele umělce, marnivé, ale současně patolízalské. Stykem s nimi ztrácí pak svou původnost, spontánní projevy svých citů tak, že pak není schopen vůbec přijmout to, co chtějí říci velcí umělci, byť by to i dobře říkali. Tím se stává, že pravé umění sídlí tak vysoko, kamž není možno ani dohlédnout. Velké, pravé čisté umění se necítí doma v oněch přepychových salonech. To vycítí každý pravý umělec, aniž by to dal na sobě znát. Jeden ze známých virtuosů, zdomácnělý více než ostatní na všech podiích, ve všech salonech, říkal často: »U dvora musíme být struční!« — k tomu pak připojoval mezi přáteli: »Přece se nejedná o to, aby nás někdo poslouchal; stačí, že nás slyšel! . . . To, co chceme říci, je úplně vedlejší věcí. Stačí, když jim rytmus vjede do nohou a dává jim myslet na prošlý nebo blížící se tanec!«

Jak chladná je konvenčnost pochvalných uznání této vysoké společnosti: přepjatost, strojenost, nucená přetvářka a

závist mladých mužů, je-li snad umělec právě středem pozornosti krásných mladých žen; to všechno jsou elementy příliš málo příjemné a povzbuzující, než aby básník mohl s nimi býti spokojen. Pokud se společnost staví vážnou a chce udržet dobrý tón tím, že jí splývá se rtů slůvko uznání a ocenění umělce, kterého se domnívají poctít svou pochvalou, pak tedy tímto snížením se nepoctí nikdy onoho umělce, zvláště když tak činí v dobu naprosto nevhodnou.

A tak zde má pak umělec příležitost bojovat, jelikož nikdo ze společnosti není dost povolán k tomu, aby porozuměl Musám. Omdlévající ženy, jichž nervy jsou předrážděné, aniž by však chápaly ideál, o němž umělec zpívá, myšlenku, již chtěl vyjádřit krásou formy; nudící se muži v bílých kravatách, jelikož se jimi právě v tom okamžiku ženy nezabývají — nejsou jistě ani ony ani ti zde schopni vidět v něm něco jiného než akrobata a dobrého společníka. Cožpak mohou rozumět řeči dcer Mnemosyniných, projevům Apollona Musagete, ti muži a ženy, již jsou od dětství navyklí vychutnávat intelektuální zábavy dráždící banálnost a plochost. Pokud se výtvarného umění týče, jsou všichni přímo zblázněni do braku, nemajícího s pravým uměním ničeho společného; šíleně se zamilují do nějakého individua, jež si říká »bůh porcelánu a skla«; kupují překotně hnusné obrázky hradů a zámků, oběhaných námětů a nadutých madon. A pokud jde o hudbu, pak uznávají jenom uvzdychané romance a »prchavé myšlenky«, jež mohou si sami snadno vyťukat.

Jakmile je jednou umělec vyrván ze své inspirace, nemůže ji již nabýti zpět jinde, než v kroužku svých vybraných posluchačů, pozorných a vnímavých; jen tam může vydat ze sebe to největší, nejlepší — ba možno říci: božské! To je také zcela pochopitelné, že do salonů dnešních dnů se dostane Musa pouhým nedopatřením a ihned odlétá pak do jiných krajů. Jakmile odejde, béře ssebou i inspiraci a umělec ji pak již nenalézá v té společnosti falešných a licoměrných úsměvů, studených pohledů blaseovaných diplomatů, kteří se zde schá-

zejí jen za tím účelem, aby si zde vyřídili své vlastní záležitosti a navázali nové styky. Aby se umělec dostal do svých výšin, aby se oprostil sám od sebe, aby vzal ssebou i posluchače jsa právě osvícen božským paprskem, je nutno, aby ovládl a uchvátil ty, kteří mu naslouchají, aby je naladil na stejný akord; teprve pak je může vzít ssebou na pouť za nekonečnou krásou — jako je tomu u stěhovavého ptactva, jež na znamení vedoucího vzlétá a sleduje ho k nejkrásnějším krajům.

Tedy celkem vzato by měl umělec navštěvovat jen společnost »osvícených lidí«, jak se kdysi vyjádřil ve své definici o kráse hrabě Joseph de Maistre: »Krása je to, co se líbí osvíceným lidem!« — Bezpochyby by to měla býti šlechta, která je povýšena nad drobné sociální starosti denního života, jelikož šlechta vlastně drží ve svých rukách veškeré materiální zájmy národa; tak šlechtic je skutečně předurčen nejen k tomu, aby pouze rozuměl, nýbrž aby podněcoval, aby dodával chuti a odvahy k projevům všech těch citů ať už ve formě slyšitelné či viditelné; on sám může někoho objevit a učinit slavným! Tak by tomu mělo být. — Bohužel, podíváme-li se skutečnosti v tvář, musíme zjistit, že až na malé výjimky umělec spíše ztrácí, než aby něco získal v dnešní šlechtické společnosti. Stává se tam pouhým dobrým společníkem a spíše ještě bývá vykořisťován těmi, kdož jsou právě na výši aristokratického žebříčku.

U dvorů již od nepaměti přenechávají básníky a umělce mecenášům, aby je odměnili, protože si korunované hlavy představují, že stačí jejich úsměv, královská pochvala, císařská přízeň, démantový špendlík k úhradě drahého času, perné práce a životní energie. Firdussi, perský Homér, dostal tisíc měděných peněz, jež mu jeho sultán slíbil vyplatit ve zlatě; Krylov, bajkař, vypráví v jedné povídce hodné Ezopa, jak veverka, jež po dvacet let obveselovala krále-lva, mu poslala nazpět sáček oříšků, jelikož už neměla více zubů na to, aby si je mohla rozlouskat.

Naproti tomu zase u králů a princů finančních, kde se tito snaží napodobit způsoby skutečných velmožů, kde se platí hotově — jako třeba taková návštěva Karla V., jemuž byly nabídnuty vlastní směnky k podpálení ohně v krbu, když se mu uráčilo přijmout nocleh u známého bankáře — básník a umělec nemohou nikdy očekávat, že by se jim dostalo takového honoráře, aby byli zabezpečeni i pro stáří. Přece však musím jmenovat takového Rothschilda, který umožnil Rossinimu účast na různých obchodech, jež ho doslova zahrnuly bohatstvím. Tento příklad byl následován mnohým Rothschildem a Rossinim v malém ovšem měřítku, když umělec dal přednost (aniž by si při tom nepovzdychnul) lacině nabytému blahobytu před tím, aby se živil ambrosií, jež nechává v ošumělém oděvu v podkrovní světničce bez slunce a ohně žaludek prázdný! . . .

A co z toho vzniká? U dvora vyssají genia a talent umělcův, inspiraci a obrazotvornost básníkovu tak, jako vyčerpá všechnu odvahu a mužnou sílu krása skvělých žen neustálým obdivem. — Svět zbohatlíků úplně zadusí umělce a básníka hnusným materialismem; muži i ženy je vykrmují až k prasknutí jako své protivné psíčky válící se líně po poduškách. — A tak nádhera prvních a posledních stupňů moci a bohatství je stejně zhoubná těmto bytostem, vyvolencům přírody, na něž, jak praví Řekové, při rozdílení statků pozemských bylo vládcem nebes zapomenuto, zato však jim dáno právo vystoupit až k němu vzhůru, kdykoliv si toho budou přát. Ale tyto bytosti nejsou o nic méně nepřístupné pokušením než ostatní lidé; proto velký a bohatý svět nese plnou zodpovědnost za ty, kteří je ničí a dusí za těžkými portierami. Když tito vyvolenci pak zapomenou na své právo vystoupit až k vládci nebes, je zcela na místě neodsuzovat pouze jich samých, nýbrž též těch, kteří nedovedou naslouchat zvukům přicházejícím s vyššího a lepšího světa, kteří se spokojí tím, že využijí a zneužijí jejich talentu bez ohledu na jejich inspiraci!

U dvora se žije příliš roztržitě než aby stačili sledovat

myšlenky umělcovy či vzlet básníkův; jsou příliš zaneprázdněni svými starostmi o dobré bydlo, sociální postavení (vše odpustitelné těm, kdož pochopí!); využívají schopností umělců jen ku svému vlastnímu prospěchu a slávě. Pak najednou přijde okamžik, kdy každý v něm vidí umělce a rozumí mu jako nikdo jiný — to je právě v té chvíli, kdy onen dotyčný je vladařem odměněn za svůj výkon a tu zazáří jako maják v temné noci a každý se domnívá, že světlo musí svítit i na něj samého! Avšak nesvítí . . .

U obyčejných chudých lidí, kteří uspěchaně si platí své marnivé požitky a choutky, kteří se cítí býti velkými jen podle výše vydaných peněz, marně naslouchají, marně se dívají, neboť stejně neporozumějí ani kráse poesie ani velikosti umění. Jejich zájmy, řekněme: příliš positivní, převládají u nich natolik, že jim nedovolují věnovati pozornost prostým rozkoším, svatému rozhořčení bojujícímu proti zvrácenostem, obětem ctí vyžádaným a zápalem okrášleným, velkomyslnému pohrdání miláčky štěstěny, odvážnému vyzvání k boji s krutým osudem, tedy všem těm citům, které živí krásnou poesii a veliké umění; ba co více — jejich zájmy jim ani nepřipomenou existenci obavy, rozvahy a opatrnosti, jež se přece stejně vyskytují v jejich účetnických knihách. Tedy v těchto místech, v této společnosti jsou zase umělec i básník využíváni ve prospěch vulgarity, která se uráží a často velmi snižuje.

A je na tom něco udivujícího, že umělec zůstává raději ve své osamocenosti a hladu morálním i fysickém, ačkoliv by právě on potřeboval ono hřejivé teplo, aby mohl ze sebe vydat vše to, co v něj bylo vloženo? Je snad zarážející, že si umělci vybírají osud podobný Shakespearovu, Camoënsovu, než aby se stali oblíbenými sice, ale sníženi až na úroveň zvířat? — Je-li snad co udivujícího, pak je to ten fakt, že je doposud málo vyvolených, kteří by tak byli učinili. Že dávají raději přednost jasnému svitu lustrů, dobře placenému komediantství před životem a smrtí poustevníka! Jsme-li snad někdy svědky něčeho podobného, pak jest to jen přičísti sla-

bosti charakteru onoho nešťastníka! Jsouce básníky a umělci dle jejich vymyšleného nadání a vloh, dají se zvábit svou obrazivostí, jež je jednou vynáší až do nebe, brzy zase je zdržuje u pompy a slávy dvora či světa peněžního — stále je však odvrací od jejich pravého poslání.

Hrabě Joseph de Maistre měl správnou předtuchu, když mluvil o »osvícených lidech« jako o pravých soudcích Krásy; jenomže svou myšlenku úplně nedořekl. Neboť aristokracie jako taková nijak sociálně nepomůže glossami o Homérovi, monografiemi o tom a tom zapomenutém arabském básníkovi či o nově objeveném truvérovi, velikými studiemi o Feidiasovi, Apollonovi, Orlandovi di Lasso, Monteverdim atd. atd. Její nadřaděnost spočívá v tom, aby usměrňovala prudké projevy své doby; dychtění a bažení po kráse, dojetí a soucit — typické to úkazy dnešní generace, jež hledá své vyjádření nejdůvtipnější, ba — odvažuji se říci — nejnakažlivější v projevech hudebníkových, dramaturgových, ve visích malířových či sochařových. Aristokracie může tudíž toto vše usměrnit, stane-li se skutečným strážným andělem poesie a umění. Pak by nesměla dopustit, aby se snad kdokoliv stal ochráncem umělců a básníků! Musela by míti ve svém středu takové osobnosti, které se vyznají dobře v dějinách země i jejího lidu, v určitých vědách, v dějinách krásných umění, kteří znají jejich hlavní období, velké styly, poslední změny, pravou příčinu rozporů, jejich současných zápasů; pak by nesměl takový velmož dělat na tucty chyb v uměleckém názvosloví, ba ani v mluvnici své vlastní řeči, jak se stává velmi často při rozhovoru jeho s básníkem či umělcem vůbec; věc taková pak zmate básníka i rozzlobí umělce při pomyšlení, že mluví s člověkem podřadným.

Bylo by též záhodno, aby svatá tradice nařídila těmto obráncům zavrhovat takové malé projevy laciného umění pod formou banálních písní, snadných hudebních slátanin, kolorovaných fotografií, špatného malířství, šeredného sochařství, různých hříček malovaných, zpívaných a hraných, za něž se

pravý umělec stydí a hanbí; to všechno by mělo být zavrženo co nejhlouběji, aby snad potěšovalo ty nejnižší a ne ty, jichž dveře jsou opatřeny šlechtickými znaky. — Bylo by dále záhodno, aby rozumná tradice nařídila těmto ochráncům, najít zalíbení jen v krásném básnictví a čistém umění; aby protěžovala všude jen ty básníky, kteří opěvují nejšlechetnější city, umělce, již vyjadřují nejodvážnější hrdinství, nejvybroušenější vkus, nejněžnější ideály, nejčistší lásku, nejvelkomyslnější odpuštění, největší obětavost, tedy to všechno, co přenáší člověka do vyšších duševních světů, jehož ovzduší povznáší nad malicherné starosti všedního života.

A ještě by bylo nutno zbavit tyto ochránce onoho jha, jež přijali neprávem jho módy přicházející od spodu, k níž se staví, jako by neznali její nízký původ jíž se podrobují bez jediného pohnutí brvou — co pravím — dokonce rádi! Jaký to strojený a nezdravý despotismus: v těch svých »šatech« zvláštního střihu, ve svých hrubých zábavách, ve svém chování, jež nečiní už žádného rozdílu mezi obyčejným lidem a »vybranou pařížskou šlechtou«! Pak by bylo ještě nutné, aby oni ochránci, když se byli zase dostali na tu výši, kam patří, aby zase si vzali za svou povinnost »udávati tón«, ale ten skutečně dobrý tón, jehož pravá charakteristika záleží z uznávání a respektování těch, kteří myslí, uvažují a nejednají jako stádo nemyslících ovcí, z nichž se bohužel skládá velká většina příslušníků velkých dnešních salonů.

A bylo by se snad stalo Chopinovi něco jiného než to, jak s ním skutečně bylo? Dostalo by se mu všech těch poct a obdivu, jichž si vskutku zasloužil v těchto vyhlášených salonech, jejichž kritika se zdála být jediná povolanou a rozhodující v tomto zvláštním světě, jehož příslušníci se domnívali býti z jiného světa než ostatní smrtelníci? Byl by Chopin rád slýchán, jako tolik ostatních, všemi národy celého svtěa? Byl by tak triumfoval všude, kde lid uznává pravé umění? Byl by oslavován tolika tisíci lidmi, ačkoliv by sám byl rád oceněn jen několika stovkami skutečně chápajících posluchačů? Přes-

to se u této kapitoly jeho života zastavíme jen krátce, abychom připomenuli jeho úspěchy.

Čím jsou kytice pro toho, jehož čelo je zdobeno nesmrtelným vavřínovým věncem? Pomíjející sympatie a běžné pochvaly se sotva zmiňují o tom, který by si zasloužil těch nejvyšších poct. Skladby Chopinovy jsou předurčeny k tomu, aby přinášely národům na věky tu radost a útěchu, kterou umělecká díla povzbuzují duše trpící, žíznivé a zemdlené, vytrvalé a věřící, jimž vlastně jsou také věnovány, zaujímajíce tak trvalé místo mezi vznešenými výtvory lidského ducha (svými současníky však zůstaly nepochopeny!).

»Jsou různé druhy vavřínů, pravil Goethe; některé se dají snadno utrhnout i při obyčejné procházce.« Takové snad na chvíli omámí svou čerstvou a svěží vůní, ale nemohli bychom je srovnat s těmi, které si vydobyl Chopin svou poctivou a houževnatou prací, svou vřelou láskou k umění, svými bolestmi, jež dovedl tak dobře vyjádřit. Vždyť se nepachtil za vavříny lehce nabývanými, jimiž mnozí z nás jsou přímo zanešeni; vždyť žil jako čestný, čistý člověk, dobrý, krásná duše, plná jediného svatého citu — lásky k vlasti; vždyť se mezi námi mihnul jen jako přelud, jako ztělesněná poesie jeho vroucně milované Polsky —; již proto nesmíme nikdy zapomenout složit mu ty nejvyšší pocty! Nesmíme mu víti věnce z umělých květů! Nesmíme ho snad zaplavit množstvím lehce nabytých vavřínů! Stojíce nad jeho hrobem snažme se povznést své duše až k jeho výšinám!

My všichni, kteří z milosti boží máme tu čest býti umělci, vyvolenci přírody a věčného Krásna, my všichni, kteří jsme se jimi stali, ať již vlastní poctivou prací či jsme se jimi již narodili, my všichni, jichž ruka dává ožívat mramoru a bronzu, či vládne štětcem, píše stránky budoucím neb jichž ruka běhá po klávesách, nebo snad večer s taktovkou vládne orchestru, či jichž ruka drží kružidlo Uraniií jí půjčené, či rydlo Melpomény v krvi smáčené, nebo snad svitek básní Polyhymnie slzami skropený, či ruka, které Klio sama zapůjčila lyru,

jejíž struny tvoří spravedlnost a pravda, my všichni se naučme od toho, kterého jsme ztratili, odvrhnout od sebe všechno to, co není posvěceno uměním, snažme se napnouti všechny své síly k tomu, aby naše práce zanechala po nás hlubší stopy než jaké zůstavuje lehký a povrchní život! Odmítejme též všechno, co není hodno umění, zvláště za našich smutných časů, kdy vládne jen prospěchářství a korupce, všechno, co nemá trvalé hodnoty, abychom mohli zase uzřít umění v plné jeho kráse!

Vzpomeňme si jen na antickou prosbu Dorských, kteří žádali od Bohů, aby jim Dobro dali Krásou! A místo toho, abychom se snad snažili uchvátit davy lidí„ chtít se jim zalíbit za každou cenu, učiňme raději tak jako Chopin, to jest — zanechat po sobě nebeskou ozvěnu toho, co jsme milovali a zač jsme trpěli! Naučme se konečně od něho a od odkazu jím zanechaného: dožadovati se spíše přístupu do mystického světa umění, než se domáhat od přítomnosti — bez ohledu na budoucnost, oněch snadno nabytých vavřínů, jež tak rychle vadnou! . . .

Místo nich však byly předány Chopinovi palmy vítězství od nejslavnějších jeho současníků. S tak nadšeným obdivem se nesetkal ani v kruzích hudební aristokracie, jejíž salony tak často navštěvoval. Věhlasní lidé ho uctívali tak, jako se děje při schůzce králů různých zemí, mají-li oslavit jednoho ze sobě rovných, mají-li se obeznámit s jeho mocí, s jeho poklady, s jeho velikými díly. Ano, ti mu vskutku zaplatili daň, kterou byli povinováni. Jinak to ani nemohlo být v té Francii, jež dovede vždy rozpoznat velikost svých hostí.

Nejvýznačnější osobností se scházívaly často v Chopinově salonu. Pravda, nebylo nikdy určitých návštěvních dnů, jak tomu bývá u ostatní znuděné společnosti; u pravých umělců se málokdy docílí toho, aby byli dochvilní!

Nálada a hlavně veselost bývá u umělců a básníků věcí náhody! Někteří z nich, pravda, byli i navenek nezábavní, zdálo se, že je obtěžuje, mají-li se s ostatními veselit, že si

snad chtějí zachovat vážnost a přísnost. Ale takových bylo málo, tvořili nepatrnou menšinu v celé společnosti. Velká většina byli lidé plní obrazotvornosti, náhlých nápadů a výbušných citů, kteří vše vyjadřovali radostí a veselostí.

Chopin vlastně nepatřil ani k jedněm ani k druhým, nýbrž byl pravým synem svého národa, který si váží a ctí svého hosta a vychází mu všemožně vstříc. Každý k němu rád chodil protože se tam cítil velmi dobře. Ostatní rád povyšoval, sám se však stavěl do pozadí. Byl bezmezně štědrý, dával na jevo radost z návštěv svých přátel, uplatňuje tak polské úsloví: »Czym bohat, tym rad!« — což se dá volně přeložit asi následovně: »Veškeré moje bohatství patří vám!«[1] A dle této formulky se vskutku řídí každý pán domu, neboť si velmi potrpí na staré a zvláštní mravy a zvyklosti bývalé Polsky.

A když jsme byli již poznali pohostinnost rodného kraje Chopinova, musíme si povšimnout ještě toho, co bylo příčinou těch kouzelně krásných chvil návštěv na něho. Víme, jak je velmi těžké vyhovět všem, jemu však se to dařilo zvláštním způsobem. Každého nechal prostě jednat dle vlastní vůle a nálady, aniž by mu v čem zabraňoval.

Pak po malém přemlouvání přece byl Chopin donucen otevřít své piano a zasednout k němu. Je nás jistě více, kdož se pamatujeme na prvý večer u něho, to tenkráte bydlel ještě na Chaussée d'Antin. Jeho bizarně zařízený pokoj byl osvětlen několika svícemi, jež byly postaveny blízko jednoho z Pleyelových křídel, které měl obzvláště rád pro jejich stříbřitý, vzdušný tón a pro lehkou hru. Dovedl vykouzlit z něho zvuky, jež se podobaly oněm vyluzovaným na skleněných harmonikách, v jejichž stavbě byli Němci obzvláštními mistry.

Kouty pokoje zůstávaly v temnotě a působily dojmem naprosté neohraničenosti. V jakémsi šerosvitu bylo možno roz-

[1] U Poláků jsou patrny ještě dnes stopy květnatosti jazyků orientálních. Používají ještě názvů jako: Jasnie Wielmożny, Jasnie Oswiecony Pan; v rozhovoru pak říkají: Dobrodzij; pozdrav dosti obvyklý je: Padam do nóg. Mezi lidem se zdraví velmi často: Slava Bohu.

poznat obrysy nábytku nejasných forem. Světlo soustředěné ke klavíru osvětlovalo podlahu. Klouzalo po ní měkce chvějivými pohyby vln. Ostatní vše tonulo v tmě, z níž kouzelné tóny zaznívaly, zpívaly, snily, chvěly se, šepotaly, zmíraly ... Čirou náhodou jsem měl proti sobě na hladké ploše zrcadla něžný ovál obličeje komtessy d'Agoult, orámovaný světlými vlnami jejich vlasů. Krása a při tom zajímavá tvář podnítila mnohého malíře k vytvoření jejího portrétu.

Celá společnost byla shromážděna kolem klavíru. Heine, ten nejsmutnější humorista, naslouchal s velkým zájmem Chopinovu vyprávění o tajemném kraji, který jeho fantasie tak často navštěvovala. Jednomu stačilo jen napovědět a druhý mu již plně rozuměl. Hudebník překvapivě odpovídal na básníkovi dotazy o neznámých zemích; vyptával se na onu »smějící se nymfu«,[1] o níž chtěl vědět, »zda si ještě halí do stříbřitého závoje své zelené rybí tělo s touže vyzývavou koketností?« Nebo se tázal, »zda bělovlasý bůh moří pronásleduje stále onu čtveračivou a svéhlavou najadu svojí směšnou láskou? Zda tam stromy stále ještě za svitu luny tak úžasně zpívají?«

A Chopin na vše odpovídal. Když se pak byli oba dlouho bavili o krásách oněch pohádkových krajů, pojednou zesmutněli; Heine se přirovnával k »Bludnému Holanďanu«, který je na věky odsouzen k nekonečné plavbě po chladných vodách severních moří, »touže marně po tulipánech, hyacintách, dýmkách z mořské pěny, šálcích z čínského porcelánu! ‚Amsterodam! Amsterodam! Kdy už spatříme zase Amsterodam!' volal, zatím co bouře zmítala jeho korábem, až v rahnoví praskalo.« — »Docela chápu, pravil Heine, s jakou náruživostí zvolal onen kapitán jednoho dne: ‚Oh, vrátím-li se kdy do Amsterodamu, chtěl bych být nejraději dlažební kostkou v některé ze zapadlých jeho uliček, jen abych jej už nemusel opustit!' — Ubohý Van der Deken! ... Pro něho byl Amsterodam vším!«

[1] Heine, Salon. Chopin.

Heine se domníval, že zná na vlas přesně veškerá utrpení, která bylo zakoušeti »ubohému Van der Dekenovi« na jeho strašlivé, nepřestávající pouti oceánem, jenž zatínal své drápy do neporušitelného trupu lodního a který přidržoval neustále lodici k plovoucí neskutečné pevnině neviditelnou kotvou, od níž odvážný ten námořník nikdy nemohl nalézti lano, aby je přeťal. A když se tomuto básníku-satirikovi zachtělo, vyprávěl nám o bolesti, naději, beznaději, mučení i zemdlenosti nešťastníků obývajících tuto ubohou loď.

A tak Heine a Chopin bloudili spolu na této lodi vstříc severní záři, skvělé to společnici jejich dlouhých nocí, zhlížející se v gigantických ledovcích; bloudili tam, kde jenom po malých chvílích temnoty zazářilo zase na dlouhou dobu prudké až k bolesti oslňující slunce. Rychle projížděli těmi končinami, kde poznali všechny ony zázraky nebeské značící cestu těm námořníkům, jichž žádný přístav nečeká. A tak podepřeni o lodní záď bez kormidla mohli pozorovat vše od severního pólu až k jižnímu kříži, tam, kde začíná anarktická poušť, kde nemá oko na čem spočinout, nekonečné pláně, nekonečné moře bez břehů, bez majáků ... Často dlouho pozorovali světelné pruhy, jež za sebou po obloze nechávaly létavice ne nepodobné svatojánským muškám ... a pak komety zase s přivřenýma očima pro jejich úžasný jas (jak smutné a nemohoucí jsou jejich dráhy!) ... a ten vzdálený Aldebaran, který jako zhoubný záblesk nepřítelova zraku připraven číhá, neodváží se však naší zemi se přiblížit ... a což ony zářící Pleiady, jež vrhají do hledajícího zraku přátelské a utěšující světlo jako záhadný slib!

Heine viděl všechny tyto zjevy s různých míst naší země. Viděl ještě mnohem více, jak nám o tom dosti nejasně vypráví: že se zúčastnil zuřivé jízdy Herodiadiny, že trhal zlatá jablka v zahradách Hesperidek, že zná všechna ona místa nepřístupná obyčejným smrtelníkům, jimž nestála za kmotru nějaká víla, která by si vzala za svůj úkol odstraňovat z jejich života všechno špatné a plnýma rukama rozdávat radost.

A protože Heine brával na tyto cesty do nadpřirozených krajů poetiky ssebou velmi často Chopina, opakoval nám tento jejich rozhovory, popisoval vše, co zažili a Heine — zapomínaje na naši přítomnost — nechal ho nejen vyprávět, ale i bedlivě mu sám naslouchal.

Toho večera seděl po boku Heineho Meyerbeer, pro něhož už dlouho se nedostává dost slov chvály a obdivu. On — tvůrce kyklopských přímo děl — vydržel dlouho naslouchat a vychutnávat jemnost drobných improvisací Chopinových, jež by se mohly srovnat se zázračně průhlednými krajkami.

Pak dále: Adolphe Nourrit; byl to neobyčejně ušlechtilý umělec — prudce vášnivý a zase přísně vážný. Byl katolíkem téměř asketickým, snil o umění se zápalem hodným středověkého mistra, bránil krásu před sebemenším poskvrněním. V posledních letech svého života se vyhýbal všemu, co by nebylo dosti podepřeno pravým a svatým citem řídě se tím, že jedině krása tvoří pravou podstatu pravdy. Slepě a hluše se oddával melancholické vášni pro krásu; jeho čelo už bylo pokryto osudovým stínem beznaděje, jež vysvětluje lidem příliš pozdě tak podivná tajemství duše.

Hiller tam byl též; jeho umění bylo zaměřeno pokrokově, hlavně tíhlo k Mendelssohnovi. Často jsme se u něho scházeli poslouchat jeho velká díla, z nichž v prvé řadě to bylo pozoruhodné oratorium Zkáza Jerusalema; psal též klavírní skladby: Přeludy, Snění, a Meyerbeerovi věnované Dvacetčtyři etudy. Jsou to velmi výrazné a vskutku dokonalé studie připomínající výborné kresby našich malířů krajinářů, kteří dovedou z jediného stromu, z jediného trsu vřesu vytvořit pomocí světla a stínu celou malou báseň.

Eugène Delacroix, tento Rubens romantismu, se dával opájeti kouzelnými zvuky, jež na něj zvláště mocně působily. A sám sebe se tázal, jaké že barvy, jakého štětce, jakého plátna by použil, aby se mu podařilo věrně zachytit onu náladu? Mělo-li by to být snad plátno, jež sama Arachné utkala, štětce z řasů luzných vil snad vyrobené, paleta s opary duho-

vých barev? Sám se pak usmíval těm nápadům, jež v něm vyvolávaly ony mocné dojmy...

Pak tu byl stařičký, nad hrobem téměř stojící, Niemcewicz, který naslouchal ztrnule, jako mramorová socha, svým Zpěvům historickým, jež Chopin mistrně předváděl v hudbu starých dávných časů. Pod prostými texty tohoto polského barda jste slyšeli třeskot zbraní, zpěv vítězů, slavnostní hymny, nářek trpících, ballady o mrtvých hrdinech!... Chopin přibližoval svou hudbou všechnu tu zašlou slávu, vítězství, oživoval krále, královny, hetmany... a starý básník se tak vžil do jeho hudby, že se mu zdála právě přítomnost pouhým přeludem! — V pozadí rýsovala se silhoutta Mickiewiczova. Tento Dante severu sedával vždy sám, stranou všech, mlčenlivý a zdálo se, že se v cizině necítí dobře. Grażyna a Walleurod — to byla častá témata Chopinových hovorů s ním, avšak tento Conrad zůstával vůči všem těm krásným připomínkám němý; jeho přítomnost však sama nasvědčovala tomu, že porozuměl. Domníval se, že nikdo nemá práva se od něho čeho dožadovat!...

Schoulena v křesle, s lokty na opěradle, půvabně nakloněna, zvědavě a pozorně všemu naslouchala — Madame Sand. Naslouchala všemi svými smysly; měla nejen vytříbený vkus, ale byla obdařena mimořádným nadáním, takže dovedla chápat krásu v jakékoliv formě umění i přírody. Mohla zajisté patřit mezi ty zvláštní zjevy žen, jež se vyskytují téměř u všech národů. Kouzlem svého pohledu dovedou rozlomit každou skořápku, odhodit každý obal, aby se zadívaly přímo do nitra umělcova, kde poznají teprve ideál, který tento zaklel do přívalů tónů nebo do závoje barev, do nehybného mramoru či do ladných linií kamene, do tajemných rytmů veršů či do prudkých slov dramatu! Toto nadání si nedosti jasně uvědomuje většina žen, jež jsou jím obdařeny; nejspíše se projeví snad jakýmsi druhem hádání o minulosti či budoucnosti! Méně běžné už je to, že dovede v určitých oblastech odhodit balast technických výrazů, jež zbytečně komplikují jednoduché věci. Toto nadání má však svůj původ v častém styku se zázračnými synthesami umění i přírody.

Právě tím, že jsou neustále ve styku s největšími tajemstvími přírody, jež tvoří život půvabným a velikým, dovedou i v umění rozpoznat slovo skryté v nekonečných harmoniích tvarů, zvuků, světla, hrůzy i rozkoší! Toto mocné spojení, jež odvážně čelí všemu, jež neporuší žádné tajemství, jež neunaví žádné čekání, dává často klíč k pochopení příbuznosti vztahů, vztahů mezi smysly a pocity, umožňuje současně poznávat vnitřní svazky zdánlivé nepodobnosti, jakož i zjevné propastné rozdíly právě tak, jako téměř neznatelné různosti, které by se neoprávněně mohly snad smísit jedny s druhými. Naslouchat často šepotu, jímž příroda se dává slyšet pouze svým vyvoleným, šepotu, jímž zasvěcuje do svých mystických obřadů, to je jeden z údělů básníkových. Naučit se od ní vniknout do toho, co člověk sám stvořil a jak ve svých dílech vládne též jako ona hřmotem i šepotem, hrůzou i rozkoší, je umožněno pouze ženě-básnířce, která tomu porozumí jednak svým srdcem — jednak svým duchem.

Když jim už konečně jmenoval tu, jež svou energickou osobností a podmanivým kouzlem inspirovala křehkého a jemného Chopina, jež ho svým obdivováním ničila, jako silné opojné šumivé víno roztrhne slabou lahev, nemohu vynechat celou řadu dalších z jeho okolí, byť i naprosto bezvýznamných! Velcí umělci a slavné osobnosti naplnili celé to období, v němž se nahodile scházeli, tolika různými zájmy, novými směry, přáními, city a vášněmi! Kolik však bylo těch natolik života schopných, aby mohli přečkat všechny nástrahy smrti obklopující v zárodku každou myšlenku, každého jedince?... A kolik z nich je takových, o nichž za jejich života více méně krátkého se neříkalo s nejvyšším výrazem smutku: »Jakým by bylo pro něj štěstím, kdyby raději zemřel! Nebo kdyby se nebyl vůbec narodil!«... Kolik je takových, kteří si svůj osud zavinili sami? Nebyl by asi ani jediný, i kdyby vstal zase ze svého hrobu, jako onen milenec-sebevrah v Mickie-

wiczově básni, jenž vždy v den svého úmrtí ožívá a musí zakoušeti znova zase všechny bolesti, který by se mohl objevit bez ran a jizev a zmrzačení, jež znetvořily jeho původní krásu a pošpinily jeho čistotu?!

A kolik by se našlo mezi mrtvými těch, kteří by se nemuseli obávat, že budou po své smrti zavrženi těmi, jimž za svého života rozdávali radost i smutek? A jakým způsobem by se dalo zjistit, co dobrého vykonali na tomto světě, kde vládla jejich srdce, jejich duše, na tom světě, který vytrhli z běžného jeho chodu, zkrášlili, zpříjemnili, ba i zpustošili — jak se jim jen zachtělo? ...

Mezi těmi všemi, kteří jakýmkoliv způsobem upoutali naši pozornost, je pouze jeden, který svými nejzářivějšími díly nejčistšího půvabu a krásy si vytvořil věčné světlo; který zanechal jako dědictví svá nejlepší díla božského přímo nadšení; tu v něm poznáme jednoho z předurčených, o nichž lid tvrdí, že jsou to »geniové«. Jestliže tedy přiznáme těmto zjevům i zcela vyjímečnou duši na rozdíl od lidí obyčejných, pak musíme dát za pravdu velkému italskému básníkovi, který definoval genia jako: Hmatatelný důkaz božství (Manzoni). Skloňme se tedy před těmi, kteří byli takto poznamenáni mystickou pečetí; uctívejme však především takové, kteří jako Chopin využili této nadřaděnosti jen k tomu, aby dali život a výraz nejkrásnějším citům.

V

CHOPINOVA OSOBNOST

Bývám obyčejně velmi zvědavi na podrobnosti života lidí, kteří svým talentem vyjádřili vznešené city v uměleckých dílech zářících jako jasné reflektory ku hrám překvapeného a uchváceného davu.

Obdiv a sympatie přenášíme pak i na jejich zbožňovaná jména, z nichž bychom chtěli udělat symboly ušlechtilosti a velikosti. Nechce se nám pak ani věřit, že by ti, kteří dovedli tak dobře vyjádřit čisté a krásné myšlenky, že by snad jiných ani neznali. Vzhledem k těmto předsudkům a domněnkám je nutné uvést důvody doložené a potvrzené jejich životem. Když vidíme v básníkových dílech jeho srdce něžně cítit to, co bylo jemně a něžně stvořeno; uhodnout okamžitě, co v sobě tají nádhera, bázlivý stud, trpká bolest; vylíčit lásku tak, jak o ní sní jen mládí, jak bývá později zklamána; když vidíme jeho ducha vládnout nad všemi situacemi, vymanit se lehce ze všech zmatků lidského osudu, nalézt ve spletitosti zauzlení tu pravou nit, urovnat všechny neshody i katastrofy a vystoupit až k těm nejvyšším vrcholům, kamž tyto nikdy nedosáhnou; když vidíme, jak sám ovládá tajemství půvabných a roztomilých změn a proměn své jemnosti a něžnosti, tajemství prosté vznešené odvahy, pak nás napadá otázka, zda-li tato nadpřirozenost jest zázračnou důvěrou v tyto city — nebo — schopností zahloubání se v myšlenky — či snad pouze zábavou a hrou jeho ducha?

A napadá nás otázka, mohlo-li by tomu být jinak? Hledáme, co je vlastně příčinou naprosté odlišnosti těchto lidí zajatých krásou? Jakým způsobem si pak počínala ona pyšná poesie když se dostala do křížku s plochou prázdnotou všedního života a jeho skutečných zájmů? ... A láska, básníkem tak krásně opěvovaná, byla vskutku ušetřena všech hořkostí a rozladění, jimiž bývá obyčejně otravována? ... A kolik těch jeho lásek bylo chráněno před nestálostí a zklamáním — jak už se stává běžným úkazem ... Chtěli bychom vědět, byli-li všichni tito velcí lidé tak často se rozhorlivší, vždy spravedliví! ... Zdali ti, kteří tak velebili bezúhonnost a čis-

totu, nečinili tak ze zištných důvodů? ... Zda ti, kteří tak vychvalovali čest, nebyli také někdy bázliví a ustrašení? ... Nebo zda ti, kdož stavěli na odiv svou sílu a statečnost, se nepochlubili též svou slabostí? ...

Mnoho lidí má zájem na tom, aby poznali, jakým způsobem vyrovnali rozdíly mezi ctí, přesností, jemností a domýšlivostí, prospěchářstvím, ziskuchtivostí. Jak to vše mohli srovnat, aby ze sebe vydali pak nejkrásnější díla v tom světě umění, který byl jediným jejich útočištěm. Právě tato smutná nutnost vyrovnávání těch rozdílů lidmi, kteří dovedou jedinečným způsobem popsat jak hýřivou nádheru, tak i potupnou hanbu, dokazuje zřejmě, že je nemožné, ba zpozdilé, ony nepěkné vlastnosti snad zavrhovat. Dokazují, že toto vyrovnávání vznešeného a nízkého, velkolepého a ubohého, ošklivého a krásného, závisí na slabosti a křehkosti našich bytostí a na moci a síle ostatních věcí, jelikož to vše prýští z jejich pravé povahy.

A protože — bohužel — nešťastné příklady podpořily tvrzení uštěpačných morálních »realistů«, nazývají tito hned i ty nejkrásnější myšlenky básníkovy klamnými a marnými zbytečnostmi! ... A jak se povýšeně honosí hlásáním učených doktrin plných jedovatě sladké přetvářky, plných naprostého nesouladu mezi řečeným a skutečností! ... A jak s krutou rozkoší citují právě takové případy slabým a neustáleným lidem, jichž mladistvé tužby, jichž přesvědčení o vlastní nevalné hodnotě, je nutí ještě zůstat stranou těch smutných úkazů! Jak to vše dohání k malomyslnosti toho, komu se ukazuje život se všemi svými svody číhajícími na každém záhybu cesty, právě toho, jehož srdce je uchváceno čistou a pravou krásou, aby v sobě zapřel to, čím zpívá a jásá jeho duše! ... Jak je pak zachvácen bázlivostí a pochybami a překonán těmito zjevnými rozpory! ...

Co je však nejméně patrné, to jsou kruté výsměšky namířené proti jejich utrpení těmi, kteří neustále tvrdí: »Poesie je to, co by *mohlo* být« ... setrvávajíce tak v klamném, ba rou-

havém tvrzení, ve vědomé lži! — Ne! Všichni bohové to dosvědčují, každý vnitřní hlas tak praví, všichni hříšníci i spravedliví to potvrzují, ujišťují, opakují, všechny dobré duše tak cítí, všichni hrdinové o tom přesvědčují, všichni svatí tak prohlašují: poesie není pouhým stínem naší představivosti promítnuté a nezměrně zvětšené na pomíjejícím plátně neskutečnosti! »Poesie a skutečnost« (Dichtung und Wahrheit) — nejsou naprosto elementy neslučitelnými, určenými k tomu, aby se sebe neustále stranily, aby se snad nikdy nesmísily, jak souhlasně s námi mluví sám Goethe o jednom současném básníkovi: »Žil proto, aby tvořil básně — básní pak učinil i svůj život!« — (Er lebte dichtend und dichtete lebend). — Goethe byl příliš velkým básníkem, než aby nevěděl, že snad poesie neexistuje proto, že nachází svou věčnou skutečnost v nejkrásnějších citech lidského srdce. Tak v pozdních letech tento »olympský stařec« zaklel ono tajemství do svého obsáhlého Fausta, v němž nám právě poslední scéna ukazuje, jak Poesie, byvši uvolněna obrazotvorností po celém širém světě, unášena fantasií po všech dobách lidských dějin, vchází vedena Skutečností do nebeských sfér lásky a slitování, přímluv a odpykání!

Prohlásil jsem kdysi po smrti Paganiniho: »Právě tak jako urozenost — i geniálnost zavazuje«. Dnes bych chtěl říci: »Více než urozenost — geniálnost zavazuje«, protože urozenost pochází od lidí a jako taková je samozřejmě nedokonalá. Geniálnost naopak přichází od Boha, a jako taková by byla samozřejmě dokonalá, kdyby ji člověk nezdokonaloval. Právě on ji znetvořuje, zohavuje, snižuje pro své vášně, touhy, iluse! Geniálnost má své určité poslání: její jméno samo už připomíná ony božské bytosti, které jsou posly boží prozřetelnosti. Když je umělec či básník obdařen geniálností, není jejím posláním označiti pravdu, šířiti dobro, na což má právo pouze boží projevení, co filosofie snad může přiblížit lidskému chápání. Poslání geniálnosti v poesii a v umění tkví v tom, že má ozářit krásu dobra a pravdy kouzelnou obrazivostí; pod-

něcovat k dobru krásou ony nadšené duše, unášené k závratným výšinám duševního života, kde šlechetnost se mění v rozkoš, kde sebeobětování se přetváří v požitek, kde hrdinství se stává nutností, kde láska ničeho se nedožaduje, vědouc dobře, že tam najde vždy v sobě dost, aby mohla sama dávat! Umění a poesie jsou tak pomocníky božího projevu a filosofie; jsou pomocníky tak nezbytnými jako je nepopsatelným lesk a jas barev, neohraničitelná harmonie tónů neporušitelné dokonalosti přírody!

Tlumočník krásy v poesii a v umění jako představitel boží pravdy a dobra, lidského rozumu a svědomí, když by již zapůsobil díly své inteligence, své obraznosti, inspirace a myšlení, má snad též působit i jednáním ve svém vlastním životě, uvést v soulad zpěv s řečí a řeč se skutkem! Musí tak konat vše kvůli sobě samému, kvůli umění a své muse, aby se neřeklo, že jeho poesie je pouhým přeludem a jeho umění pouhou hříčkou. Genialita básníkova a umělcova může vybavit svou poesii nespornou pravdivostí a své umění vznešeným majestátem, dá-li jim nejvyšší a nejčistší přídech svého příkladu, který tím vtiskne pečeť ducha nadšenému projevu. Jinak bez vlastního příkladu je pak majestát umění ponížen, zesměšněn, pravdivost poesie je pak sporná, dokonce i zpozdilá a hloupá!

Příklad chladné vážnosti nebo úplného bezzájmu určitých přísných povah stačí k obdivování lidí vlažných a přemýšlivých. Avšak bytosti vášnivější a živější, jimž všechno šedé je suchopárným, které vyhledávají za každou cenu zábavy a radosti byť i pochybné, se nespokojí s příklady tuhých linií, jež nemají v sobě ničeho záhadného, nejasného. Tak tyto složité bytosti obracejíce se s úzkostlivou otázkou ve zraku k druhým, ptají se těch, kteří se již napili z vroucího pramene bolesti, prýštícího na úpatí srázu, kde si duše vystavěla své hnízdo. Rádi a ochotně se zprostí všech zastaralých pravidel, uhýbají se jejich kompetenci. Obviňují je ze snahy ovládnout celý svět svými suchými zálibami, ze snahy dozvědět se příčiny věcí, jež jim unikají, ze snahy vydávat své vlastní zákony ve sférách, kam oni sami nemohou nikdy proniknout! Na druhé straně zase míjejí ty, již svou mlčenlivou důležitostí prosazují dobro, aniž by se nadchli krásou.

Má snad bouřlivé mládí řešit tyto problémy? Příliš prudký tep jejich srdce jim zabraňuje poznat skrytá utrpení, duševní boje, těžké zápasy jednotlivců, z čehož sestává obyčejně život na pohled klidného a spořádaného člověka. Vznětliví lidé chápou obvykle špatně klidnou, rozvážnou jednoduchost spravedlnosti, hrdé úsměvy pevné povahy. Potřebují vznět, vzruch. Tak dejme tomu obraz — důkazem toho jsou i slzy, jež vytrysknou při pohledu na něj! Před únavným vysvětlováním a odůvodňováním dávají přednost bezprostřednímu působení dojmů. Jelikož se u nich otupuje smysl a cit pro dobro a zlo velmi pomalu, nepřeskakují tak rychle s jednoho na druhé, naopak obracejí své zraky chtivě a zvědavě na ty básníky, kteří je uchvátily svými metaforami, na ty velké umělce, kteří je vzrušili svými obrazy plnými vzletu a vášně. Těch se pak ptají na jejich úsudek o všech oněch uměleckých projevech.

V hodinách pochyb, kdy tajemný smysl dobra a zla, zemdlené vědomí, nikoli však spící, se stanou těžkým a obtížným pokladem schopným převrátit lehkou bárku osudu či touhy, není-li hozen přes palubu do propasti zapomnění, nikdo z těch, kteří zažili takové nebezpečí, kdy vše hrozilo potopením a zkázou, nezapomenul si přivolat duše slavných zemřelých, aby se jich zeptal, jak dalece jejich výtvory byly živoucí, upřímné a pravdivé? Aby vyzvěděl, jak rozeznat, co bylo u nich zábavou, vypočítavostí a co skutečně procítěným, prožitým? — A tak i v těchto těžkých chvílích se znovu zase objeví očerňování, pomlouvání, jež bylo už při jiných příležitostech odstraněno. Tentokrát nezahálí; chtivě se zmocní slabůstek a chyb těch, kteří je už dávno odhodili: nezapomenou ani na jedinou. Křečovitě se drží této kořisti, důkladně ji prohlíží, domýšlí se být oprávněn opovrhovat myšlenkami,

jež nemají jiného účelu než nás zásobit dobrou zábavou, jak se o to starají všichni velcí lidé ve všech zemích, ve všech časech krásné a vysoké civilisace! Zarytě a tvrdošíjně však popírá básníkovu vzletu a umělcovu nadšení možnost vést naše myšlení, působit na nás vůbec v jakémkoliv směru.

Jak dovede posměšná a cynická pomluva pokroutit samu historii! Nechávajíc stranou dobré zrno, sbírá jen plevel, aby rozmnožila své černé sémě po skvoucích pláních, kde se vznáší nejčistší touhy srdce, nejušlechtilejší sny obraznosti. Pak se ptá s vítěznou ironií: A k čemu ty výpravy do krajů, kde se nesklízí žádného ovoce? — Jakou hodnotu pak přiznat těmto projevům, jež směřují pouze k vlastní vypočítavosti a zabývají se jen čistým egoismem? Čím to, že z dobré pšenice vzklíčí jen hlad? Čím to, že ta krásná slova zplodí jen suché, prázdné city? Při čistých, nezkalených palácových kratochvílích, k nimž se připojují i měšťácké zábavy, či při večerních přástkách v chatrčích tedy všude tam, kde naivní duše berou zcela vážně onu myšlenku, dobromyslně tomu věříce, že poesie se může stát skutečností! ...

A jak arogantní výsměch stihne při malé nepozornosti ušlechtilý vzlet a nehodnou shovívavost básníkovu, krásný zpěv a hříšnou lehkost umělcovu! Jak se dovede pak zmocnit pracně dosažených zásluh čestných lidí, takový člověk uvažuje jako rak, který je odsouzen ke své ubohé nemohoucnosti pohybu: právě tak jako pompésní pyšnost hrdých, pevných povah povznesených nad udýchané pachtění se po štěstí se svými marnivými požitky! ... Jaká výhoda pomlouvání a očerňování se připisuje logické shodě tohoto pachtění se svými zápornými výsledky! Jak lehce vítězí, triumfuje nad váhavostí, nejistotou, nechutí těch, kteří by chtěli ještě věřit v možnost sloučení vroucích citů, vášnivých tužeb, vrozené inteligence, básnické intuice, s poctivým charakterem, bezúhonným životem, chováním, jež nikdy nezapře ideál poetický!

A jak nebýt přemožen smutkem, kdykoliv někdo setrvává

ve stavu, jenž ukazuje básníku neposlušného nápovědím mus, těch strážných andělů všech talentů, jež mu radí dobře, aby ze svého života vytvořil tu nejkrásnější báseň? Jak neblaze, jak politováníhodnou malomyslností je uchvácen pak takový básník? A kolik je takových, kteří pochybujíce o běžném projevu, ba přímo jej popírajíce, se pohrdlivě vysmívají lidské filosofii a nemají se pak nač spolehnout, čemu věřit, nemohou-li se spolehnout na vnuknutí krásy, na víru v genia!

Přesto však by byl velmi bezbožným ten hlas, který by chtěl slučovat tyto poklesky ve stejné prokletí s podlým plazením se nebo s nestydatou chlubivostí! Bylo by to vskutku bezbožným, neboť lhalo-li často básníkovo dílo ve svých zpěvech, nepopřel snad jeho zpěv ještě lépe jeho chování? ... Jeho dílo nemůže obsahovat více působivějších a účinnějších dobrých stránek, než má jeho život špatných! — Zlo je nakažlivé, dobro však plodné! — Jsou-li však současníci postiženi smrtelnou pochybovačností o geniovi chyceném při takovém zlém činu, o básníkovi, který se válí ve zlatém bahně pochybně získaném, o umělci, jenž uráží pravdu a tupí dobro, pak budoucnost zapomene ty zlé krále myšlenky právě tak, jako zapomněla jméno onoho zlého krále z ballady Uhlandovy, jenž zneuznal svatou povahu pěvcovu! Přijde den, kdy o tom vůbec nebude ničeho vědět! Nebude se pamatovat na jejich historky, protože od století ku století se bude napájet jejich nádhernými díly — i příští generace, jež dychtivě prahnou žízní po kráse!

Odpadlický básník ani umělec renegát nebudou nikdy srovnáváni s těmi lidmi, po jejichž smrti zůstal jen ošklivý pach a ruiny, jako důkazy jejich zločinů, neforemné trosky nahromaděné tím, kdo »seje vítr — sklidil bouři«! Přechodně špatný čin je vyvážen vždy jejich trvalými dobrými skutky. Bylo by nespravedlivé hanět básníka a umělce, když jsme byli již odsoudili ty, kteří je svedli na scestí; princ nesoucí jméno již proslavené, finančník, který cpe hory zlata do nenasytných úst korupce! Má se jim vypálit na čelo znamení

hanby! Bude správné zakročit proti básníkovi, ne však dříve! Ať jsou oni veřejně ponížení, aniž by měli sebemenší možnosti výkupného, omluvy před spravedlivým hněvem! Avšak básník i umělec toto výkupné i omluvu mají. Nespoléhají se na ně, žádný jim je však neupírá!

Povoluje přesvědčivé důkazy tužeb a přání nehodných zraku orla, který je zvyklý zřít přímo do slunečního jasu, užitky a výhody pomíjející jako stříbřité vlnky nehodné jejich péče, básník tím neproslavil méně city, jež ho odsoudily a jež pronikajíce jeho díly daly jim mnohem větší důležitost, než jeho životu soukromému. Podléhaje svodům nečisté či hříšné lásky, přijímaje její dary, o nichž se mluví s uzarděním, její snižující přízně, umělec tím nijak neztrácí nesmrtelnou aureolu lásky, ctnost a její odříkání, chladnost a její nevinnosti! Jeho díla ho přežijí, aby byla obdivována pravda a podněcována k dobru tisíců duší, jež přišly po něm, aby odpykaly za něj ony hříchy spáchané při oslavování dobra, o němž po celý život snil. — Ano! — To je zcela jisté! Díla básníků a umělců utěšila, posílila, povznesla tolik duší, jež nemohly síly zmítající jeho životem je zničit!

Umění je mocnější umělce. Jeho postavy a hrdinové mají život naprosto nezávislý na své nerozhodné vůli, protože jsou vlastně projevy věčné krásy! Jsou mnohem trvalejší než on, neboť přecházejí s generace na generaci nedotčeni, nevadnoucí, jsouce naplněni silnými vlastnostmi vykoupenými jejich původcem. — Může-li se říci, že každá dobrá činnost je krásnou činností, pak to též platí o dílu: každé krásné dílo je dobrým dílem. — Věrnost nesetrvává nikdy na nějaké manýře; i když krása utrpí trhliny, neznamená to, že by hned musela být hnusná, ošklivá. Právě u umělců náladovějších, citovějších se vlastně krása a pravda ztotožňují, jelikož jsou oba ze stejného pramene.

Připusťme, že je dosti těch, kteří uposlechli špatných příkladů umělců, již měli možnost dosíci těch závratných výšek a při tom ztratili víru ve svůj ideál a klesli až na dno — kolik však je vedle toho těch druhých, kteří se potají posilovali v pravdě a dobru výtvory své geniality! Shovívavost by nebyla pro ně spravedlivou; je však tak těžké dovolávat se spravedlnosti! Jak nerado se obhajuje to, co se nám nechce pochválit, omlouvat to, co se nám nechce uctívat!

Který pak pyšný přítel by nechtěl v paměti vyvolat život, v němž nebylo zraňujících nesouladů, pomluv, omylů, výstředností? S jakou pýchou by umělec nejmenoval toho, jehož život dosvědčuje, že není určen výhradně bytostem netečným, nepodléhajícím žádnému kouzlu, jednoduchým, bez záhad, nevnímajícím žádných vroucích pocitů, jež zůstávají v mezích vyšlapaných cestiček, aby se vyhnuly tomuto duševnímu povznesení, jež nesnáší žádného odporu, neustále se dle své vůle měníc! Z toho důvodu zůstane vzpomínka na Chopina tím dražší přátelům a umělcům, jež potkal na své cestě životem, jako všem těm neznámým, které zpěv básníkův plně získal pro sebe, právě tak i umělcům, kteří přijdou po něm a budou ho hodni!

V žádném z četných děl Chopinův charakter neutajil jediného pohnutí, jediného podnětu, který by nebyl diktován nejjemnějšími city a nejušlechtilejšími myšlenkami. Nicméně nikdy nebylo zapotřebí omlouvat jakékoliv podivínství, ojedinělé výstřelky, odpustitelné, avšak nesnesitelné chyby. Jeho obraznost byla bohatá, jeho city často vystupňované až k prudkosti — jeho tělesná schránka byla však slabá a neduživá! Kdo může pochopit utrpení vycházející z tohoto kontrastu? Bylo jistě palčivé, nikdy je však nestavěl na odiv! Úzkostlivě tajil všechna svá tajemství, skrýval všechny své bolesti odevzdaně pod maskou veselosti.

Jemnost jeho těla a duše, vkládajíc mu tak nepřímo ženské bolesti a utrpení, k nimž se nikdy nepřiznal, dodávala jeho osudu určité rysy osudu žen. Pro své chatrné zdraví se nemohl zúčastnit veselých a hlučných zábav a radovánek, neměl smyslu pro onen zbytečný ruch a šum v úle, v němž některé včelky promarní bezúčelně mnoho svých sil, a stal se

tak pouhou buňkou v plástvi velmi často včelkami navštěvované. V jeho životě tak zjednodušeném nebylo milostných dobrodružství, žádných zvláštních příhod, zamotaných historek, ačkoliv se zdálo, že by byl mohl všeho velmi lehko dosáhnout. Jeho city a dojmy vnitřní byly mnohem bohatší a význačnější, než ony přicházející z vnějšku. Hodiny, které dával neustále, pravidelně a vytrvale, byly jakýmsi jeho domácím denním úkolem, prováděným svědomitě a s plným zadostiučiněním. Ulevoval svému srdci ve svých skladbách tak, jak ostatní činí v modlitbách, vkládaje do nich všechny utajené výlevy, nevyjádřený smutek, nevypověditelný zármutek — jako vkládají zbožné duše do svých rozhovorů s Bohem. Ve svých dílech řekl to, co ostatní v modlení, ona tajemství vášní a bolestí, jež byla dovolena člověku porozumět beze slov, jelikož jemu nebylo dána vyjádřit se slovy.

Pečlivě se vyhýbal klikatosti a zamotanosti života; tím, že si různě vedlejší věci rozdrobil na malé, drobné částečky, vystříhal se mnoha nepříjemnostem. Některé nejasné rysy zahalují jeho obraz jakoby modravým oparem, mizejícím pod sebeslabším dotekem nerozvážného prstu, který by je chtěl sledovat. Nemíchal se nikdy do záležitostí, po nichž mu ničeho nebylo. Nikdy na nikom nezneužíval svého vlivu. Nikdy nezasahoval do práv a přání druhých, nikdy nečinil nátlak na nikoho ve svůj prospěch. Nevyhledával nikdy sporů a rozmíšek: nic nehledal a pohrdal tím, aby se něčeho dožadoval. Jako o Tassovi můžeme říci i o něm:

Brama assai, poco spera, nulla chiede.
(Hodně touží, málo doufá, nic nežádá.)

Podařilo se mu však přece uniknout všem těm poutům, všem stykům, všem přítelíčkům, kteří by ho byli chtěli pouze pro sebe a tak i zavléci do hlučnějšího, rušnějšího prostředí. Byl ochoten dát vše — vyjma sebe. Pravděpodobně věděl, co by ho to stálo námahy a obětování! Asi tušil, jako některé ctižádostivé povahy, že není-li láska a přátelství vším, pak není ničím! Snad zaplatil za svou sdílnost příliš velkou cenu,

jež stejně se pak obrátila v beznaděj! — Bylo-li tomu vskutku, nemohl nikdo říci, protože ani o lásce ani o přátelství nikdy s nikým nemluvil. Nebyl náročný jako ti lidé, kteří velmi rádi překročí meze nároků a práv, jež jim mohou být poskytnuty. Jeho nejdůvěrnější přátelství a styky nepronikly nikdy až k tomu posvátnému soukromému koutku, jejž obývalo jeho tajemství duše, koutku tak skrytému, že se téměř ani netušila jeho existence!

Ve svých stycích s lidmi se zdálo, že se zajímá jen o to, co zajímalo i ostatní, střehl se, aby nevybočil z okruhu jejich zvyků a vlastností, aby je snad nepřevedl na svoje. A když si snad zabral nějakou chvilku sám pro sebe, vynahradil to vždy zase mnohonásobně. O čem snil, po čem toužil, co chtěl, čeho dosáhl, když jeho bílá, jemná ruka dokázala snoubit vzdušné tóny se zlatými strunami jeho lyry, po tom se ho nikdo neptal, nikdo neměl času v jeho přítomnosti o tom snít. Málokdy se zúčastnil pohnutých debat. Když, pak se vmísil do hovoru a hned mu dal jiný směr, hned zavedl řeč na běžné denní události. Dbal o to, aby snad sám v hovoru nezavdal nějaké příčiny k hádkám. V jeho povaze nebylo naprosto zvědavosti a malicherného vyptávání; velmi si liboval v mlčenlivém přemýšlení.

Celkový vzhled jeho osoby byl dokonale harmonický. Jeho modrý zrak byl spíše oduševnělý než zasněný, jeho sladký a jemný úsměv nikdy nezhořkl. Jemnost a průzračnost pleti lahodila oku, jeho světlé vlasy byly vždy pečlivě upraveny, měl výrazný, zakřivený nos, postavy byl prostředně velké, křehkých a slabých údů. Jeho pohyby byly půvabné a živé, barva jeho hlasu byla zastřená, někdy až příliš přitlumená. Jeho chůze byla vznešená a jeho chování neslo pečeť vysoké společnosti takovým způsobem, že ho často pokládali za šlechtice. Celý jeho zjev působil dojmem svlačce, na jehož stoncích se kolébají neuvěřitelně jemné kalíšky květů božsky zbarvené, jakoby z pavučin utkané, které sebemenší a sebeslabší dotek roztrhá.

Vnášel do společnosti vyrovnaný humor lidí, jež nic neunaví a kteří nezkazí žádnou zábavu. Obvykle býval veselý, kousavě odhaloval slabosti a směšnosti povrchních lidí. Směšným způsobem napodoboval posunky druhých. Při takových komických improvisacích rád napodobil zvláštní návyky známých virtuosů; dovedl to tak úžasným způsobem, že každý po malé chvilce okamžitě poznal, o koho se jedná. Dokonce měnil i výraz tváře k nepoznání. I když však napodobil ošklivost a směšnost, nikdy pod onou maskou skutečnou ošklivost nebylo vidět. Často byl i pichlavý, nikdy však nepřekročil hranice dobrého chování. I v tom nejužším domácím kroužku si nedovolil nikdy byť i jediného slůvka nevhodného nebo snad urážlivého.

Chopinovi, jako Polákovi, nemohlo samozřejmě chybět ani lišáctví; pomáhal mu v tom častý styk s Berliozem, Hillerem, a jinými slavnými osobnostmi, i jejich pepřená rčení, kterým však Chopin nezůstal nikdy ničeho dlužen. Měl v zásobě kousavé odpovědi pro ty, kdož chtěli jakýmkoliv způsobem neomaleně využít jeho věhlasu a nadání. Celá Paříž si kdysi vyprávěla o tom, co se stalo jednomu špatně vychovanému hostiteli, když po odchodu z jídelny ukázal Chopinovi na otevřený klavír! Slíbil totiž svým hostům, že — jako vzácný desert na zakončení oběda — uslyší Chopina hrát, ale jak viděl, důkladně se zmýlil, Chopin napřed zamítnul, pak unaven jeho nepříjemným dotěrným přemlouváním, pravil velmi důrazně, aby ho všichni slyšeli: »Ach, pane, vždyť jsem vlastně ještě neobědval!« — Vždy tento druh zábavy byl u něho spíše zvykem než přirozeností. Uměl se ohánět kordem i fleuretem! Jakmile však vyrazil protivníkovi zbraň z ruky, svlékl rukavice, spustil hledí, a záležitost tím byla pro něj vyřízena.

Ze skromnosti, jíž se nikdy nevzdal, vyloučil a přerušil vždy všechny hovory, jichž byl středem; tím se mu podařilo zanechat po sobě nejkrásnější dojem; jeho přítomnost nás okouzlovala, aniž bychom si uvědomovali, co se vlastně v jeho duši děje, aniž bychom přemýšleli o tom, že svou veselostí se

snaží zakrýt neskonalé bolesti a smutky. O takových lidech by se mohlo použít latinského přísloví: Ubi mel, ibi fel. (Kde med, tam i pelyněk.) Přesto, že snad lidé berou ohled na ony bolesti, jimiž Chopin trpěl, dokonce snad je to pro ně i z části zajímavé, přitažlivé, přece musím říci, že to vše vidí pouze zdáli. Sám nesnášel dosti dobře v těchto stavech nepříjemnou přítomnost druhých, zvláště když mu dávali na jevo svůj soucit. Chopin byl vždy oslavován všude, kde se objevil. Nechtěl být nikdy obdivován, nechtěl ani, aby se o něm mluvilo, zůstával vždy v ústraní se svými starostmi i radostmi a proto bylo velmi těžké mu porozumět, velmi nesnadné ho pochopit.

Měl jsem to štěstí, byť zřídka, vidět ho hluboce vzrušeného. Viděl jsem ho bledého, zsinalého, kdy jeho pleť měla téměř zelenavý, mrtvolný nádech. Ve chvílích sebe prudšího pohnutí zůstával však v sebe uzavřený. Ze zvyku byl velmi skoupý na slovo o tom, co cítil; po chvilce soustředění učinil si o všem hned velmi jasný obraz, v němž se obvykle nemýlil. Pak už dovedl chopit věc za správný konec; činil to s tak půvabnou samozřejmostí, jež byla ovšem výsledkem úvah, v nichž pevná a nezlomná vůle vítězila nad jeho věčným zápasem mezi silou duševní a tělesnou slabostí. Toto pevné ovládání prudkého a výbušného charakteru připomínalo melancholii jistých žen, jež nabírají svou sílu v odloučenosti a osamocenosti, znajíce dobře zbytečnost a nesmyslnost výbuchů svých hněvů a žárlivě střežíce tajemství svých vášní, aby se snad nedostaly na denní světlo.

Chopin uměl velkoryse odpouštět. Nikdy nezůstala v jeho duši ta nejmenší stopa po pomstě proti tomu, kdo mu byl ublížil. Při jeho citovosti není se však co divit, že taková bolest mu vnikla hluboko do srdce, kde způsobovala velké a dlouho trvající bolesti, i když důvody bolu z paměti už dávno vymizely. Byl velmi vděčen za malé přátelské služby, jež byly vždy spíše lépe míněny než provedeny; někdy mu nebyly po chuti, vida v nich skrytý tajný jiný úmysl. Tak křivdí obvykle všichni nervosní lidé, odsouzení k neustálému potla-

čování výbuchů prchlivosti; dávají se unést záchvatem podráždění, jež — nejsouc opodstatněno pravými důvody — je považováno za bezdůvodnou popudlivost.

Reservovanost svých projevů rozšířil i na vše, co by se týkalo jeho zásadních myšlenek. Je to pozoruhodné, protože nečinil nikdy to, co by byl předem důkladně neuvážil. Chopin přesto, že byl hluboce nábožný, pravý katolík, nedotýkal se nikdy tohoto předmětu, žárlivě střeže svou víru před zraky druhých. Mohli jste ho znát velmi dlouho, aniž byste se dozvěděli něco bližšího o jeho názorech v tomto směru. Vzhledem k prostředí, v němž žil, byl nucen přestat navštěvovat kostel a duchovní, přestat žít oním nábožným životem, jímž se žije v šlechtické, nábožné Polsce, kde každý dobře vychovaný člověk se začervená, řekne-li se o něm, že je špatným katolíkem, kde platí za největší urážku, slyšíme-li, že někdo není dobrým křesťanem. Je samozřejmé, že při dlouhém vynechávání náboženských obřadů se tyto více méně zapomínají. Aby se snad někoho z jeho známých nemile dotklo setkávat se u něho s kněžími, přestal se pomalu s nimi stýkat vůbec, přestože tito ho uctívali a vážili si ho jako jednoho ze svých nejvznešenějších krajanů, od nichž dostával pravidelně prostřednictvím společných přátel zprávy ze své vlasti.

Vlastenectví se projevovalo u něho jednak ve směru v celkovém zaměření jeho tvorby, jednak ve výběru jeho známých, hlavně pak žáků a ve značných a častých službách ochotně poskytovaných jeho krajanům. Nevzpomínám si, že by ho někdy unavovalo vyjádřit své vlastenecké city dlouhým vyprávěním o Polsce, o její minulosti, přítomnosti i budoucnosti, o všech historických událostech k tomu se pojících. Bohužel nenávist vůči dobyvatelům, svaté rozhořčení proti nespravedlnosti volající do nebes o pomstu, naděje a touhy skvělé pomsty, jež zardousí a zničí dnešního vítěze, to vše bylo velmi častým námětem politických hovorů, jichž středem byla vždy Polska. Chopin, který se tak dobře naučil ji zbožňovat během jakéhosi příměří v dlouhé historii jejích útrap, nenašel času

dovést nenávidět, snít o pomstě, vychutnávat s rozkoší naděje na porážku podvodného a nepoctivého nepřítele. Spokojil se s tím, že miloval přemoženého, plakal s potlačovanými, zpíval a oslavoval to, co miloval, bez útočných úmyslů, aniž zabíhal do zbytečných a planých diplomatických a vojenských debat, jež — z nedostatku něčeho lepšího — končily obyčejně revolučními nápady, jemu tak cizími, vzdálenými. Poláci vidouce, že všechny jejich naděje jsou zmařeny onou pověstnou »evropskou rovnováhou«, postavenou na roztržení jejich otčiny, byli přesvědčeni, že se svět musí zbořit pod ranou podobného zločinu urážky křesťanství. Snad se příliš nemýlili; je na budoucnosti, aby to dokázala! Chopin nemoha tušit takovou budoucnost, stranil se vědomě těch nadějí, jež se vkládaly ve spojení věcí a lidí, což muselo nezbytně být zase jenom dalšími příčinami neštěstí!

Zúčastnil-li se snad někdy debat, jež tenkráte tolik zaměstnávaly Francii, o nových myšlenkách tak ostře napadaných a tak vlažně bráněných, pak to bylo jenom proto, aby upozornil na to, co viděl špatného a chybného a čím jiným, lepším by se dalo nahradit. Byl totiž ve styku s význačnými lidmi, kteří zvláště dnes jsou na nejvyšších místech a dovedl proto se na věci dívat velmi rozumně. Často nechal debatující po celé hodiny se přít a unavovat dlouhými vzrušenými rozhovory, přecházeje sem tam po pokoji, aniž by otevřel ústa. Chvílemi se stala jeho chůze nervosnější; nikdo tomu však nevěnoval pozornosti. Zahlédli též snad jakési nervové vzrušení při hovoru o věcech více méně hloupých; avšak i jeho přátele samé udivovalo zjištění, že přesto, že žil s nimi, mezi nimi, nikdy vskutku necítil se některým z nich, nedávaje jim ničeho ze svého vlastního já a nepřijímaje též, co si mysleli, že mu dávají.

Často jsem ho pozorně sledoval při těchto živých a poutavých debatách, při nichž neztratil on sám ani slova. Byl zcela zapomenut plamennými a rozvášněnými řečníky; já jsem však nenápadně sledoval nit jejich hovoru a upjal jsem se

hlavně na výraz jeho tváře. Často nepozorovatelně se stáhla a potemněla pod mocným dojmem, když předměty hovoru, byly hlavně podmínky sociálního zabezpečení, o které bylo bojováno s tak energickou rozhorleností, že se zdálo, jako by na výsledku této debaty závisel náš život i smrt. Bylo na něm vidět, jak trpí fysicky, slyší-li tak nerozumně mluvit, házet páté přes deváté, hromadit jeden argument na druhý, stejně však všechny prázdné a falešné, jakoby slyšel sledy dissonancí, jakoby naslouchal úžasné kakofonii. Kolikrát se zasnil a zesmutněl. Pak připomínal pasažéra na palubě parníku, jímž prudká bouře zmítá na zpěněných vlnách; pasažéra pozorujícího horizont, hvězdy, snícího o vzdálené vlasti, pozorujícího počínání námořníků, sledujícího jejich chyby, a mlčícího, nemaje dosti síly chopit se sám lan a plachtoví . . .

Jeho jemný cit a prozíravost ho přesvědčily okamžitě o naprosté prázdnotě většiny politických, filosofických a náboženských rozhovorů. A tak brzy začal praktikovat nejlepší zásadu člověka nekonečně jemného, od něhož jsem velmi často slyšel opakovat slovo diktované misantropickou moudrostí jeho stáří. Tento způsob myšlení překvapil mou nezkoušenou netrpělivost, později jsem však pochopil její hlubokou, smutnou pravdu. — »Sám se jednou přesvědčíte, jako já, že je téměř zbytečné se bavit o čemkoliv s kýmkoliv«, pravil markýz Jules de Noailles mladým lidem, jež poctil svou laskavostí, když se byli dostali do ohnivé debaty zcela naivních námětů. Kdykoliv bylo vidět, že Chopin potlačil chuť se vmísit jakýmkoliv způsobem do hovoru, zdálo se, že si myslí, aby uklidnil svou zahálející ruku a smířil ji zase s jejím milým nástrojem: »Il mondo va da se!« (A svět půjde stejně dál svou cestou!)

Demokracie se zdála Chopinovi v jeho očích snůškou elementů nestejnorodých, znepokojivých, příliš divoké a nespoutané moci, než aby mu mohla být sympatická. Již před více než dvaceti lety byl boj o nové sociální otázky přirovnáván k novému vpádu barbarů. Chopina se velmi bolestně dotýkalo to, co tyto novoty přinášely v sobě hrozného. Nevěřil, že

by se mohlo podařit Attilům vedoucím moderní Huny zmocnit se Říma a s ním i celé Evropy! Nevěřil, že by se křesťanská, ergo evropská civilisace zachránila před jejich ničením a pustošením! Nedoufal, že by se dalo zachránit před jejich řáděním umění, jeho díla, zvyky, zkrátka opět možnost jemného a elegantního života, jejž opěval Horác a který by nezbytně zničily a zabily hrubosti zákonů, jež nemohouce dostat ani volnost, ani bratrství — přinášejí smrt! Všechny tyto události pozoroval z povzdálí a jeho bystrozrakost mu občas poradila věci, jaké nečekaly ani osoby velmi dobře o situaci informované. Jestliže mu něco uniklo, nikdy se potom dále nepídil. Své krátké poznámky připojoval teprve tehdy, když je skutečně stávající události dosvědčovaly.

Pouze v jednom případě opustil Chopin své obvyklé mlčení a neutralitu. Porušil svou reservovanost ve věci umění, jediné, jíž se nevzdal za žádných okolností, vyjadřuje vždy jasně svůj názor, jíž se plně, vytrvale oddal, kde chtěl vskutku se přesvědčit o svém vlivu a o správnosti důkazů. Bylo to jakýmsi tichým svědectvím autority velkého umělce, který se oprávněně cítil dobře rozumět těmto otázkám. Vyzdvihuje brzy otázky ze své kompetence, ze svého odvolání, nikoho nenechal na pochybách o svém poměru k nim. Po několik let vkládal vášnivý zápal do svých obhajob; to bylo tehdy, když byla vedena tak prudká válka mezi romantiky a klasiky. Řadil se otevřeně mezi první, maje na své korouhvi jméno Mozartovo. Jelikož přikládal větší význam vnitřní hodnotě skladeb než na slova a jména, stačilo mu najít v nesmrtelném tvůrci Requiem, Jupiterské symfonie, atd. zákony, původy všech volností, kterých tak hojně (někteří říkají: přehojně) užíval, aby ho proto považoval za jednoho z prvých, kteří otevřeli hudbě nové, neznámé obzory: obzory, jež sám tak rád prozkoumával, kde učinil objevy obohacující starý svět světem novým.

V roce 1832 krátce po jeho příjezdu do Paříže, tvořila se jak v hudbě tak i v literatuře nová škola, jež byla složena

z mladých talentů setřásajících hřmotně jha starých zákonů. Politický kvas prvních let Červencové revoluce se poněkud uklidnil, přenesl se však se vší svou dravostí na otázky literární a umělecké, jež rázem zaujaly pozornost všech lidí. Romantismus byl heslem dne a zuřivě se bojovalo pro i proti němu. Nebylo žádného smíru mezi těmi, kdož nepřipouštěli možnost psát jiným než dosavadním způsobem a mezi těmi, kteří chtěli úplnou volnost umělcovu ve výběru formy k vyjádření jeho myšlenky, kdož věřili, že každý rozdílný způsob myšlení přináší nezbytně rozdílnou formu vyjadřovací, předpokládajíce, že forma musí plně souhlasit s vájádřenou myšlenkou.

Jedni, věříce v existenci ustálené formy, jejíž dokonalost představuje absolutní krásu, soudili každé dílo právě s tohoto starého hlediska. Tvrdíce, že staří mistři dosáhli již nejzazších mezí umění a jeho nejvyšší dokonalosti, neponechávali jiné naděje umělcům po nich nastupujícím než té, že se oněm mohou více či méně šťastněji napodobováním přiblížit. Klamali je i v té naději, že by se jim snad mohli vyrovnat, protože sebevětším zdokonalováním myšlenkového postupu prý se stejně až k nim nemohou nikdy pozdvihnout. — Druzí zase popírali, že by krása mohla mít stálou a neměnnou formu; různé styly se jim zdály, dle toho jak se byly ukázaly v dějinách umění, jako stany postavené na cestě za ideálem: náhodné zastávky, jichž genius dosáhne čas od času, jichž jeho bezprostřední dědicové musí využít do posledního zbytku, které však jako právoplatní potomci musí překonat, předčit. — Jedni chtěli nejrůznější myšlenky času i ducha uzavřít do stejných, symetrických ohrad. Druzí vyžadovali pro každou z nich volnost vytvoření jejich řeči, jejich způsobu vyjadřovacího, nepřijímajíce jiného pravidla, které nevychází přímo z jejich citu a jiné formy, která by byla s tímto shodná.

Podle stávajících modelů, jakkoliv obdivuhodných, nezdálo se prozíravému zraku Chopinovu, že už byly vyčerpány všechny city, jimž umění může dát ožít, ani všechny formy, jichž

je možno použít. Nezastavoval se před dokonalostí formy; nevyhledával ji ani, protože její nedosažitelná dokonalost je nezbytnou k úplnému odhalení citů; věděl dobře, že cit je znetvořován právě tak dlouho jako forma — jež stejně zůstala nedokonalá. Podřizoval však básnickou inspiraci řemeslné práci, trpělivosti jeho genia se přece podařilo formálně zvládnout veškeré citové projevy. Tak se přibližoval svým klasickým odpůrcům zmenšuje svoje nápady — vzpomeňme na muka Prokrustova — když nechtěli připustit, že jisté způsoby cítění jsou nevyjadřitelné ve formách předem stanovených. Vinil je z předem ztraceného umění všech děl, jež by se pokusily o uvedení nových citů, oděných do nových forem, jež se získávají vzestupným vývojem lidského ducha, nástrojů tlumočících jeho myšlenky, prostředků, jimiž umění disponuje.

Chopin neschvaloval, že chtěli zničit řecké průčelí gotickou věží, ani že chtěli zavalit čisté a jemné půvaby italské architektury bujnou fantasií maurských staveb; právě tak nechtěl, aby štíhlý palmovník rostl místo jeho elegantních bříz, ani aby tropický amaryl byl nahrazen severským modřínem. Dovedl ve stejnou dobu vychutnávat krásu Illyse Feidiasova a Pensierosa Michelangelova, Svátost Poussinovu a Dantovu bárku od Delacroix, Improperia Palestrinova a Berliozovu Královnu Mab! Uplatňoval právo na život všemu, co je krásné, obdivuje bohatost pestrosti neméně než dokonalost jednoduchosti. Žádal pouze po Sofoklovi a Shakespearovi, Homérovi a Firdussim, Racinovi a Goethovi jejich vlastní oprávnění v kráse vlastní jejich formy ve velikosti jejich myšlenek úměrně, jak je tomu u vodotrysku duhových barev, jenž je úměrný k hloubce jeho nádrže.

Ti, kteří viděli, jak plameny nových talentů ničí nesmyslně staré zčervivělé trámy, připojili se k té škole, jejímž nejnadanějším, nejstatečnějším a nejodvážnějším představitelem byl Berlioz. Chopin se k nim plně hlásil a byl jedním z těch, kteří se co nejvytrvaleji snažili oprostit od forem konvenční-

ho stylu právě tak, jako zapudit rozhodně šarlatánství, jímž byly staré chyby nahrazovány chybami novými, jež byly ještě méně líbivé, ještě dráždivější, ještě výstřednější a nesnesitelnější. Fieldova nokturna, Dusíkovy sonáty, hřmotná virtuosita a ozdobné schválnosti Kalkbrennerovy mu byly nedostačující a antipatické, nechtěl se přimknout ani ke květnatému stylu, trochu rozmazlenému, jedněch, ani schvalovat divoké, nevkusné způsoby druhých.

Po několik let, kdy trvaly tyto zásahy romantismu, z nichž vyšly první pokusy, jež byly stejně však už mistrovskými díly, Chopin nezměnil vůbec ničeho na svých rozhodnutích. Nepřipustil ani sebemenší výmluvy nikoho, ani sebe nevyjímaje, kdo nepředstavoval dostatečně pokrokovost nebo se aspoň o ni nesnažil, kdo chtěl umění využít k hmotnému prospěchu, k průměrným běžným úspěchům, vypočítaným na omráčení obecenstva. S jedné strany přetrhal svazky, jimiž byl upoután, jakmile cítil, že mu překážejí, jakmile poznal též chatrnost těchto pout. S druhé strany tvrdošíjně odmítal jistou zásluhu, jež mu byla přiřčena za úspěch dle jeho soudu přehnaný. Nesnášel sebemenší pochvaly toho, co sám neuznal za skutečný výboj v umění, za vážné pojetí umělcova úkolu.

Jeho nezájem o ostatní věci ho učinil silným; vytvořil z něho jakousi pevnost. Propagoval heslo: umění pro umění, tak jakoby říkal: dobro pro dobro. Nikdy nechtěl být příliš vychvalován ani jedněmi ani druhými, čímž se kolikráte nepozorovatelně prohrávají různé bitvy. Nepřipouštěl si ani úlev, jež obvykle patří osobám vedoucím různé školy. Odmítal pomoc pro svá díla, jíž by se pro obecenstvo připravilo na dobré přijetí, říkaje, že je pevně spolehnut, že se pro své krásy ocení sama. Nesnažil se o urychlení a usnadnění jejich okamžitého přijetí.

Chopin byl stále přímo proniknut city, jež na něj zapůsobily v mládí a které rád svěřoval svému umění. Dle jeho názoru musela všechna díla umělcova nésti stopy jeho vlastních zálib. V předlohách velkých uměleckých děl hledal vždy

to, co odpovídalo jeho povaze. Co mu bylo blízké, chválil; co mu bylo vzdálené, tomu těžko přiznával chválu. Vzhledem ke své vlastní povaze pronášel velmi přísné rozsudky. Nezastavil se ani před nejkrásnějšími díly, ranily-li tak či onak jeho básnické pojetí. Jakkoli byl velký jeho obdiv Beethovenových děl, určité části se mu zdály příliš drsné, pudové, zemité. Jejich stavba byla příliš mohutná, než aby se mu zalíbila; jejich dynamika příliš bouřlivá. Shledával představované vášně příliš přehnanými; lví spár, jejž nacházíme v každém jeho díle, se mu zdál příliš tvrdým, hutným, vše andělské, rafaelovské, co se objevilo v mocných výtvorech jeho genia, se mu zdálo téměř hříšné v tak příkrých rozdílech.

Přes půvab, který přiznával některým melodiím Schubertovým, je neposlouchal rád, protože jejich linie byly příliš ostré pro jeho ucho, jejich city mu byly příliš obnažené, cítil v nich takřka záchvěvy těla a chrastění kostí při bouřlivém, bolestném objetí. Jakákoliv drsnost a hrubost ho odrazovala, odpuzovala. V hudbě, v literatuře i v životě samém vše, co se podobalo laciným lidovým hrám, mu působilo pravá muka. Odmítal právě onu prudkou a živelnou stránku romantismu; nesnášel rovněž různé efekty a směšné výstřelky. »Měl rád Shakespeara ovšem s určitými výhradami; shledával jeho postavy příliš živými, mluvícími příliš živou řečí; měl raději skladby epické a lyrické ponechávající stranou, ve stínu, ubohé detaily lidského života. To je též důvodem, proč málo mluvil a téměř neposlouchal, nechtěje tak formulovat své nebo se soustřeďovat na myšlenky jiných, dokud nedostoupily určité výše«.[1]

Jeho ovládající se povaha byla plna půvabu čehosi nevysloveného, toho co je tak drahé básníkům, kteří dovedou vyjádřit dokončení náznaků a nedořeknutých myšlenek; jeho povaha plná zdrženlivosti zakoušela pravé útrapy z naprostého neporozumění určitých lidí. Vím jistě, kdyby se měl vyjádřit v tomto směru, že by přiznal, že podle něho by city

[1] Madame Sand: Lucrezia Floriani.

měly být vyjádřeny jen pod tou podmínkou, že jejich nejkrásnější části by měly být pouze tušeny. Zdálo-li se mu to, co se nazývá klasikou v umění, vnucovaném příliš metodických obmezení, zavrhoval-li ono spoutání a umrtvování tímto konvenčním systémem, nechtěl-li se dát uzavřít do ohraničené klece, pak by to bylo jen proto, že se chtěl vznést až do oblak, zpívat jako skřivánek pod modrou klenbou nebes, nikdy více s oněch výšin nesestoupit dolů. Ani při odpočinku, unaven, nechtěl opustit toto prostředí podoben rajským ptákům, kteří prý spí s roztaženými křídly, kolébáni vánkem nadoblačných výšin. Chopin tvrdošíjně odmítal pohroužit se do hloubi temných hvozdů, kde by slyšel pláč a nářek bědných bytostí; vyhledávat strašné pouště, kde by zrádný a potměšilý vítr zavál pěšiny jím pracně vytvořené a odvážlivým poutníkem marně pak hledané.

Vše, co je v italské hudbě tak upřímné, zářivé, bezprostřední — přesto však vědecky promyšlené — vše, co v německém umění nese pečeť lidové, byť mocné energie, se mu málo líbilo. O Schubertovi pravil jednoho dne: »... že zhanobil krásu svých děl tím nízkým a hrubým, co po ní následovalo«. Z klavírních skladatelů hrával nejraději Hummela. Mozart v jeho očích představoval typ ideálního, výtečného básníka, protože se snižoval méně než ostatní k překročení mezí vznešenosti a vulgárnosti. U Mozarta se mu líbila právě ta chyba, již mu vytýkal jeho otec po premiéře Idomenea: »Chybil jste, že jste tam nenapsal ničeho pro dlouhé uši!« Papageno Chopina velmi rozveseloval. Taminova láska a podstupování nesnadných zkoušek ho velmi zajímaly, Zerlina a Mazetto ho bavili svou naivní rafinovaností. Rozuměl dobře pomstychtivosti donny Anny, protože připínala ještě větší křídla k jeho vlastnímu smutku a bolu. Naproti tomu litoval ve své naprosté čistotě a cudnosti určitých pasáží v Donu Juanovi, v tomto nesmrtelném díle, jak se mi sám svěřil. Tím se snad jeho kult Mozartův nikterak nezmenšil, nabyl pouze smutného zabarvení. Mohl snad zapomenout, ale nedovedl se s tím smířit.

Tím, že se nepodrobil, nepodřídil těmto přirozenostem, jež ho nemohly nikdy ničím přesvědčit, tím, že se stavěl téměř lhostejným k podobným věcem, se dá poukázat na jeho nepřekonatelný odpor k něčemu podobnému, ba mohu říci, že hraničil přímo s idiosynkrasií.

Chopin dodal svým prvým pokusům a zápasům, tak ještě plným nerozhodnosti, nejistoty, omylů a přehmatů, jež vyvolávaly spíše údiv než odpor, opory tak vzácné pevnosti a přesvědčivosti, klidu a neochvějnosti. To vše doprovázel Chopin tak dovedně, kouzelně, tak učeným způsobem, že vzbudil tím plnou důvěru ve svého genia, jehož obdiv tím jenom získal. Jeho solidní školení, vžité návyky z dob učení, kult pro klasickou krásu, v němž byl vychováván, ho ochránily před ztrátou jeho sil, před tápáním a poloviČatými úspěchy, jak se stalo mnohým jiným průkopníkům nových myšlenek.

Jeho pracovní horlivost a trpělivost v důkladném zpracování a v konečném snění jeho děl našlo příznivou kritiku u těch, kteří otravují přímo růzností svých názorů, přirovnávajíce snadné úspěchy k pouhému nedopatření, nepozornosti. Byv záhy poučen o důležitosti základních pravidel skladebných, složiv velký počet děl, v nichž je uplatnil, nezřekl se jich nikdy, dokud byl vše důkladně nepromyslel a neuvážil. Postupoval vždy čestně, věren svým principům, bez přehánění, nedaje se svésti ke kompromisům, nepouštěje se nikdy teoretických pravidel za účelem dosažení cíle. Nejsa zaneprázdněn školometskými rozpravami a jejich učenými názvy pro hledání nejlepších výrazů hotového již díla, vystříhal se tím obezřetně osobnímu nepřátelství a ošklivým, nepříjemným sporům.

Později, když sláva a úspěch jeho myšlenek zastínila jeho vlastní osobu, nesnažil se už více uplatnit se jako hlava jakéhokoliv tábora. Bylo-li mu přece vystoupit na veřejnost k obhájení určitých názorů, pak učinil to s tak rozhodujícím a přesvědčivým způsobem, jako málokdo jiný. Jakmile pak poznal, že jeho myšlenky mají již dosti přívrženců a stoupenců

k ovládnutí přítomnosti i budoucnosti, stáhl se z bojiště nechávaje potýkat se zbylé bojovníky ve zbytečných šarvátkách, příjemných však těm, kteří se bijí jen proto, aby se bili. Pravý šlechtic a vojevůdce se nikdy nezúčastní dobití a pronásledování zadních, rozvrácených vojů, jakmile pozná, že jeho zápas je vyhrán a ponechává již ostatním bojovníkům vítězný boj dokončit.

Přes veškerý moderní nádech měl Chopin k umění právě takovou úctu, jakou měli první velcí mistři středověku. I pro něj mělo umění krásné, posvátné poslání. On sám, na toto poslání hrdý, sloužil své obřady umění zbožně a zaníceně. Tento cit se projevil i v hodině jeho smrti, co nám dokazuje jen přísné zachování starých zvyků polských. Tam totiž si každý dlouho před svou smrtí připravil oblek, v němž pak měl být pohřben; tento zvyk je dokonce často vidět i u nás.[1] Ty nejdražší a nejintimnější myšlenky se projevily tak naposledy. Světské osoby si vybíraly obyčejně řádové, církevní oděvy, mužové buď zamítali nebo vyžadovali oděvy či uniformy dle svého postavení podle toho, vázaly-li je k nim vzpomínky slavné či smutné, nelibé. Chopin, který mezi současnými virtuosy nejméně veřejně hrál, chtěl být pohřben právě v těch, v nichž koncertoval. Přirozený a hluboký cit, prýštící z nevysýchajícího pramene nadšení pro umění pravděpodobně byl otcem tohoto posledního přání, když — vyplniv horlivě poslední povinnosti dobrého křesťana — opouštěl na této zemi vše, co nemohl vzít ssebou. Již dlouho před smrtí přimknul se celou svou láskou a duší k nesmrtelnosti umění. Chtěl tak ještě jednou v okamžiku, kdy bude odpočívat ve své rakvi, dosvědčit něm̆ym symbolem nadšení a lásku k umění, jež zůstala u něho nedotčena po celý život. Zemřel věren sám sobě, zbožňuje tak v umění jeho mystickou velikost.

[1] Generál K., autor Julie a Adolfa (román podobný Nové Heloïse, který měl po vyjití velký úspěch), ve stáří více jak osmdesáti let, žijící na venkově v okresu volyňském, dle zvyku, o němž se zde zmiňuji, si dal zhotovit rakev, jež stála přes třicet let u dveří jeho pokoje.

Jak jsem už řekl, stranil se Chopin hlučné společnosti, za to však přenesl veškerou péči a lásku do kruhu své rodiny, svých blízkých známých a krajanů. Zachovával bez přerušení četné styky se všemi dbaje, aby nikoho z nich nezapomněl. Jeho sestra Luisa mu byla obzvláště drahá; jistá podobnost jejich povah je jen ještě více sbližovala. Často přijela z Varšavy do Paříže jen proto, aby ho spatřila; nakonec prožila tři poslední měsíce života svého bratra v jeho blízkosti, obklopujíc ho všemožnou péčí.

Styk s jeho rodiči byl pln lásky a úcty. Nespokojoval se pouze čilou korespondencí, nýbrž využíval svého pobytu v Paříži k tomu, aby jim posílal tisíceré maličkosti, novinky, módní předměty, nekonečně malé a krásné, jež dovedl vybírat s velkým vkusem. Hledal neustále to, co by mohlo být příjemným překvapením jeho drahých ve Varšavě. Byl přesvědčen, že právě těmito tretkami, maličkostmi, bude neustále v přítomnosti těch, jimž byly určeny. Se své strany si velmi vážil všech důkazů lásky přicházejících od jeho rodičů. Dostat od nich zprávy, či nějaké malé dárky bylo pro něho vždy velkým svátkem; nesděloval to s nikým, bylo to však patrno z toho, s jakou láskou a péčí opatroval předměty, jež od nich obdržel. I ty nejmenší mu byly velmi drahé a nejenom že nedovoloval, aby jich druzí používali, ale zřejmě se zlobil, když se jich někdo i pouze dotkl.

Kdokoliv přišel z Polska, byl vždy u Chopina velmi vítaným hostem. Ať měl či neměl doporučujícího listu, byl přijat s otevřenou náručí, jako by patřil do jeho rodiny. Dovoloval osobám, kolikráte zcela neznámým, přicházejícím z jeho vlasti to, čeho nedovolil nikomu z nás ostatních: právo porušit jeho zvyky. Obtěžoval se pro ně, provázel je všude, nebyl líný dvacetkrát se s nimi vrátit na stejné místo, jen aby jim mohl ukázati všechny význačnosti a zvláštnosti pařížské. Hostil vždy okázale své krajany bez ohledu na ztrávený čas; nedovolil jim nikdy, aby platili, naopak kolikráte jim ještě sám peníze dával. Bylo na něm vidět, že je šťasten, může-li tak jednat,

že mu dělá potěšení mluvit jeho mateřštinou, sejít se se svými, shledávat se s nimi v ovzduší připomínajícím jeho milovanou vlast. Bylo na něm patrno, jak pozorně naslouchá jejich smutnému vyprávění, jak zaplašuje chmury s jejich čel, jak utěšuje jejich nejvyšší bolest nekonečnými sliby a nadějemi v lepší budoucnost.

Chopin psal velmi často domů svým drahým, avšak nikomu jinému. Jednou jeho zvláštností bylo úmyslně se vyhýbat jakémukoliv jinému písemnému styku; docela by se mohlo věřit, že snad se zapřisáhnul nepsat cizincům. Bylo zábavné ho pozorovat, jak si vymýšlí všechny možné důvody, jak používá všelikých úskoků, jen aby se vyhnul napsání byť i několika řádků. Kolikráte běžel raději z jednoho konce Paříže na druhý omluvit svou účast na obědu či vyřídit nějakou jinou záležitost, jež by se dala jinak odbýt několika napsanými slovy. Většině jeho známých bylo jeho písmo téměř neznámé. Říká se, že přece jen porušil svůj zvyk, a to se prý jednalo o jeho krásné krajanky, bydlící v Paříži, jež chovají jeho dopisy psané polsky. Přestoupení toho, co se u něho dá nazvat pravidlem, dá se vysvětlit snad tím, že velmi rád mluvil svým rodným jazykem a říkal, že jeho nejvniternější city jinou řečí se ani vyjádřit nedají. Jako většina Slovanů i on ovládal velmi dobře francouzštinu; ostatně vzhledem k svému původu měl možnost a příležitost si ji osvojit dokonale. Jeho sluchu však zůstávala stále příliš hlučná a chladná.

Tak se na francouzský jazyk ostatně dívá většina Poláků, kteří jím mluví velmi snadně, hlavně mezi sebou, často hovoříce francouzsky lépe než polsky, nikdy si však nedovedou odpustit používání určitých výrazů čistě polských, vyjadřujících nezměrné rozechvění, vzdušnost jejich myšlenek a citů! Hned je to majestát, či vášeň, nebo zase roztomilý půvab, pro co nenacházejí ve franštině výrazů. Zeptáte-li se jich na smysl některého verše, slova, proneseného polsky, odpoví vám hned: »Oh, to je nepřeložitelné!« Pak přijde teprve sáhodlouhý výklad, snažící se osvětlit a přiblížit všechny ty jem-

nosti vyslovené tím, co je nepřeložitelným! Citoval jsem zde jen několik ukázek, jež mě nutí k názoru, že tento jazyk má výhodu představovat neskutečné pojmy a že za svůj vývoj děkuje jen básnickému duchu národa, který dovedl jazyk na tu výši, na jaké právě je ve své schopnosti vyjadřovací a srovnávací. Důsledek toho pak je jasný odraz světla či stínu, schopný vyjádřit každou náladu.

A tak by se mohlo docela dobře říci, že slova tohoto jazyku rozechvívají tercie citů, jež se pak spojují v mollový či durový akord. Bohatost jeho slovníku dovoluje neustálou změnu tónu; tato bohatost může být též překážkou při použití cizích jazyků, tak rozšířených v Polsku, pro jejich nesnadnost ve volbě slov a výrazů. Nejasné souznění citů špatně volených je pak naprosto nepoužívatelné pro pravidla jejich mluvnice. Taková myšlenka špatně vyslovená může snadno se obrátit ve vulgárnost a právě proto tedy vyžaduje přesný výběr termínů, aby se třeba nestala směšnou. Polská literatura má mnohem méně klasických spisovatelů oproti jiným národům, avšak každý z nich zanechal dědictví, jež přetrvá věky. Tak charakter jednotlivých velkých děl má v sobě tolik síly, že vnitřní hodnota nahradí množství. Mistrem už musí být ten, kdo se odváží vůbec používat tohoto krásného a bohatého jazyka.[1]

Chopinova elegance ducha se projevovala i v eleganci jeho zjevu a chování. Zračila se jednak ve všech předmětech, jež nosil, i ve vystupování samém. Míval s velikou marnivostí zařízené byty; miloval květiny a stále jich měl doma plno. Jeho byt byl vždy zařízen vkusně, aniž by byl přeplněn nahromaděnými drahými věcmi bez ladu a skladu, jak bylo

[1] Nyní následuje velmi obšírná stať o polském jazyku, ve které skládá Liszt hold Chopinově mateřštině. Pro nás je to celkem bezvýznamné vzhledem k velké podobnosti řeči české a polské. Svědčí to však o velké lásce Lisztově ke všemu, co bylo Chopinovi drahé. Domníval bych se, že snad dokonce se Liszt i učil polsky jen proto, aby ještě více mohl proniknout do krás Chopinova díla. (Pozn. překl.)

tehdy zvykem u význačných osobností pařížských. I pokud se obleků a doplňků, jako holí, špendlíků, knoflíků a šperků týče, byl vždy velmi střídmý a vkusný.

Jakkoliv se nesnažil srovnávat své myšlenky s druhými, hlavně s muži, společnost žen mu byla vždy velmi příjemná. Zachovávaje stále opravdovou vnitřní čistotu, již životní bouře nemohly nikdy zkalit, pošpinit, zničit v něm tak touhu po všem dobrém, náklonnost k pravé počestnosti, úctu před ctností, neztratil Chopin nikdy onu mladickou naivnost a prostotu, jež ho činila vítaným a příjemným společníkem všude tam, kde vládla vskutku čest, ctnost a úcta. Měl rád bezvýznamné hovory s lidmi, jež si oblíbil; měl zálibu v dětských radovánkách a hrách. Nebylo mu ani obtížným si třeba hrát s mladými dívkami na slepou bábu, vyprávět zábavné a žertovné historky, vyvolávaje v nich bouře smíchu, který se často lépe poslouchá než skřeky nějaké zpěvačky.

A to všechno způsobilo, že Chopin přesto, že byl v přímém styku s tolika osobnostmi literárního a uměleckého světa, zůstal přece mezi nimi neustále cizincem. Byl prostě řečeno rázovitý. Nikdo z Pařížanů nedovedl pochopit tu povahu, jež patřila mezi nejvyšší sféry lidských bytostí, jež spojovala v sobě největší geniálnost při nejhlubší čistotě tužeb a přání. Ještě nesnadnější bylo pochopit půvab vrozené ušlechtilosti, čisté mužnosti, pohrdající vším nízkým a smyslným tam, kde se jiní domnívali, že inspirace může být vlita do kadlubu jeho děl rozpálena do běla jen ve vysokých pecích prudké smyslnosti, plná hanebných strusek!

Vzhledem k téže přednosti jeho vnitřní čistoty, jež neobdivovala ničeho rafinovaného, jež nevyhledávala cynismu nestoudnosti, cítil se Chopin velmi stísněně ve společnosti určitých lidí, jichž zrak nebyl dosti čistý, jichž rty se šklebily satyrskou smyslností, v té společnosti, jež tak zvanou uměleckou volností skládala pocty bohyni Hmotě! Tisíckrát mu o tom bylo mluveno, nikdy se však nedal o tom přesvědčit, že směšná drzost v chování, nestoudná mluva hanebných chtíčů,

závistivé hanopisy proti velkým lidem, by byly něčím, než nevychovaností nízké třídy. Nepochopil nikdy, že ty chlípné myšlenky, hanebné touhy, hrabivost a vražedná přání, byly kadidlem tomuto nízkému idolu a že každý výpar, tak omamný, zapáchající, vychází z kadidelnice z nepravého zlata lživé a falešné poesie jako pocta svatokrádežnému modlářství.

Život na venkově vyhovoval Chopinovi přesto, že byl nucen přijímat i společnost, jež mu nebyla dost vhodná. A tak by mohlo napadnout, že bylo pro něj pohodlnějším vzdálit se duševně lidí, kteří ho obklopovali, od jejich hlučných hovorů, jež na něj dorážely jako ostré zvuky kastanět, než odvést své city z těžkého vzduchu, světla a stínu všedních obrazů města, kde vášně a touhy jsou vydražďovány na každém kroku hlasy ne vždy příjemnými. Co se zde vidí, slyší, pociťuje to vše spíše raní než ukolébává, rozptyluje než soustřeďuje. Chopin tím trpěl, ale nestěžoval si, že by mu to překáželo: zůstával vždy, dokud ho přátelsky očekávali v salonech, kde se zúčastňoval velmi živě debat literárních a uměleckých. Umění mu dávalo zapomenout na přírodu; krásné výtvory lidského ducha mohly pro určitý čas mu nahradit krásu díla božího; a pak — on tu Paříž miloval. Stejně však býval šťasten, mohl-li se z ní vzdálit!

Jakmile přijel na venkov a viděl se obklopen parky, zahradami, sady, stromy, vysokými keři, jakýmikoliv květy, zdál se být úplně jiným, proměněným člověkem. Chuť k jídlu se mu vrátila, veselost neznala mezí, vtipy jen sršely. Všechno ho bavilo, byl vynalézavý v zábavách i hrách, vyprávěl veselé příhody z venkovkého života, který mu tolik prospíval. Procházky ho neunavovaly; mohl mnohem více chodit, též rád konal vyjížďky kočárem. Všímal si však velmi málo venkovských krajin; působily však na něj bezprostředním dojmem. Kolikrát se podřekl, že prý se cítí mezi obilím, lukami, senem, polními květy, lesy s jejich cestičkami blíže své vlasti. Raději se viděl mezi sedláky na polích, mezi ženci, kteří se tak trochu na celém světě sobě podobají, než mezi ulicemi a

domy, stokami a pařížskými uličníky, kteří se jistě ničemu nepodobají a konečně nemohou ani ničeho připomenout! Pro duše jemně cítící a ještě k tomu nemocné, má v sobě velkoměsto, tento gigantický, nesourodý celek, cosi ničivého.

Celkem vzato, Chopin pracoval venku rád, jakoby čistý vzduch osvěžoval jeho organismus, který chřadnul v úzkých a zakouřených ulicích! Většina jeho nejlepších děl, vzniknuvších za jeho pobytu na venkově, tají v sobě asi vzpomínky na ony krásné dny.

VI

CHOPINOVO MLÁDÍ

Chopin se narodil v Želazové Woli u Varšavy roku 1810. Na rozdíl od ostatních dětí si nezachoval mnoho vzpomínek na svá první léta; zdá se, že datum jeho narození mu utkvělo v paměti pouze nápisem v hodinkách, jež mu darovala velká umělkyně, opravdová hudebnice, v roce 1820: »Madame Catalani desetiletému Fryderiku Chopinovi«. Předtucha nadané ženy tím snad i předpověděla bázlivému děcku jeho budoucnost! Nic jiného mu nezůstalo z těchto prvních let. Jeho vnitřní vývoj prodělal pravděpodobně málo změn. Jelikož byl slabý a neduživý, veškerá pozornost jeho rodiny se obrátila k jeho zdraví. Od té doby snad navykl oné vlídnosti, jemnosti i diskretnosti, s jakou snášel svá utrpení.

Žádná předčasná vyspělost jeho vloh a nadání, žádná známka předzvěsti pozoruhodného rozvoje neukazovaly v jeho mládí na budoucí velikost ducha nebo talentu. Vidouce malou bytost trpět a při tom se i smát, stále trpělivou a radostnou, vyhovovali mu ve všem, jen aby nebyl mrzutý, spokojili se s oceňováním těchto vlastností neohlížejíce se na to, zda-li neuzavírá ve svém srdci snad tajemství svých myšlenek. Jsou už takové bytosti, které při vstupu do života jsou jako bohatí cestující vedeni osudem středem prostých pastýřů, neschopných rozpoznat velikost svých hostů; pokud jsou tyto výjimečné bytosti s nimi, zahrnují je dary, jež nejsou ničím proti jejich vlastnímu bohatství, stačící kolikrát naplnit úžasem prostá srdce a rozdávat dobro jejich pokojným duším. Tyto bytosti dávají ve skutečnosti mnohem více než ti, kteří je obklopují.

Zvyky, jež Chopin poznal přede všemi druhými, mezi nimiž rostl jako v pevné avšak měkké kolébce, byly ony, jimiž byla naplněna jejich klidná, prostá domácnost; právě tak příklady jednoduchosti, zbožnosti a úcty mu navždy zůstaly drahými. Domácí ctnosti, náboženské zvyky, zbožnost, dobročinnost, přirozená skromnost obklopovaly čisté a jasné ovzduší, čímž právě jeho obraznost vyrůstala s něžnou hebkostí květů, jež nebyly vystaveny nikdy prachu velkých cest.

Hudbě byl vyučován už záhy. V devíti letech[1] začal a byl svěřen oddanému Bachovu ctiteli Vojtěchu Živnému, který ho učil dlouhá léta podle klasické školy se všemi jejími přednostmi i chybami. Rodina mu sice vyhověla v jeho přáních a zálibách, aby se mohl státi hudebníkem, nikdy však se nedala oslnit prázdnou září úspěchů. Musel pracovat poctivě a svědomitě, aby se mohl stát jednou mistrem, aby mohl později dokonale využít všeho, čeho se mu v obtížných lekcích dostávalo dobrého.

Navštěvoval v ranném mládí jednu z předních varšavských kolejí a díky blahosklonnosti a pomoci prince Antonína Radziwilla byl neustále ve styku s uměním a mladými talenty, jež tento zkušený a moudrý muž dovedl rozpoznat prvním pohledem. Princ Radziwill nepěstoval hudbu jako diletant, byl i pozoruhodným skladatelem. Jeho Faust, vydaný před mnoha lety, je uváděn neustále každou zimu berlínskou Akademií zpěvu. Zdá se mi mnohem lepší, hlavně pro své jemné vnitřní zpracování, než ostatní skladby toho druhu.

Rodina Chopinova mohla přispívat pouze skrovnými prostředky na vzdělání synovo, zato se však princ sám neocenitelně zasloužil o všestranné vychování mladého umělce. Svou inteligencí pochopil ihned mimořádné Chopinovo nadání a sám mu platil od vstupu na kolej až do úplného skončení studia pobyt s celým zaopatřením prostřednictvím jednoho ze svých přátel, Antonína Korzuchowského, jenž byl neustále v upřímných a srdečných stycích se Chopinem. Princ Radziwill mimo to ještě bával svého chráněnce ssebou na večírky, na svá venkovská sídla, jak o tom svědčí mnohá anekdota o milých chvílích, jež princ oživoval svým ohněm polské veselosti. Chopin byl středem pozornosti jak svou hrou, tak i svým vtipem a to vše v něm zanechalo dojemné vzpomínky krásného, bohužel rychle prchnuvšího času. Mezi jinými to

[1] Zde se Liszt zmýlil, protože Chopin začal již v šesti letech, nehledě k tomu, že ve svých osmi letech hrál veřejně Jírovcův klavírní koncert. (Pozn. překl.)

byla hlavně mladá princezna Eliška, princova dcera, jež zemřela v plném rozpuku mládí, která v něm zanechala nejpůvabnější dojem anděla.

Prostý a okouzlující půvab, který si přinesl Chopin do školních lavic, ho učinil okamžitě miláčkem všech jeho kamarádů, hlavně prince Kalista Czetwertynského a jeho bratří. Svátky a prázdniny trávíval často s nimi u jejich matky, princezny Idalie Czetwertynské, jež pěstovala hudbu s pravým smyslem pro krásu a jež záhy v něm objevila hudebníka-poetu. Myslím, že to byla ona, jež dala Chopinovi poznat, co to znamená nejenom vyslechnout, ale pozorně a vnímavě někomu naslouchat. Princezna byla ještě též velmi krásná, duchaplná, vynikající všemi dobrými a sympatickými vlastnostmi. Její salon byl jedním z nejkrásnějších a nejvyhledávanějších z celé Varšavy; Chopin tam potkával nejvýznačnější ženy tohoto města. Poznal tam nejsvůdnější krásky, o nichž sláva šla celou Evropou, takže se Varšavě záviděl pro její lesk, eleganci a půvab společnosti. Měl čest býti představen princezně Lowiczové prostřednictvím právě princezny Czetwertynské; ona též ho přivedla k hraběnce Zamojské, princezně Michaele Radziwillové, princezně Terezii Jablonowské, jež všechny obklopovaly ostatní krásky neméně půvabné, pouze méně známé.

Již v mládí ho kolikrát napadlo znázornit jejich kroky akordy na klavíru. Při těchto schůzkách, abych tak řekl: na shromáždění víl, mohl častěji vniknout v tajemství těchto vášnivých a něžných srdcí, na okamžik ve víru tance odkryté; mohl bez obav čísti v těchto duších, jež byly nakloněny jeho mládí obdivem a přátelstvím. Zde mohl poznat, z jakého vlastně těsta je uhnětena poetická duše žen jeho národa. Když jeho prsty roztržitě běhaly po klávesách a daly zaznít občas dojímavým akordům, pozoroval, jak se řinou slzy z očí těch mladých, krásných, dojatých žen, jak se dokonce i mladým, zamilovaným mužům zarosí oči. A jak často se mu stalo, že některá z těchto krasavic odpoutajíc se od ostatních, přiblížila

se k němu s prosbou o jednoduché preludování. Skloněna nad klavírem podpírala svou zasněnou hlavu krásnou rukou, na níž jasně zářily kameny zasazené do prstenů a náramků a dávala se unášet zpěvem jeho srdce, zatím co ve zvlhlých očích se jí třpytily slzy! A nestávalo se mu též často, že celá skupina podobná blouznivým nymfám, ho obklopila milými a svůdnými úsměvy, jež ho zcela zajaly, žádajíc od něho nějaký závratně rychlý valčík?

Tam mu bylo dopřáno vidět rozvíjeti se cudné půvaby těchto úchvatných jeho krajanek, jež v něm zanechaly nesmazatelnou stopu, když mazurka přinesla některou z těch figur, jež jedině takový rytířský národ může vytvořit. Tam pochopil, co je láska, ta pravá láska, jaká je jen v Polsku, jaká se může zrodit jen v jejich srdcích, když mladý, krásný pár, jeden z těch, které donutí bělovlasé starce k výkřiku obdivu, staré matrony pak k pátravému úsměvu, čili ty, kteří se domnívají, že už vše krásné na světě viděli, když takový krásný pár zatančí pak přes celý sál z rohu do rohu. Rozráží vzduch, pluje prostorem jako duše, jež se až nebes dotýkají, vznášejíce se na křídlech svých tužeb od hvězdy ku hvězdě, lehce se dotýkajíce špičkou nohy tak něžné, některé planety opožděné na své cestě, odrážejíce ještě lehčeji hvězdu, jež se mihne kolem nich jako zářivý šperk . . . až muž, všecek radostí a vděčností bez sebe, přispěchá pokleknout uprostřed prázdného kruhu, na nějž se soustřeďuje tolik zvědavých pohledů, aniž by pustil z ruky špičky prstů své dámy, jejíž ručka zůstává položena na jeho hlavě, jakoby mu chtěla žehnat. Třikráte ji otočí kolem sebe — že prý si chce nasadit trojnásobnou korunu, modrou aureolu, ohnivý věnec, zlatou svatozář! . . .

Třikrát ona souhlasí, pohledem, úsměvem, pokynem hlavy; když pak kavalír vidí, že tímto rychlým kroužením unavené její tělo se užuž na něj pokládá, prudce se vzchopí, sevře ji do svých paží, okamžik ji pozvedne se země a na zakončení tohoto fantastického tance s ní ještě ve víru štěstí zatočí.

Kdysi předehrával Chopin jednomu příteli-hudebníku[1] jednu ze svých mazurek, jenž spíše vyciťoval než rozuměl tomu, co vyvolávalo v Chopinovi drahé vzpomínky. Vtom přestal hrát, prudce vstal od klavíru a předvedl názorně onu taneční figuru. Pak, když se vrátil ke klavíru, zašeptaly jeho rty dva verše Soumetovy, básníka, jenž byl toho času ve velké oblibě:

Miluji tě,
Semido, a mé srdce za obrazem tvým jen spěje,
ať v bouři se zmítá, či vánkem se chvěje! . . .

Jeho pohled se zdál být upoután jednou z těch vidin zašlých dnů, jež nevidí nikdo krom toho, komu se vtiskl do paměti nevyhladitelným dojmem. Snadno se dalo uhodnout, že Chopin viděl před sebou jednu z těch krásek, bílou jako zjevení, štíhlou a lehkou, s pažemi bělosti slonové kosti, se sklopenými zraky, jichž dlouhými řasami pronikaly modré vlnky obklopující a omamující hrdého jejího kavalíra, klečícího před ní, s jehož pootevřených rtů splývala jako dech sladká slova

. . . ať v bouři se zmítá či vánkem se chvěje! . . .

Chopin později velmi rád vyprávěl, zdálo by se, že povrchně, avšak s takovou nenuceností a přitom s tichým vzrušením, jež provádí vzpomínku našeho prvého okouzlení, že pochopil všechno, co mohou melodie a rytmy národních tanců obsahovat a vyjadřovat hlubokými a přesto různými city, tenkrát, kdy spatřil při jakési velmi význačné slavnosti dámy velkého varšavského světa oslnivě ozdobené, koketně připravené, přivádějící srdce do varu, oživující, oslepující a ranící lásku. Místo skleníkových vonících růží a kamelií měly nádherné šperky. Místo průsvitných šatů, o nichž Řekové říkali, že jsou utkány z vánku, měly přepychový flór protkaný zlatem, závoje vyšívané stříbrem, alençonské a brabantské krajky. Jemu se však zdálo, že oněmi zvuky evropského orchestru,

[1] Tímto přítelem-hudebníkem je Liszt sám. Termínu toho používá v knize častěji. Jedná se tedy vždy o jeho osobu. (Pozn. překl.)

jakkoliv byl výtečný, se nedaly tak snadno strhnouti k tanci; jejich smích se mu zdál méně hlučný, pohledy méně ohnivé, únava se dostavila mnohem dříve než za večerů, kde tanec byl pouze improvisován, když on sám zasedl ke klavíru a znenadání jakoby zelektrisoval veškeré posluchačstvo. Stalo-li se tak, pak to bylo jen proto, že dovedl zvuky jen jeho národu vlastními, melodiemi na půdě jeho vlasti rozkvetlými, zasvěcenci srozumitelnými, proniknouti sluchem až k duši. Jeho ucho mělo schopnost zaslechnout onen vášnivý a diskretní šepot srdcí, jenž se dal srovnat s pestrými keři, jichž květy jsou stále obaleny jemným popraškem, jenž při sebemenší příležitosti vzplane a obklopí je jasným svitem.

Ó, božské vidiny, v tomto lesku on vás spatřil zářit! Jedině on dovedl vystihnout jejich náruživost k tanci. Pozoroval vzrušeným zrakem vášeň, s jakou byly hotovy se spolu měřit, navzájem si naslouchat, opájet se, pomáhat si, aniž by jejich pocity a záchvěvy byť i v sebemenším rušily krásu jejich rytmu, jejich vnějších půvabů a elegance, jež se naopak projevovala vědomě klidem a rozvahou. Tak tedy se naučil oceňovat a zároveň též v paměti podržet šlechtické způsoby a chování, jež vylučuje jakékoliv znechucení, zabraňuje neohebnosti a zůstává neustále na výši.

V těchto salonech však pečlivě se dodržující slušnost nezakrývala nic nepěkného, jako je tomu u důmyslně stavěných korsetů, skrývajících vadná ňadra; sloužila pouze k tomu, aby oduševňovala všechny styky, zvyšovala jejich úroveň, zušlechťovala všechny dojmy. Jaký div tedy, jestliže první zvyky přicházející z toho tak noblesního světa, dávaly Chopinovi věřit, že sociální ohledy, jež pod stejnou maskou skrývaly naprosto rozdílné rysy charakterové, sloužily pouze k utajení, utlumení vášní, ke zmírnění tvrdosti, jež je znetvořovala, k potlačení realistických výrazů, které je snižovaly, nestoudnosti, jež je činily sprostými, naznačujíce tak milujícím naprostou nemožnost sloučení všech ctností, již poznání zla vynese na denní světlo všem těm, kdož zapomínají na svoji

vlastní existenci při hovoru o tom, kterého milují;[1] to vše naznačuje nemožnost realisace »Evy nevinné i hříšné, nezkušené i vše znající, panny i milenky zároveň«!

Vzhledem k tomu, že první zážitky Chopinova mládí se mu nesmazatelně vryly do vzpomínek, získaly ještě v jeho očích na půvabu, na okouzlení, považoval je za něco mimořádného, co žádná skutečnost nemůže nikdy vyvrátit, nikdy zastínit onen jas tajně ukrytý na dně jeho obrazotvornosti. Čím vzdálenější mu byla ona doba, čím byl starší, tím více byl do oněch bytostí zamilován. Byly to přepychové obrazy ve skutečné velikosti nebo usměvavé pastely, smuteční medailonky či prosté černé silhouetty, akvarely nadýchnutých barev a vedle zase jemné skizzy tužkou. Tato galerie tak rozličných krás byla neustále před jeho duševním zrakem, aby mu byla pomocnicí proti vší brutalitě a nadvládě rozmaru, aby mu byla ochránkyní přede všemi otřesy a neomalenostmi života, jsou věrnými průvodci cizí a neustále se měnící společnosti, nazývané »Pařížskou bohémou«.

Mluvě o tomto období jeho života ztráveného v tak vynikající společnosti varšavské, rád bych zde citoval několik řádků, jež mohou býti více přiléhavé Chopinovi, než ostatní stránky, kde se snad dá vypozorovat jakási podobnost, kterou však nemohu dosti dobře najít; pravděpodobně je tomu jako u silhouetty namalované na jemné, pružné látce, jež se při šikmém pozorování jeví úplně skresleně.

»Jemný, citlivý, vynikající po všech stránkách, měl ve svých patnácti letech všechny půvaby mládí spojené s vážností zralého věku. Zůstal již jemným jak na duchu tak i na těle. Avšak tento nedostatek vývoje tělesného mu umožnil zachovat si krásu, výjimečnou tvář, jež neměla, abychom tak řekli, ani věku ani pohlaví. Nebyl to vůbec mužný a odvážný potomek rodu starobylých magnátů, kteří dovedli jen pít, lovit zvěř a válčit; nebyl však ani zženštilým typem růžového andělíčka. Byl podoben oněm ideálním postavám, jimiž stře-

[1] Lucrezia Floriani.

dověká poesie zdobila křesťanské chrámy. Anděl krásného obličeje jako vznešená, smutná žena, čistý a štíhlý jako mladý olympský bůh, a pro úplnost této podoby s výrazem něžnosti i přísnosti, cudnosti i vášně«.

»To byla podstata jeho bytosti. Nic nebylo čistšího a vznešenějšího nad jeho myšlenky, nic neústupnějšího a malicherně obětavého nad jeho city... Tato bytost si však sama sobě dobře nerozuměla... Ostatek pro něj byl jen jakýmsi druhem zlého snu, který se snažil rozptýlit životem mezi lidmi. Byl neustále ponořen ve svých snech, skutečnost se mu nelíbila. Jako děcko se nemohl dotknout hlučného nástroje, aniž by ho byl ranil; jako dospělý se nemohl postavit tváří v tvář člověku od něho rozdílnému, aniž by se byl neurazil tímto svým živoucím opakem...«

»Co ho chránilo před neustálým nepřátelstvím, to byl jeho dobrovolný zvyk, velmi brzy se v něm zakořenivší, nevidět a neslyšet, co se mu nelíbilo, aniž by se dotknul svých soukromých citů. Osoby, jinak než on myslící, byly v jeho očích pouhými přeludy a to, že byl neobyčejně slušný a způsobný, mohlo se u něho považovat za chladné pohrdání, za nepřekonatelný odpor...«

»Byl-li snad kdy výbojný, pak to bylo vykoupeno dlouhou reservovaností. Důvody morální byly příliš jemné, těkavé, než aby se mohly zpozorovat na prvý pohled. Bylo zapotřebí vskutku mikroskopu, aby se dalo číst v jeho duši, kam vniklo tak málo světla živoucích lidí...«

»Je velmi podivné, že s takovou povahou mohl ještě mít přátele. A přece je měl; nejenom ony s matčiny strany, kteří si ho vážili jako hodného syna vznešené ženy, ale i mladé lidi, stejného věku, kteří ho milovali horoucně a kteří byli též i jím milováni... Měl neobyčejně vyvinutý smysl pro pravé přátelství a v prvních dobách, z nichž pocházely ony přátelské vztahy mezi lidmi stejného věku a vychování, pevně věřil, že takové přátelství se nemůže nikdy zpřetrhat, zničit...«

»Navenek byl velmi něžný, v důsledku svého dobrého vychování a své přirozené jemnosti, měl zvláštní dar zalíbit se i lidem, kteří ho vůbec neznali. Jeho roztomilá postava sama už si získala přízeň; jeho jemná tělesná konstrukce byla velmi interesantní očím žen, vysoká kultura jeho ducha, nenucenost a plynulost jeho řeči mu získávaly pozornost vzdělaných lidí. Byli-li hrubší povahy, pak se jim zamlouvala jeho výjimečná slušnost a byli-li snad citlivější, pak nepozorovali ve své dobromyslnosti, že to bylo vlastně samozřejmé projevovat mu své sympatie«.

»Ti, kdož by ho byli hlouběji poznali, museli by říci, že byl více milováníhodný než milující; a že tomu vskutku tak bylo, může potvrdit každý, koho se to dotýkalo přímo. Jak to však mohli uhodnout ti, s nimiž se stýkal tak málo!...«

— — — — — — — — — — — — — —

»Jinak v soukromém životě byl velmi půvabný. Všechny formy blahosklonnosti měly u něho ráz nechtěné jemnosti a něžnosti a když vyjadřoval vděčnost, činil to s tak hlubokým pohnutím, že platil za přátelství vskutku lichvářsky...«

»Rád si představoval, že už každý den musí zemřít; v této myšlence přijímal péči svého přítele a jemu věnoval tu trochu času, kterou se mu podařilo si přímo utrhnout. Byl velmi odvážný a nepřijímal-li myšlenku na smrt s mladistvou, hrdinnou bezstarostností, pak se na ni těšil jakýmsi druhem trpké a hořké rozkoše.«[1]

Bylo to v prvých dobách jeho mládí, kdy vstupuje do popředí vřelý vztah k jedné mladé dívce. Bouře, jež zanesla Chopina daleko od jeho vlasti, jako zasněného a roztržitého ptáka, který najednou procitne na větvi cizího stromu, zabila tuto první lásku a zbavila vyděděnce zbožňované a věrné snoubenky právě tak, jako jeho vlasti. Nepoznal už takového štěstí, o němž s ní snil, poznal pouze slávu, o níž se mu snad nikdy ani nezdálo. Tato mladá dívka byla krásná a sladká jako jedna z madon Luiniho, jichž pohled bývá pln vážné něžnosti. Zesmutněla, avšak zůstala klidná; smutek se pravdě-

[1] Lucrezia Floriani.

podobně stupňoval v této čisté duši; jelikož nepoznala podobného zbožňování, jako bylo její, nic nezmírnilo její bolest, ani jí nepřiblížilo toho, kterého tak oddaně, zbožně milovala; byla to ta pravá, naivní a nádherná láska, jež mění ženu v anděla.

Ti, které příroda oblažila geniálním nadáním, kolikrát tak těžko snášeným, mají snad též právo stanovit si hranici ve svém osobním, soukromém odříkání, jsouce nuceni zanedbávat starosti vížící se k jejich slávě starostmi s jejich láskou. Může se však státi, že někdy se lituje těch božských darů, jež vynucují naprostou obětavost ve službách umění, neboť tato prostá oddanost, velikost lásky, jež stravuje ženu, její bytost, její vůli, dokonce i její jméno, to vše, co na muži žena miluje, může pouze donutit člověka k myšlence, když již opouští život, který s ní sdílel, že její láska docílila toho, co by jí nemohl dát ani nahodilý přítel, ani příležitostný milenec: čest jeho jména a mír jeho duše.

Tak nenadále odloučena od Chopina, zůstala mladá dívka, jež měla být jeho družkou, věrna své vzpomínce a všemu, co po něm zůstalo. Zahrnula jeho rodiče dcerskou láskou; Chopinův otec nikdy nedovolil, aby portrét, který ona malovala ve dnech naděje, byl nahrazen jiným, byť sebekrásnějším a cennějším. Mnoho let poté jsem spatřil bledé líce této smutné ženy se pomalu zbarvovat nachem, jako se zabarvuje alabastr v přítmí, když se zalíbením pozorujíc tento portrét se setkal její pohled s pohledem jeho přítele-hudebníka, přicházejícího z Paříže.

Jakmile skončila doba studií na koleji, začal se Chopin učit harmonii u profesora Josefa Elsnera, který mu dal nejdůležitější základy, který ho naučil tomu nejobtížnějšímu, být naprosto osobitým a umět použít výhod, jež se získávají pouze poctivou a trpělivou prací. Když s velkým úspěchem ukončil tuto dobu učení, chtěli ho samozřejmě poslat rodiče na cesty, aby poznal slavné umělce a uslyšel nejlepší provedení velkých děl. Za tím účelem pobyl krátkou dobu v několika německých

městech. Tak v roce 1830 opustil Varšavu, kde mezitím vypukla 29. listopadu revoluce.

Byl nucen zůstat ve Vídni, kde uspořádal několik koncertů; vídeňské publikum však, jinak velmi vděčné, uznalé i kritické, bylo za této zimy roztržité, ba úplně bez zájmu. Mladý umělec tam nevzbudil takovou sensaci, na jakou měl vskutku plné právo. Odjel z Vídně rozhodnut odebrat se do Londýna; po cestě se zastavil ovšem v Paříži, kde se chtěl zdržet pouze krátkou dobu. Na svůj cestovní pas, který nesl anglické visum, si dal připsat: »Přechodně Paříž«. A tato dvě slova utvořila celou jeho budoucnost. Po mnoha letech, kdy si byl již zvykl, když už byl naturalisovaný ve Francii, říkával se smíchem: »Zde jsem pouze přechodně!«

Po svém příjezdu do Paříže dával dva koncerty, kde byl okamžitě velmi živě obdivován jak vysokou, vybranou společností, tak i mladými umělci. Vzpomínám si na jeho prvé vystoupení v Pleyelových salonech, kde se zdálo, že sebesilnější neutuchající potlesk nemůže postačit k vyjádření našeho nadšení. Poznal jsem v něm talent, který objevil nové směry v poetickém cítění právě tak, jako naprosté novoty formální. Oproti jiným mladým umělcům, přicházejícím do Paříže, nepůsobil na něj úspěch opojivým dojmem. Přijal jej bez pýchy, avšak též bez falešné skromnosti, aniž by se jím jakkoliv vychloubal.

Všichni krajané, kteří byli toho času v Paříži, mu připravili nejvřelejší přijetí. Sotva přijel, bydlel v hotelu Lambert, kde starý princ Adam Czartoryski se svou ženou a dcerou shromažďoval kol sebe zbytky slavné Polsky, jež sem zavála poslední válka. Byl velmi častým hostem princezny Marceliny Czartoryské, která se pak stala jeho nejmilejší a nejoblíbenější žačkou, jíž svěřil tajemství své uchvacující hry jako své právoplatné dědičce svých vzpomínek a nadějí.

Hraběnka Louisa Platerová, rozená hraběnka Brzostowská, zvaná »Paní kasztelánowou«, ho velmi často přijímala ve svých salonech. Pěstovalo se u ní hodně dobré hudby, sama

měla dar prozíravosti ve výběru nadaných lidí, a mnoho tehdejších umělců si u ní odbylo křest prvého vystoupení. U ní se žádný umělec necítil být využíván lacinou, bezduchou zvědavostí; nečinila tak z vypočítavosti, jako mnozí jiní, kterým účinkování věhlasných umělců je jenom záminkou, aby získali tím návštěvy lidí, na nichž jim záleží. Hraběnka Platerová byla skutečně velkou dámou, v pravém slova smyslu, při všech schůzkách, které uspořádala, vytvářela tak příjemné a milé prostředí. Byla to žena velmi půvabná, dobrosrdečná, nadšená pro veškeré umění, pravá dobrodějka, strážný anděl, pomáhala každému, co jen bylo v jejích silách, každému z nás byla velkou ochránkyní milovanou i obdivovanou, jež nás vzdělávala, zpříjemňovala náš život tak, že zameškala tím sama svůj vlastní.

Chopin navštěvoval velmi často Madame de Komar a její dcery, princeznu Ludmilu de Beauveau, hraběnku Delfínu Potockou, jejíž nevylíčitelná a oduševnělá krása jí získala titul nejobdivovanější královny salonů. Chopin jí též věnoval svůj druhý klavírní koncert, o jehož Adagiu jsem se již zmínil. Krása a čistota jejich rysů způsobila, že se o ní i v její smrti mluvilo jako o nádherné antické soše. Neustále zahalena průhledným závojem působila dojmem vzdušného, nezemského zjevu, přesto však nebyla prosta jisté strojenosti; avšak i při ní si počínala tak vybraně, že nebylo člověka, který by se jí nebyl obdivoval. Její talent a okouzlující hlas, kterému bylo usouzeno, aby zazněl Chopinovi naposledy, aby se hraběnčiny sladké tóny mísily v jeho sluchu již s prvními akordy andělskými.

Poznal mnoho mladých Poláků, mezi nimiž to byl hlavně Orda, který se zdál sám poroučet osudu, byl však zabit ve svých dvaceti letech v Alžíru; Fontana, hrabata Platerova, Grzymala, Ostrowski, Szembeck, princ Kazimír Lubomirski a mnoho jiných. I další rodiny, jež neustále přicházely do Paříže a seznámily se s ním, navštěvoval často, tvoře si tak okruh svých známých a milých krajanů. Právě jejich prostřednictvím byl v neustálém styku se svou vlastí i po hudební stránce. Rád si dával ukazovat nové písně a básně, jež si ssebou vzali do Francie. Kolikráte se mu zalíbili některé verše, podložil je hudbou a ty se pak rozšířily po celé jeho vlasti, aniž by kdo znal jméno jejich autora. Počet takových písní, jež vytryskly přímo z jeho vlast milující duše, byl tak velký, že v poslední době svého života je chtěl Chopin sebrat a vydat. Neměl však k tomu dosti času a tak zůstaly ztraceny a rozprášeny jako vůně květů, rostoucích v neobydlených končinách, čekajících na prvého nahodilého poutníka, kterého by svojí vůní opojily. Slyšel jsem v Polsku dost melodií, o nichž říkali, že on je jejich autorem a přiznám se, že některé ho byly vskutku hodny. Kdo by se však dnes odvážil nejistého třídění projevů citů národa a jeho básníka?

Polsko mělo dost básníků; někteří z nich stojí v popředí mezi prvními básníky světovými. Téměř ve všech dílech snažili se polští spisovatelé zaznamenat nejdůležitější a nejslavnější doby jejich dějin, popsat krásu jejich vlasti a zvláštnosti jejich zvyků. Chopin na rozdíl od nich netvořil záměrně, úmyslně, za jistým účelem, přece však je svou originalitou překonal. Nešel za touto věcí do důsledků; nestavěl si předem svůj cíl. Jeho počáteční skladby nenasvědčovaly tomu, že by se chtěl věnovat »národní poesii«; nechtěl ze sebe dát to, co dáti nemohl. Nesnažil se vyprávět to, o čem sám nedovedl zpívat. Vzpomínal často slavných dob své vlasti, ale ponechával je minulosti; rozuměl současným láskám i slzám, aby psal polskou hudbu; je docela možné, že ho udivilo, když se slyšel být nazýván polským hudebníkem. A přesto byl tak vynikajícím národním skladatelem.

Nebylo už častěji vidět básníka či umělce, který, zahrnuje v sobě poetický smysl určité společnosti, představuje ve svých dílech vlastním, osobitým způsobem typy, které chtěl realisovat? Tak třeba Homérovy epopeje, Horácovy satiry, Calderonova dramata, obrazy Terburgovy, pastely Latourovy? A proč by si něco podobného neměla dovolit hudba? Proč by

nemohl umělec-hudebník tlumočit ve svých dílech citový život společnosti, jež po určitou dobu tvořila osobitou skupinu určitého kraje! A Chopin byl právě takovým básníkem své vlasti a doby, jež ho zrodila. Shrnul ve svých výtvorech poetický cit těsně spojený se svým národem a rozšířil jej tak mezi všemi svými současníky.

Chopin jako pravý národní básník tvořil samovolně, bez předchozího úmyslného záměru; zážitky, jež na něj působily mocným dojmem již od mládí, staly se tak východiskem pro jeho umění. Nehledal »skutečný ideál« mezi svými, abych tak řekl; tento ideál totiž existuje odjakživa, každý se k němu musí dostat ovšem jinými cestami. Vskutku shrnul v jediný oslnivý svazek city porůznu roztroušené po své vlasti, jenom z části jeho předchůdci objevené. A tak právě skuteční národní umělci se poznají podle toho nadání, že dovedou sloučit poetickou formou typické vlastnosti svého národa!

Protože se nyní nikoliv bezdůvodně stává, že lidé sbírají pečlivě domorodé melodie různých krajů, měl bych za mnohem zajímavější dopřáti pozornost vlastnostem, jež mohou zapůsobit na talent virtuosů a skladatelů inspirovaných národním citem. Doposud je ještě velice málo děl charakterisovaných pro hudbu italskou, francouzskou a německou. Nicméně se můžeme domnívat, že vzhledem k úžasnému vývoji tohoto umění v dnešním století (jež můžeme snad srovnat se slavnou érou malířů cinquecenta), objeví se více umělců, jichž osobitost zrodí díla nová, jemnější, vnitřně rozvětvenější, jejichž díla ponesou rys originality čerpaný z růzností odlišných národů, krajů a zvyků. Přijde snad jednou čas, kdy se americký pianista nebude vůbec podobat německému, kdy ruský symfonik bude zcela odlišný od italského. Je na bíledni, že bude moci být rozpoznán i v hudbě, jak je tomu v jiných druzích umění, vliv rodné země na velké i malé mistry; že se bude moci rozlišovat v dílech různých autorů odraz duše jejich národa, mnohem zajímavější pro studium než nepřesné, ošumělé, nejisté a třaslavé skizzy »lidových« výplodů.

Chopin bude tudíž zařazen mezi první hudebníky, kteří tak přetvořili v sobě poetický cit jediného národa naprosto nezávisle od vlivu skladatelské školy. A ne pouze proto, že použil rytmu polonéz, mazurek, krakowiaků a jejich jmény že snad pojmenoval velké množství svých skladeb. Jestliže se nesnažil jejich počet zvětšovat, pak jen proto, že v nich opěval stále jedno a totéž: díla sloužící představovat pouze jednu formu by se stala brzy nudnými a monotonními. Jeho jméno zůstane spojeno s představou pravého polského básníka, protože použil všech forem k vyjádření citů typických jeho vlasti, doposud téměř nepoznaných; protože výraz těchto citů najdeme pod všemi formami a názvy, jež dal svým dílům. Jeho Préludes, Etudy, především Nocturna, jeho Scherza právě tak jako Sonáty a Koncerty, i jeho skladby drobnější, jež nejsou o nic méně významné, vydechují stejným kouzlem citovosti, vyjádřené různých způsobem, avšak v jádru naprosto stejnorodé. Chopin jako skladatel výlučně subjektivní vložil do všech svých skladeb stejný život, jenž byl obrazem jeho života vlastního. Všechna jeho díla jsou tudíž spojena stejnou podstatou; jejich přednosti, jejich chyby jsou stále výslednicemi stejného řádu citového. To je samozřejmě první podmínkou národního básníka, jehož zpěvy mají zachvívati srdce všeho jeho lidu.[1]

[1] Chtěl bych zde uvést několik slov hraběte Karla Zaluskiho, orientalisty, rakouského diplomata, vnuka prince Ogińského, o jehož Polonéze jsem se byl již dříve zmínil. Hrabě Zaluski, sám výtečný hudebník, byl jedním z mála krajanů Chopinových, kteří pochopili správně smysl, ducha a vnitřní obsah jeho děl. — Hrabě, který byl i velmi vkusným básníkem, praví ve svém zajímavém článku o Chopinovi, uveřejněném ve vídeňské literární revui »Die Dioskuren« (II. Band):

Kein Werk des Meisters ist aber geeigneter, einen Einblick in den erstaunlichen Reichtum seiner Gedanken zu gewähren, als seine Präludien. Diese zarten, oft ganz kleinen Vorspiele sind so stimmungsvoll, dass es kaum möglich ist, beim Anhören derselben sich der herandringenden poetischen Anregungen zu erwehren. An und für sich bestimmt, musikalische Intentionen mehr auszudeuten als auszuführen, zaubern sie lebhafte Bilder hervor, oder sozusagen selbstentstandene

Máme právo se též otázat, byla-li tato nově zrozená, výlučně polská, hudba dobře chápána těmi, jimž zpívala, byla-li rovněž tak chtivě přijímána jako soukromé vlastnictví těmi, které opěvovala, jako tomu bylo u básní Mickiewiczových, veršů Slowackého či románů Krasińského? Bohužel! Umění má v sobě tolik záhadnosti, jeho účinek na lidská srdce je zahalen do takového tajemství, že i ti, kteří jsou uměním přímo ovládáni, nedovedou říci ani slovy, ani obrazy vyjádřit to, co pro ně znamená každý verš, každý zpěv jeho elegie! Celé generace se teprve musí naučit vnímat tuto poesii, vdechovat její vůni, aby konečně pochopily a vychutnaly její krásu!

Chopinovi krajané se k němu neustále jen jen hrnuli; podíleli se s jeho úspěchy, vyhřívali se na výsluní jeho slávy, chlubili se jeho věhlasem — protože byl jedním z nich. A věděli snad vůbec, do jaké míry byla jeho hudba též jejich? Pravda, rozechvívala jejich srdce, nutila je až k slzám, po-

Gedichte, die dem Herzensdrang entsprechenden Gefühlen Ausdruck zu geben suchen. Bewegt, leidenschaftlich, zuletzt so wehmütig ruhig ist das Prälude in fis-moll, dass man unwillkürlich daran einen deutlichen Gedanken knüpft, indem man sagt:

Es rauschen die Föhren in herbstlicher Nacht,
Am Meer die Wogen erbrausen,
Doch wildere Stürme mit böserer Macht
Im Herzen der Sterblichen hausen.
Denn ruht wohl die See bald und seufzet kein Ast,
Das Herz, ach! muss grollen und klagen.
Bis dass ein Glöcklein es mahnet zur Rast
Und jetzo es aufhört zu schlagen!

Es fehlt nicht an traditionellen Auslegung mancher Schöpfungen Chopins. Wer denkt da nicht gleich an das Prälude in Es-dur, das an einem stürmischen Tage auf den Balearen entstand. Gleichmässig und immer wiederkehrend fallen bei Sonnenschein Regentropfen herab; dann verfinstert sich der Himmel und ein Gewitter durchbraust die Natur. Nun ist es vorübergezogen und wieder lacht die Sonne; doch die Regentropfen fallen immer noch! . . .

(Žádné dílo Chopinovo není vhodnější k tomu, aby nám umožnilo vniknout do úžasné bohatosti jeho myšlenek, než jeho Preludia. Tyto

vznášela jejich duše — věděli však vždy proč? Nebyli dost velkými umělci, hudebníky, dosti zkušení, aby svým bystrozrakem poznali, co jim chce umění říci, aby přesně poznali, odkud přichází ono hluboké vzrušení při poslechu jejich barda. Podle způsobu, jakým někteří či některé z nich hráli jeho díla, bylo patrno, že jsou sice velmi pyšní na Chopina, který byl z jejich krve, ale že nechápou, že ta hudba mluví vlastně o nich, že zobrazuje je samé, ovšem s tím rozdílem, že je poetisuje.

Na omluvu musím ovšem říci, že tehdy byly jiné časy, jiní lidé. Polska, kterou poznal Chopin, byla ta, která sklízela evropské vavříny na polích legendárních bitev Napoleona I. Zaskvěla se hrdinským činem svého nešťastného prince Josefa Poniatovského, který pln odvahy spěchal k vodám Elstery, v jejichž vlnách nalezl smrt, na jejímž břehu smuteční vrba chrání svým stínem mrtvá těla slavných bojovníků! Polska Chopinova byla ještě onou Polskou opojenou slávou a zá-

jemné, často docela malé skladbičky jsou tak rozmanitě náladové, že je téměř nemožné ubránit se při jich poslechu vnucujícím se poetickým podnětům. Jejich hudba nám dovede vykouzlit nádherné obrazy, lépe řečeno samovolné básně, jimiž se snaží srdce vyjádřit výraz odpovídajícím citům. Pohnuté, vášnivé, pak tak žalostně klidné je ono Preludium z fis-moll, že vyvolává v nás podvědomě potřebu vyjádřit se slovy, jako:

Podzimní nocí jde borovic hukot,
na moři vlna tu druhou zas stíhá,
a v srdci chorého slábne už tlukot
v divější bouři, kde blesk se jen mihá.
Brzy už ztichá vše, moře i les,
srdce, však ty musíš naříkat, klít.
Zvonu hlas k oddechu vábí je dnes —
a srdce poslechlo, přestalo bít!

Nechybí ani tradiční výklad některých Chopinových děl. Kdo by při tom nepomyslel hned na ono Preludium z Es-dur, jež vzniklo za bouřného dne na Baleárách. Za slunečního jasu padají bez ustání dešťové kapky; pojednou se obloha zatemní a rozpoutá se bouře. Vše přejde a zase se na přírodu usmívá slunce; dešťové kapky však přece nepřestaly padat! . . .)

bavami, tanci a láskou, která pevně doufala a věřila ve vídeňský kongres — i doufala dále bláhově i pod Alexandrem I. — Pak ovšem nastoupil car Mikuláš! — To nastala hrůza přízraků šibenic a duševního odumírání. Všechny ty posvátné city a vzněty tonuly brzy v záplavách slz, zašly udušeny v hrobech, byly zapomenuty pod tvrdou skutečností nuceného vyhnanství, jež nemělo daleko k žebrotě, pod stálým dojmem krvavých lázní, vězení petrozavodských, sibiřských dolů, vojenskou službou na Kavkaze se třemi tisíci ranami vojenskou knutou! Ti, kdož uprchli před těmito ukrutnostmi do Paříže, nemohli pochopit Chopinovy vzpomínky, jež těchto okolností nepoznaly.

Přál bych si osvětlit analogii těchto vnitřních pocitů, jež odpovídají velké citlivosti vlastní těmto horoucím i lehkomyslným duším, těmto neskonale hrdým a tak smrtelně raněným lidem. Nelichotím si, že se mi podařilo snad shrnout tolik vzdušnosti a opojivého plamene do strohých hranic prázdných slov. Je to úkol nadmíru obtížný. Slova se zdají oproti možnosti vyjádření jiným druhem umění příliš nudnými, ubohými, chladnými a suchými. Mohu citovat jen výrok slavné spisovatelky, jejíž pero mnoho řeklo, mnoho vysvětlilo: »Slovo je tím nejméně postačitelným způsobem vyjádření citů.« Nelichotím si, že jsem docílil v těchto řádcích měkkosti štětce nezbytného k vystižení toho, co Chopin vytvořil s tak nenapodobitelnou lehkostí kresby.

Tam je vše, co se v lidské duši může dít. To dovedl právě Chopin pochopit jedinečným způsobem a proto je umělcem prvého řádu. A přicházíme při bedlivém studiu jeho děl neustále k většímu a mocnějšímu obdivu, jak dovedl všemu porozumět, jak uměl vše vyjádřit, aniž by se sám tím otupil.

V oné době ho navštěvoval jeden přítel hudebník, posluchač věrný a vždy mocně dojatý, který mu každodenně přinášel nové důkazy obdivu a který teprve v pozdějších letech, kdy mu bylo dopřáno důkladně poznat Chopinovu vlast, teprve tehdy mu plně porozuměl. Nebýt Chopina, jistě by byl

Poláky ani Polky tak nepochopil; ba ani ideál staré, bývalé Polsky! A naopak, kdož ví, zda by byl zas pochopil Chopina tak důkladně, kdyby byl nepoznal jeho vlasti, jeho lidu?

Tím, že se Chopinovi prodloužil jeho pobyt v Paříži, byl přenesen do zcela jiných končin... Byl to vlastně druhý konec světa, kde vyrostl. Jistě že nikdy nemyslel o tom opustit domy krásných a inteligentních jeho ochránkyň; a přece jednoho dne zjistil, že už se tam nikdy vrátit nemůže. Neboť onen polský ideál nezářil, v tom prostředí, ve kterém se nyní octl. Našel tam, pravda, moc ducha, který ho přitahoval; ale toto království nemělo té šlechty, která by je ověnčila vavříny a slávou. A tak, když si sám zasedl ke klavíru a improvisoval, pak hrál ty nejkrásnější písně lásky v jazyku, jímž nikdo mimo něj nemluvil.

A jak neměl Chopin trpět, kdy viděl, jak šlechta ducha, jejíž původ pochází ze samých nebeských výšin, se zříká sama sebe, jak se stává šosáckou, jak klesá tak hluboko, že ani nepozoruje lem svých šatů vláčených v blátě cesty!... S jakou nevypověditelnou hrůzou se musel často jeho zrak přenést z oslnivé skutečnosti, jež ho přímo dusila, k poesii zašlých dob, kde viděl pouze ty krásné, staré vlastnosti bývalé společnosti — a přesto si nikdy nestěžoval. Chopin právě tak jako van Dyck mohl milovat pouze ženu z vyšších kruhů. Neměl, bohužel, toho štěstí jako onen malíř a vybral si tu, jež se k němu vlastně nehodila. Nepotkal podobné ženy, kterou by mohl proslavit na věky, jak učinil van Dyck se svou půvabnou, světlovlasou Angličankou, jejíž šlechtický stupeň ducha byl mnohem vyšší jejího rodokmenu!

Chopin se dlouho zdržoval v pozadí od slavných lidí pařížských; vadil mu příliš jejich hlučný život. Vzbuzoval též mnohem méně zvědavosti, protože jeho způsob života byl zcela jednoduchý, nevypočítaný na efekt. Zlý osud tomu chtěl, že se jednoho dne zahleděl do očí, jež ho sledovaly na jeho dráze letu... až ho lapily do svých sítí. Domníval se, že jsou upředena ze zlatých nití, posetých jemnými perlami! Však

každé očko oné sítě bylo pro něj vězením, v němž se cítil svázán jedovatými pouty; prosakující jed nezasáhl sice jeho ducha, ztravoval však pomalu jeho tělo a odňal ho záhy zemi, vlasti, umění!

VII

LELIA

Madame Sand nevydala v roce 1836 pouze Indianu, Valentinu a Jakuba, ale též Leliu, tuto báseň, o níž sama později říkala: »Zlobím se, že jsem ji napsala, protože už ji nemohu více psát. Působilo by mi to velké ulehčení, kdybych se dostala do stejného duševního stavu, abych ji mohla znovu začít.[1] Ve skutečnosti se musel zdát Madame Sandové román suchopárným, prázdným, když se chopila sochařského náčiní a začala tesat tuto kolosální postavu, modelujíc ty velké linie, široké plochy, mocné, působící úžasnými dojmem ve své nehybnosti a — bedlivě pozorovány — nás se bolestně dotýkající jako kdyby, podobným zázrakem jak u Pygmaliona, to byla oživlá Galathea, plna půvabných pohybů, plna rozkošnických záchvěvů a při tom plna něhy, již zamilovaný umělec zaklel v kámen, v němž udusil dech, zastavil koloběh krve ve víře, že tím zvětší, proslaví, zvěční krásu. Při srovnání bytosti takto proměněné zásahem umění místo abychom cítili obdiv spojený s láskou, jsme zarmouceni při zjištění, jak se láska může proměnit v obdiv!

Hnědá, olivová Lelio, procházela ses po osamělých místech, zasmušilá jako Lara, vnitřně rozervaná jako Manfred, vzpurná jako Kain, ale divočejší, nemilosrdnější, neukojitelnější jich, protože jsi nenašla lidské srdce dost ženské, aby tě milovalo, jako oni milovali, aby se plně a slepě podrobilo tvým mužným půvabům, aby se dalo poslušně ochraňovat tvou odvážností bojovnice! Ženo-hrdinko, byla jsi statečná a chtivá bojů jako amazonky; jako ony ani ty ses nebála vystavit plnému žáru slunečnímu svůj mužný, zdravý obličej, až k únavě namáhat své svaly spíše povolné než silné, jen abys jich zbavila cvikem slabosti. Jako ony i ty ses pokryla brněním, jež ranilo a zakrvácelo tvá ňadra krásná jako život, tajemná jako hrob, obdivovaná mužem, protože jedině jeho srdce je mu tím pravým, neproniknutelným štítem!

A když již Madame Sandová otupila své náčiní neustálým zlepšováním této postavy, jejíž výška, pohrdání, ustaraný a

[1] Poutníkovy listy.

temný pohled pro její srostlé husté obočí, chvějící se, jakoby elektřinou nabité vlasy mi připomínal řecké mramorové sochy, na nichž se obdivují nádherné rysy, krásné čelo, uštěpačný a hořký úsměv této Gorgony, jejíž pohled způsobí i zastavení tlukotu srdce, — hledala marně jinou formu projevu zaměstnávající její neuspokojenou duši. Když byla zahalila svým nesmírným uměním tuto hrdou postavu, jež byla plna mužných ctností, jenom proto, aby nahradila tu jedinou moc, kterou od ní odvrhla, zničením jakékoliv lásky, tu moc, kterou každý básník opěvá a vynáší až do sedmého nebe a kterou nazval »věčně ženským«, tu moc, kterou je láska vše přetrvávající — bolest i radost; když byla proklela Dona Juana a když dala zpívat vznešenou hymnu o věčné touze té, jež jako Don Juan zamítala pravou rozkoš, — když byla pomstila Elvíru vytvořivši Stenia; — když byla pohrdla muži více než jak Don Juan ponížil ženy, — pak Madame Sandová vylíčila v »Listech poutníkových« tuto otřásající ochablost, toto bolestivé omámení, jež se zmocní umělce, když byl zaklel do díla onen cit, který ho znepokojoval, jeho obrazotvornost nepřestává být pod jeho vlivem, aniž by objevil novou formu pro jeho vyjádření. Byron velice dobře porozuměl utrpení básníkovu, když oživiv Tassa dal mu plakat horkými slzami ne pro jeho uvěznění, ne pro jeho pouta, ani pro muka tělesná, ba ani pro lidskou hanbu, ale proto, že slavná epopej se už skončila v jeho duševním světě a že se octl zase tváří v tvář strašným skutečnostem, jež ho obklopovaly.

Madame Sandová slyšela v této době několikrát vyprávět o Chopinovi jeho přítelem-hudebníkem, jedním z těch, kteří přijali tohoto tak mimořádného umělce po jeho příjezdu do Paříže s největší radostí. Slyšela chválit více jeho poetickou duši než jeho talent; slyšela jeho skladby a obdivovala se v nich jejich půvabné zamilovanosti. Ta budila pozornost hojností citu obsaženého v těchto básních překypujícího srdce tak vzrušeným způsobem. Některé Chopinovy krajanky jí vyprávěly o ženách jeho národa s nadšením, jež poslední

události hrdinského obětování ještě zvýšily. Tušily z jejich vyprávění a poetických děl tohoto polského umělce ideál lásky, jenž se podobal kultu ženy. Pevně věřila, že jedině tam, kde by byl zcela nezávislý, chráněný před vším nízkým, že tam by se byl dopracoval až k těm nejvyšším metám. Nechápala jistě, jak dlouhý byl řetěz utrpení, odříkání, trpělivosti, shovívavosti, odvážnosti a svědomitosti, který vytvořil tento ideál pánovitý i odevzdaný, obdivuhodný, který však při pozorování působil smutným dojmem jako větve a listy stromů, jež se zdají oživovat staré zříceniny. Příroda jim dává růst na takových zbořeninách, aby zakryly rozpadající se kamení; krásný závoj, jímž ze své nevyčerpatelné zásoby příroda dokazuje pomíjejícnost lidskou!

A Madame Sandová vidouc, že místo toho, aby vtělil své myšlenky do těžkého porfyru a mramoru, že je zbavil naopak vší tíže a celou stavbu svých děl tvořil na základech na oblacích zavěšených — jako vzdušné paláce fata-morgany — byla tím více přitahována těmito lehkými formami k ideálu, jejž doufala v nich tušit. Přesto, že jeho rámě bylo dosti silné, aby tesalo velká sochařská díla, jeho ruka byla dosti jemná, aby naznačila i ty nejmenší detaily, které umělec se obával svěřit kameni. Ona sama pak nebyla cizinkou v nadpřirozeném světě, neboť příroda, jak se zdá, rozvázala před ní svůj pás a seznámila ji se všemi rozmary, půvaby, hříčkami, jež propůjčuje kráse.

Nebyly jí neznámy ani ty nejskrytější věci; ona, jež měla tak ráda nekonečné obzory, nepohrdla nikdy i těmi nejjemnějšími drobnomalbami, jimiž jsou zdobena motýlí křídla; ráda pozorovala zázračnou síť baldachýnu kapradí, jež se sklání nad lesním jahodovím; ráda naslouchala zurčení potůčků, na jejichž vlhkých březích bylo slyšet sykot zamilovaných zmijí. Sledovala ráda let svatojánských mušek na lukách a u bažin, obdivovala se chimérickým obydlím, k nimž byli zpozdivší se osamělí chodci bludičkami lákáni. Naslouchala ráda koncertu cikád a jejich blízkých druhů ze strnišť

a polí, znala opeřené obyvatele lesního království — nejenom podle vzhledu i podle jejich posměvačného trylkování či žalostného, smutného houkání. Znala jemnost květů lilie, tak oslnivých svou bělostí, i veškerou beznaděj Genevievy,[1] dívky, jež se zamilovala do květin a nemohla přece docílit jejich jemné nádhery.

»Neznámí přátelé« ji navštěvovali v jejích snech, aby ji obveselili, »když jata úzkostí na opuštěném břehu, prudká řeka ... unášela ji ve velké a plné bárce ... na níž se potácela směřujíc k neznámým břehům, ke krajům chimér, jež se zdají v polosnu být skutečným životem těm, kteří již od dětství věří, že v perleťové skořápce doplují k oněm ostrovům, kde jsou všichni mladí a krásní ... muži i ženy ozdobené květy, s vlasy splývajícími po ramenou ... držíce v rukou poháry a harfy jiných, cizích, neznámých forem ... jichž hlasy a zpěvy jsou z jiného světa ... navzájem se všichni milujíce božskou láskou! ... Kde vonící pršky vodotrysků padají do stříbrných nádrží ... kde v čínských vázách kvetou modré růže ... kde je všechno kolem tak okouzlující ... kde chodí všichni bosi po mechu, jemuž se nejjemnější koberec nevyrovná ... kde se všichni probíhají, kde zpívají, proplétajíce se mezi vonícími křovinami! ...«[2]

Znala velmi dobře tyto »neznámé přátele« a když je spatřila, »nemohla bez vzrušení o nich snít po celý dlouhý den ...« Byla oddanou služebnicí hoffmannovského světa; s úsměvem se dívala ve tváře mrtvým.[3] Celý nadpřirozený svět neměl pro ni žádného tajemství.

Byla velmi zvědava poznat toho, který unikal rychlým letem »k těm nepopsatelným krajům, které však musí existovat někde na této zemi či na jiné planetě, které tak rádi pozorujeme korunami stromů za svitu luny.«[4] Chtěla tím zra-

[1] André.
[2] Listy poutníkovy.
[3] Spiridion.
[4] Listy poutníkovy.

kem spatřit toho, který maje oči rovněž otevřeny, nechtěl ony kraje opustit, nechtěl nikdy se svým srdcem a myšlenkami odvrátit se od toho světa tak podobného finským pláním. Unavena tíživým snem, jakým pro ni byla Lelia, unavena vším, co tvořila z hmoty tohoto světa, nechtěla potkat toho umělce, milence tak nehmotného, vzdušného, jenž sídlil v nadoblačných výšinách!

Běda však, nejsou-li tyto výšiny dosti vzdáleny špíny a kalu našeho prostředí, jsou pak pro nás plny bezútěšného smutku. Ti, kteří se tam přenesou, vidí sice slunce, jasně zářící, ale zase též slunce jiná, jež zhasínají. I ty nejkrásnější hvězdy se ztrácejí jedna po druhé. Hvězdy padají jako kapky rosy do prázdna, jehož hloubky neznáme a obrazotvornost, pozorujíc tyto vzdušné pouště, tyto modré Sahary s bludnými oasami, pomalu přivyká melancholii, již nezaplaší ani obdiv ani nadšení. Duše pohltí tyto obrazy, aniž by se jimi rozechvěla ne nepodobna spícímu jezeru, v němž se zrcadlí obraz břehů bez jediného pohnutí. — »Tato melancholie povznešená až k pravým záchvěvům štěstí, nezatížená únavou, pojící se k duševnímu napětí v nezvyklém ovzduší ... ukazuje poprvé naprostou nedostatečnost lidské mluvy těm, kteří ji tolik studovali a jimž kdysi tak dobře sloužila ... Unáší je daleko ode všech činných, možno říci výbojných, podnětů, aby je zavedla do širých prostorů, aby je rozptýlila po oněch dobrodružných cestách tam v nedozírnu, vysoko nad oblaky, ... kde se jim zdá být země krásnou nepozorujíce, že se dívají vlastně na nebe, ... kde se skutečnost nestaví tváří v tvář poetickému cítění autora Waverley, kde se však, jak je tomu u Manfreda, idealisováním poesie zaplňuje nekonečnost svými vlastními výtvory.«[1]

Vycítila snad Madame Sandová tuto nevypověditelnou melancholii, jež leží na dně duše rozjímavých bytostí, jež se zmocňuje obraznosti libující si ve snění, jehož postavy nejsou z prostředí, v němž se ony bytosti pohybují? Tušila snad

[1] Lucrezia Floriani.

i formu, jíž se vyjadřují blažené styky s oním světem? Tito lidé se mohou plně srovnat s určitým druhem rostlin, jež při sebemenším závanu větru zavírají listy svých květů a otvírají je pouze příznivým paprskům slunečním. O těchto lidech se říká, že jsou bohatí na výlučnost, oproti těm druhým, již jsou bohati nadbytkem. »Setkají-li se takové dvě bytosti, nemohou splynout jedna s druhou«, praví dále zmíněná autorka, »jedna druhou sežehne zanechávajíc z ní jen popel!« Bohužel, takovou bytostí byl právě ten, jehož život zde líčím, jenž zahynul ztravuje se sám sebou, jenž nechtěl, ani nemohl žíti jiným životem než tím, který vytvářely potřeby jeho vlastního ideálu.

Zdálo se, že se Chopin obává této mimořádné ženy, jež dovedla — jako delfské věštkyně — říkat tolik věcí, jichž ostatní ženy vůbec neznaly. Madame Sandová však nevěděla ničeho o tomto jeho strachu. Vstoupila mu do cesty a změnila velmi brzy jeho názory na ženy-básnířky, vůči nimž měl vždy určité předsudky.

Na podzim v roce 1837 byl stižen Chopin velkými bolestmi, jež mu vzaly polovinu jeho sil. Znepokojující příznaky ho donutily ztrávit zimu na jihu, aby se vyhnul zimním nepohodám. Madame Sandová, jež byla vždy tak ohleduplná a citlivá vůči svým přátelům, nechtěla ho nechat odjeti samotného, když potřeboval tak nutně pečlivého ošetření. Rozhodla se ho doprovázet. Jako cíl cesty byly vyhlédnuty k pobytu Baleárské ostrovy, kde vzduch a moře spolu s mírným podnebím je obzvláště zdravým pro plicně choré. Chopinův stav byl tak vážný, že v hotelích, kde se během cesty ubytovali vždy na pár dnů, museli platit zvláště za nábytek, který i s ložním prádlem vždy spálili z obavy před nakažením, jež je v tomto stadiu nemoci velmi snadné. Přátelé při jeho odjezdu vidouce ho v takovém stavu, neodvážili se ani doufat v jeho návrat. A přece! Přesto, že jeho nemoc byla velmi bolestivá a zdlouhavá, zdržel se na Majorce půl roku — od krásného podzimu až do skvostného jara — upevnilo se jeho

zdraví natolik, že pocítil po několik následujících let znatelné zlepšení.

Bylo to snad pouze tamější podnebí, jež ho navrátilo životu? Nebo snad ho zadržel život s celou svou krásou a půvabem? Snad žil proto, jen aby žil, neboť kdož ví, jak daleko jde právo vůle nad tělem? Kdož ví, jaké vnitřní síly mohou člověka zachránit před úpadkem, vdechnout nový život ochablým orgánům! Kdož ví ostatně, kde končí vláda duše nad hmotou? Kdo může říci, jak daleko naše obraznost vládne našim smyslům, posiluje jejich nadání nebo zase urychluje jejich odumření? A procházejí-li všechny paprsky sluneční jedním kulminačním bodem krystalu, nerozboří se snad takové křehké ohniště nebeským plamenem?

Všechny paprsky štěstí se soustředily na tento úsek Chopinova života. A překvapuje snad, že zapálily jeho život, jenž vzplanul v tom okamžiku nejjasnější září? Ta samota, obklopená modrými vodami Středozemního moře, s chladivým stínem břečťanů, oranžovníků a myrt odpovídala plně horoucím tužbám mladých duší, doufajících ještě v naivní illuse, vzdychajících ještě po štěstí na opuštěném ostrově! Dýchal tam vzduch, v němž trpí vystěhovalci po domově; vzduch, který se najde všude a nikde, pouze ty duše, jež jej dýchají s námi: vzduch nadpomyslných krajin, navzdory všem skutečnostem a překážkám, lehce dosažitelný, protože hledán ve dvou! Vzduch této vlasti ideálů, kde bychom mohli uchvátit to, co vskutku milujeme, opakujíce s Mignon: »Dahin! Dahin . . . lass uns ziehen!« (Tam, tam nech nás jít!)

Po celou dobu trvání nemoce Madame Sandová neopustila ani na okamžik lože toho, kterého milovala tak mocně, že jeho vděčnost nezeslábla ani tehdy, když byl již ztratil veškeré radosti její lásky. Zůstal jí věren i když jejich poměr se stal více než bolestným, »neboť se zdálo, že tato křehká bytost je ztravována a pohlcována žárem svého obdivu . . . Druzí hledají štěstí v něžnostech: nenajdou-li je, pak tyto něžnosti pomalu mizí; tak to obvykle bývá. On však miloval

pro lásku samotnou. Žádné utrpení ho nemohlo odradit. Mohl přijít do stavu bolesti, když byl již vyčerpal stav opojení; avšak stav ochabnutí, ochladnutí pro něj vůbec neexistoval. Tak tomu bylo i v jeho smrtelném zápase; jelikož jeho poměr se mu stal životem — sladkým či trpkým nezáviselo více od něho, aby se mu vyhnul byť i jen na okamžik.«[1] A vskutku Madame Sandová nepřestala být v Chopinových očích nadpřirozenou ženou, jež od něho odehnala stíny smrti a změnila jeho utrpení v horoucí touhy.

Aby ho zachránila, aby ho vyrvala předčasnému konci, odvážně mu zapírala pravý stav nemoci. Obklopila ho starostlivou péčí, jež kolikráte pomáhá více než nejlepší léky. Ošetřujíc ho neznala únavy a ochablosti, ani zemdlení a omrzelosti. Neustávala ani ve svém humoru, dělíc se s ním o své síly jako matky, jež se zdají sdělovat část svých sil slabým dětem, které vyžadují neustále jejich péče. Konečně nemoc polevila. »Myšlenka na smrt, jež tajně hlodala v duši nemocného, se pomalu ztrácela. Nechával si zahánět svou půvabnou milenkou smutné myšlenky a temné předtuchy, aby si udržel svou duševní rovnováhu.«[2]

Štěstí následovalo po temných obavách pomalu, ale vítězně, jako nastupuje krásný den po tmavé noci plné hrůz. Klenba temnot, jež zprvu těžce doléhá na naše hlavy, zdá se tak těžkou, že se každý již připravuje na blížící se poslední katastrofu, aniž by se kdo odvážil snít o vysvobození, když tu pojednou ustrašený zrak zahlédne bod, kde se temnota rozjasňuje, jako když neviditelný prst rozhaluje neprůhlednou vatu. V tom okamžiku vnikne do duše první paprsek naděje. Už se dýchá volněji jako těm, kdož ztraceni v temném sklepení spatří pojednou záři, byť by neznali jejího původu! A nesmělá záře je prvním rozbřeskem, který se projevuje pouze šedivou barvou, jež se nijak neliší od soumraku. Avšak jitřenka se ohlašuje svěžestí vánku, který nese poselství zdraví

[1] Lucrezia Floriani.
[2] Lucrezia Floriani.

ve svém čistém dechu. A balšám proniká vzduchem jako záchvěvy znovu upevněných nadějí. Náhodné ranní ptáče jásavě zpívá, jeho zpěv zaznívá v srdci jako prvé útěšné probuzení, jež je zárukou šťastné budoucnosti. Nepozorovatelné, avšak jisté, množící se příznaky přesvědčují, že v tomto zápase temnoty a světla, smrti a života, jsou to smutky noci, jež musí podlehnout. Tíseň opadá. Pozdviženými zraky k olověné klenbě se pozoruje, že už netíží tak osudově, že ztratila na své hrozné váze.

Pomalu se jasná šeď zařezává do obzoru úzkými čarami trhlin. Ty se rozlézají, ohlodávají okraje, tvoří vlomy jako zvednutá hladina rybníka prosakující se kalužemi do vyprahlých břehů. Neustále sílící nápor se začíná rozvinovat; mraky se hromadí ve vrstvách pískové barvy; řeklo by se, že nakupené hráze zastaví postup dne. Přes jejich hněv je světlo zeslabí, ztenčí, zjemní, změkčí, a purpurovými vlnkami je zbarví do ruda. Světlo, jež přináší jistotu, září v tomto okamžiku dobyvačným i nesmělým půvabem, jehož čistota nutí z vděčnosti klesnout na kolena. Poslední obavy zmizely, každý se cítí jako znovuzrozen!

Pojednou se předměty vynořují před zraky, jakoby vystupovaly z hlubin. Zdá se, že je přikrývá růžový opar, až tu světlo přeskakuje sem a tam po stínech bledou červení, zatím co okraje svítí jasnou bělostí. Vtom se slunce ukáže na obloze. Rozšiřováním nabývá lesku a jasu. Ranní páry se stahují na obě strany jako jemné záclony v okně. Všechno oddychuje, vše se chvěje, oživuje, hýbe, hluči, zpívá; zvuky se mísí, rostou, množí. Nehybnost temnot ustupuje životu dne. Jezero se vlní jako láskou rozechvěná ňadra. Slzy rosy, chvějící se jako slzy plačící ženy, pomalu a pomalu mizí; jedna vedle druhé se třpytí na vlhkých rostlinách, démanty, jež čekají, až je slunce samo zbarví. V orientu je světelný vějíř mnohem větší, širší. Zlaté řemínky, stříbrné nitky, fialové třásně, šarlatové šňůry jsou jeho výšivkami. Hnědočervená barva tvoří jeho kostru. A jeho střed — nejohnivější karmín — má prů-

zračnost rubínu, mění se v oranž žhavého uhlu, šíří se v pochodně, vyroste konečně v kytici plamenů, jež stoupá, stoupá, stoupá stále přibírajíc na plápolu a žáru.

Konečně — Bůh Dne se zjevil! Jeho oslnivé čelo je ozdobeno zářivým účesem. Zdvihá se pomalu; už je téměř celé; jakmile se vyhoupne na oblohu, vyprostí se ze všeho, co ho obklopuje a chopí se neochvějně vlády na nebesích, nechávajíc zemi daleko pod sebou.

— — — — — — — — — — — — —

Vzpomínky ztrávených dnů na Malorce zůstaly na trvalo v duši Chopinově, jejichž kouzlo nikdy nevyprchalo. »Nebyl více na zemi, žil v závratných výšinách zlatých a vonných oblaků; utápěl se ve své obraznosti, hovořil s Bohem a kolikrát sebemenší nepříjemná událost ho vzrušila tak, jako dovede zkazit nejkrásnější koncert vykřičená zpěvačka svými vulgárními melodiemi.«[1] Neustále hovořil o tomto období svého života s takovou vděčností, jež připomíná dobré skutky vytvářející pravé životní štěstí. Zdálo se, že už nikde nenajde podobného štěstí, v němž čas byl určován střídáním něžností milované ženy a zázračnými projevy jeho ducha podobně, jako je tomu u květinových hodin upsalských skleníků, sestrojených slavným Linné-m, jež v každou hodinu vydechují jinou vůní otvírajíce své čarokrásné kalichy kouzelných barev.

Nádherné kraje, jimiž básník a hudebník spolu bloudili, působily zřetelněji na obraznost prvého. Krásy přírody působily na Chopina odlišně, nikoli však méně účinně. Jeho duše byla okouzlena přímo, aniž by musel příčiny onoho okouzlení zkoumat, rozbírat, určovat nebo pojmenovat. Jeho srdce se rozechvívalo celou tou nádherou, aniž by dovedl vždy říci, co je toho pravou příčinou. Jako správně cítící hudebník spokojil se zachycením, abych tak řekl, dojmů, jež ony obrazy vyvolávaly, nezabíhaje do přesných forem a detailů, jež se neshodovaly s formou jeho umění, nenáležely jeho duševnímu pojetí. A tak (věc, s níž se často setkáváme u lidí stejného

[1] Lucrezia Floriani.

založení) se odvracel od scén, jež by zatemnily jeho smysly, jako dým zahalující kadidelnici, nechávaje se unést jen původní jejich jasnou, čistou formou. V následujících letech pak vyprávěl velmi rád o všech příhodách, jež byl zažil za onoho pobytu na Majorce. Přesto, že tam byl tak šťasten, přece svého pravého štěstí nedošel!

Proč se vlastně Chopin tak rád vzhlížel v těchto malebných krajinách španělských, tvořících rámec jeho štěstí? Shledával je snad nejkrásnějšími proto, že byly zkrášleny přítomností jeho společnice? Viděl je právě svým duševním zrakem jinak, jako se mění předměty i vzduch, díváme-li se na ně červeným sklíčkem. Vždyť jeho obdivuhodná ošetřovatelka byla tak velikou umělkyní! Jak vzácné a nádherné spojení! Když příroda obdaří ženu tím, že slouží nejvýznačnějšími dary inteligence s hlubokou něžností citů a sebeobětováním, v němž rozestře svou neotřesitelnou moc, — tu plameny obraznosti snoubící se u ní s jasnou průzračností duše, obnovují v jiném prostředí zázračné divadlo řeckých ohňů, jichž paprsky se ponořily až na dno moře, osvětlujíce tak hravé vlnky, na nichž se střídavě odráží nach ohně s nebeskou krásou azuru.

Dovede však duch vždy zasáhnout nejpokornější city srdce, bezmezné oběti minula i budoucnosti, jež dávají právo těmto něžným citům nazývat se obětováním? A rovněž snad i nárok na právoplatné požadavky i nadzemská síla ducha zbavená tak všeho nadzemského a božského? A nevzdává se snad žena sama svých osobních práv a egoistických zájmů? A královský šarlat i žhavé plameny ducha mohou snad plát bezvýsledně na neposkvrněném azuru osudu ženy, jež počítá pouze s pozemskými radostmi a nečeká oněch vyšších, jimiž je láska, která je silnější než smrt? Sloučit v jeden celek, příliš světský, omračující důkazy geniálnosti a roztomilé nedostatky milostného poměru bez hranic a konce, k tomu je zapotřebí uloupit kůrům andělským některá jejich nadlidská tajemství za probdělých nocí plných strachu, za dnů prolitých slz a velkých obětí!

Mezi nejvzácnějšími dary, jimiž Bůh obdařil člověka, je možnost tvořit po svém způsobu — z ničeho — ne ovšem v osobě stvořitele, původce všeho dobrého, veškeré hmoty, nýbrž jako tvůrce všeho krásného, harmonického, aby tím vyjádřil své myšlenky, aby vtělil své nehmotné inspirace do hmoty, jež by byly viditelné, hmatatelné, slyšitelné — a tím hodné milování! Skutečná tvůrčí činnost, v nejkrásnějším slova smyslu, je umění vyjádřiti výsledky duševního hnutí pomocí citů, bez prostřednictví slova, nezbytného pro objasnění všech činů a skutků. Mimo to dal ještě Bůh umělci (a v tomto případě se básník stává umělcem, protože jeho možností vyjadřovací je jazyk, slovo, řeč ať v poesii či v próze) jiný dar odpovídající onomu prvému, jako odpovídá život věčný životu pozemskému — a tím je přetváření! Dar změnit chybnou, neúplnou, nesprávnou minulost v nekonečně oslavovanou budoucnost, jež může trvat tak dlouho jako lidstvo samo.

Člověk i umělec mohou býti hrdi na to, že vlastní tuto božskou moc. Z ní vychází též tajemství oné lidské nadvlády — ovšem v dobrém — nad ostatními tvory; tajemství vrozené nadřaděnosti umělcovy, té slabé a nemohoucí bytosti, jež se cítí mít! Člověk zkouší svou nadvládu pouze hledáním dobra v mezích skutečnosti; umělec hledá zase naopak dobro v mezích krásy. — Jako většina umělců ani Chopin nebyl povahy zevšeobecňující; nebyl stoupencem estetické filosofie, o níž stejně vlastně velice málo slyšel mluvit. Pouze došel jako všichni velcí praví umělci k vlastnímu názoru o dobru, k němuž myslitel přicházel krok za krokem po hrbolatých stezkách, přímým kolmým letem.

Chopin se dal ovlivnit novou situací, jíž pro něj byla Majorca, a s níž neměl žádných zkušeností, s tou neznalostí a nepředvídavostí budoucího utrpení a hoře, jehož zárodky jsou rozptýlené kolem nás již od krásných let našeho dětství, kterých však pro lásku a péči mateřskou, jež ničeho podobného netuší, vůbec nepozorujeme! Všichni jsme podlehli vlivu

toho, co nás obklopovalo, aniž bychom se všeho dobře všímali, takže později si nemůžeme vybavit ani jeden podrobnější obrázek, scénu z dětství. Avšak pro umělce tak citlivého, jakým byl Chopin, přijdou okamžiky, kdy srdce cítí nutnou potřebu znovu si přivolat zpět ono štěstí, které vlny života zanesly v dál, znovu prožívat všechny ty nezměrné radosti, znovu vidět celé to milé prostředí, chtěl by je vytáhnout zase ze stínu minula, jehož čas malovaný tak pestrými barvami už dávno zašel, aby ty všechny zážitky mohl převtělit do zářivé nesmrtelnosti umění způsobem, jehož tajemství dává poznat jenom svým vyvoleným smrtelníkům.

Tím tedy toto znovuvzkříšení je vlastně přetvářením! Tady všechno, co bylo nejisté, křehké, zlomené, poskvrněné, více cítěné nežli prožité, se změní ve slavné dílo, nehynoucí budoucnosti, vyzařující věčnou nádheru. Nejsouc více poutáno ani místem ani minulostí, když bylo takto znovuvzkříšeno, žije navždy životem nadpřirozeným, neporušitelným, nezranitelným, nadčasovým, objevujíc se všude, neboť je obdarováno všudypřítomností, vnikajíc do všech srdcí.

Je velmi zajímavé, že Chopin nevyjádřil svým uměním takovéto přetváření doby pobytu na Majorce, kde zažil své nejvyšší štěstí. Zřekl se toho, aniž by dlouho přemýšlel, aniž by čekal na svůj vlastní rozsudek, aniž by na to vše myslel se zármutkem či beznadějí. Učinil tak podvědomě. Jeho přímá a čestná povaha, kterou žádné nesmyslné paradoxy neporušily, zamítla oslavovat to, co mohlo být, avšak nebylo. Pro něj, syna hrdinné Polsky, kde muži i ženy prolévají krev do poslední kapky, aby přesvědčili o skutečnosti jejich ideálu, bylo vše ztraceným ideálem, zbaveným skutečnosti, pro něj to bylo naprostým nezdarem, abychom řekli přiléhavým slovem — potratem. Tento však, který znamená smrt v životě žijících, se nezrodil ve světě poesie; jeho jméno se nevyskytuje ve slovníku krásy! Jak dovedl Chopin vyzpívat své city, štěstí, obdiv, nadšení svého mládí tak přirozeně jako pěje pták v lese, jak potůček bublá po lučinách, jak luna objímá

svým světlem zemi, jak se blýskají hravé vlnky na hladině moře! Zatím co nedovedl vypovědět své nepoznané štěstí na tomto čarovném ostrově, který si přál přenést na jinou planetu, jež bohužel byla příliš vzdálena! Když se tam pak vrátil, viděl ty přeludy, jež ho dříve mámily, obklopovaly, zkrášlovaly celý svět, nyní roztrhané, znetvořené, zničené; pak už je nemohl a nechtěl opěvovat ani idealisovat.

Jinak řečeno, Chopin necítil žádné potřeby vzkřísit tu žhavou minulost, která v onom prostředí měla zcela falešné vzezření; její plameny měly příchuť lávy vytékající ze sopky; její výbuchu přiváděly častokráte zkázu a zhoubu křehkým a jemným něžnostem; její žhavá láva dusila a zakryla navždy vzpomínky na šťastné hodiny prostých, mírných a nevinných radostí. A tak právě ta, v níž spatřoval zosobněnou poesii, ho neinspirovala vůbec ke zpěvu; ta, jež se zdála být sama zosobněnou slávou, nebyla vůbec jím oslavována; ta, jež tvrdila, že láska se má podat jako sklenice vody, nespatřila vůbec pravé požehnání své lásky, uctění svého obrazu, vzpomínku vynesenou na oltář vděčnosti! Vedle ní pak ženy, jež pouze dovedly toliko milovat a se modlit, jsou zachovány navždy ve zpěvech přetvářeného života, ať už se nazývají Laura de Novès nebo Eleonora d'Este, ať mají okouzlující jména jako Nausikaa nebo Sakuntála, Julie či Monima, Tekla či Markéta.

A přece — jenom jednou, v jediném případě — projevil Chopin city svého rozbouřeného srdce svým čistým uměním a to byl okamžik hrůzy a bolesti! Madame Sandová vypráví ve svých zážitcích z této doby, prozrazujíc tím už svou netrpělivost, jež byla zapříčiněna kolikráte až neodůvodněnou jeho umíněností, i strach před tím, že by ho měl snad ztratit. — Chopin nemohl ještě opustiti příbytek, zatím co Madame Sandová konala časté procházky po okolí, nechávajíc ho doma samotného, zavřeného, aby ho uchránila před nevítanými návštěvami. Jednoho dne též odešla, aby si prohlédla jí dosud neznámý kout ostrova; v tom propukla hrozná bouře, jedna

z těch jižních bouří, jež se zdá otřásat celou přírodou až do jejích základů. Chopin věda, že jeho drahá společnice je vydána na milost těmto rozpoutaným živlům, byl velmi nepokojný, jeho duševní stav se zhoršoval, až dostoupil nervové krise. Když se vzduch nabitý elektřinou byl důkladně vybil a bouře postoupila dále, krise přestala; uklidnil se ještě před návratem své přítelkyně. Nemaje ničeho jiného na práci, sedl si ke klavíru a zaimprovisoval ono nádherné Prélude z fis-moll. Až teprve při příchodu milované ženy omdlel. Byla velmi dotčena, vydrážděna touto příhodou, která se zdála zasahovat do její náruživosti v hledání nových a nových zážitků, cítila se prostě svázána pouty práv lásky!

Příštího dne hrál Chopin ono Prélude z fis-moll, avšak ona nevytušila úzkost a bázeň v něm skrytou. Častokráte jí ještě přehrával tuto skladbu, ona však nepochopila, a tušila-li, pak úmyslně nechtěla pochopit onen svět lásky, vyvolaný bázní o milovanou bytost. Ta však žila na tomto světě a proto nemohla poznat ani sdílet, rozumět ani respektovat tak velkou lásku! Vše, co bylo neslučitelné, nesnesitelné, rozdílné, tajeně antipatické mezi dvěma osobami, jež se opojily spíše náhle a uměle, strojeně, aby se pak po dlouhém úsilí se vší silou a mocí nevylíčitelné bolesti od sebe odvrátily — to vše se jeví v této příhodě! Jeho srdce se mučilo při myšlence ztratit tu, jež ho navrátila životu. Ona však v tom spatřovala pouze zábavný zážitek na dobrodružné cestě, jejíž nebezpečí nevyrovnal, nevyvážil půvab a novost. Nemůže tudíž překvapit zjištění, že dojem z této příhody francouzského života se objevuje často v jeho dílech? Ostatně žil vlastně stejně jaksi rozpoltěně. Po dlouhý čas trpěl neustále v prostředí příliš realistickém, ba téměř hrubém, kde byl znehodnocován jeho jemný a citlivý temperament; pak ovšem unikl do neurčitých oblastí umění, kde znovu ožíval vzpomínkami na své mládí, ve své drahé Polsce, již jedinou zvěčnil ve svých zpěvech.

To přece není dáno lidské bytosti, žijící jemu podobným životem, jež tolikrát se dovede vyprostit ze skutečnosti, jež

dovede se odloučit od palčivých denních starostí, aby zapomněla ve svých dílech na vše, co zakouší, aby všechny ty boly nevyzpívala! Proto tedy rádi věříme, že Chopinovi v posledních letech způsobovalo tvoření velké utrpení, větší než byla jeho vlastní vnitřní bolest, ke které se nechtěl znát, ačkoliv věděl, že podobná nemoc už zničila mnohého velkého umělce a básníka. Tyto velké duše, aby unikly mukám jejich pozemského života, utíkaly se do světa, který samy vytvořily. Tak učinil Milton, takový byl Tasso, totéž udělal Camoëns, ani Michelangelo nebyl jiný, atd. Jakkoli však je jejich obraznost dosti silná, aby je zanesla do oněch vysněných světů, přece nemá dosti síly vyrvat z jejich boku kopí, vetknuté zlým osudem. Rozvírajíce široká křídla letí vzhůru, avšak i za letu trpí jedovatým uštknutím, jež otravuje jejich těla a pohlcuje jejich síly! Tím též pochopíme onen neskonalý smutek rajské lásky Miltonovy.

Chopin nesrovnával nikdy svou bolest s bolestí těchto velkých lidí. Jsa neustále ve styku se svým smutkem a utrpením domníval se, že mu dovede vládnout natolik, aby mohl zamezit zsinalým pohledům těchto přízraků do vzdušných, čerstvých a čistých světů, měňavých duhových barev ranní páry krásného jara, kdy se obvykle setkával se svými musami. Tím však, rozhodnut nehledat v umění ničeho jiného mimo čistý ideál jeho prvých vznětů, přimísil se Chopinovi do jeho skladeb nevědomky přízrak bolesti, který tam vlastně vůbec nepatřil.

Jak jsem již pravil: všechny cizí formy, jež překvapily umělce v jejich posledních dílech, nevyjímají se dobře s ohledem na celkovou tvorbu. S šepotem lásky, s něžnými nepokoji, s hrdinným nářkem, s hymny radosti, s triumfálními zpěvy, se sténáním poražených, již by byli hodni lepšího osudu, o němž Chopin slýchával v minulosti — s tím vším se mísí vzdechy nemocného srdce, vzpoury zmatené duše, hněv zabloudilého ducha, příliš slabý odpor, než aby se mohl vyjádřit. Vždy dovedl všem těmto citům vládnout, na rozdíl od

jiných představitelů současné literární dramatické tvorby, tak se mu podařilo i nyní ponechat svým dílům jejich správnou formu, byť by byly podmínky pro něj sebeobtížnější.

A ještě dále: přesto, že musel někdy idealisovat dojmy jeho nehodné, neporušil nikdy svého předsevzetí nesnížit umění k hrubostem za žádnou cenu, ani neklesl k mluvě temných vášní, jež byly jeho srdci neustále na blízku; tím rozmnožil tedy prameny umění takovým způsobem, jak se nepodařilo nikomu z jeho následovníků. I když tak nevýslovně trpěl, nikdy by nebyl obětoval krásu v umění; nikdy se nezměnil jeho zpěv v ošklivý skřek; nikdy si nedovolil zanášet hudbou skutečnost do umění, aniž by ji napřed nezbavil její brutality tak dalece, aby pak mohla být jako pravda idealisována. Těžko by se našlo více příkladů o těch, jimž příroda dala tak krásnou a šlechetnou duši, aby ji bylo souzeno jako jemu potkat ono štěstí, značící jim prokletí života, obdiv, značící jim pohrdání podivuhodným, skutečnou lásku značící jim nenávist k lásce! . . .

Ačkoliv byly přesně vymezeny dny, jež povolila Chopinovi jeho tělesná slabost, přece nemusely být zkráceny takovým utrpením, jež je ukončilo. Jeho jemná a při tom horoucí duše, plná šlechtické noblesy, více než to, ženské cudnosti, zdála se být nepřemožitelnou, odolávala z plných sil. Byl šťasten, že žije zase mezi svými přeludy z mládí, jež si neustále přivolával, spokojil se tím, že žije zase pouze bolestem své zarmoucené, nešťastné vlasti, jíž by vytvořil ve své duši chrám. Byl vlastně obětí obou těch citů, jež se v něm prolínaly, jež se překvapivě při setkání v jeho duši na sebe dívaly, okouzleny jeden druhým.

Když se pak probouzel z takových podobných dvojitých snů, zakoušel pravou hrůzu a jeho tělo bylo vždy zcela vysíleno. To tělo, jež bylo nezávislé od jeho nadějí a snů, pro něž mu bylo nemožným odebrat se tam, kde kvetou něžné květy fialek a konvalinek, lilií a růží! — Jak strašné pro člověka obšťastněného těmi nejkrásnějšími dary! Mohou při-

nášet zkázu a zánik, jako sluneční oři, když roztržitá ruka Phaëtonova místo aby obezřetně řídila vůz, je nechá bloudit vnášejíc tak nepořádek do nebeské říše!

VIII

POSLEDNÍ OKAMŽIKY

Od roku 1840 zdraví Chopinovo přes několik změn a výchylek neustále ubývalo. Týdny ztrávené vždy v létě u Madame Sandové v Nohantu byly po několik let jeho nejkrásnějšími chvílemi, vyjímajíc kruté dojmy z událostí z cesty do Španěl.

Autorčiny styky s veřejnými představiteli, styky s herci a herečkami, již prováděli její díla, dále s těmi, kteří na základě svých zásluh něco znamenali nebo prostě že se jí zamlouvali, spletité příhody, potyčky, boje, zaujatost a urážky, jež nezbytně se tím vyvolávají, to vše Chopin nenáviděl. Snažil se uniknout z toho tím, že si ničeho nevšímal. Vyskytly se však přece takové případy takového rázu, že urážely jeho vrozenou jemnost odporující všemu, co se nesrovnávalo s jeho vžitými názory mravními a sociálními a končily pak tím, že si přiznal naprostou nemožnost pokračovat dále v návštěvách v Nohantu, ačkoliv se častokráte snažil o nápravu. Vždy tam pracoval s chutí a láskou, když se mohl oprostit ode všeho okolního světa a pokaždé si přinášel větší počet skladeb ze svého tamnějšího pobytu. V zimě se vždy znatelně zhoršil jeho celkový zdravotní stav. Pohyboval se velmi těžce, brzy pak jen s velkou bolestí. Mezi rokem 1846 a 1847 téměř nechodil, nemoha stoupat do schodů bez bolestného kašle; od té doby žil jen s velkým přemáháním.

K jaru 1847 se jeho stav horšil den ze dne, dospěl tak daleko, že se čekalo, že už více nevstane. Byl zachráněn naposledy, avšak toto období znamenalo pro něj krutý bol, který se může nazvat smrtelným. Ve skutečnosti příliš dlouho nepřežil svůj rozchod s Madame Sandovou, který trval až do této chvíle. Madame de Staël, tato vznešená a vášnivá bytost, širokého rozhledu a velké inteligence, mající jedinou chybu a to, že zbytečně zatěžovala často své city malicherným puntičkářstvím, pravila jednoho dne: »V lásce jsou pouze začátky! . . .«

Je to výkřik trpké zkušenosti s neschopností lidského srdce, jež nedovede pokračovat ve snění, když bylo opustilo lásku

samu. Bezpochyby je hodně citů, jež běží po okraji propasti, jež se nazývá Zlo, majících dosti svých vlastních sil, aby tam nespadly, když bělostné krajky jejich panenských šatů se roztrhnou o trny ostružin na kraji propasti a když se nechají zaprášit špinavým prachem cesty! Propast zla má tolik spodních stupňů a poschodí, že i když se zlehka dotkneme některého z nejbližších stupínků, neztrácíme tím možnost stoupat pěšinou vedoucí nahoru ke slunci. Vždycky však, jak praví Madame de Staël, jsou tyto opovážlivé kroky pouhými »začátky«!

A mladá srdce se ptají, proč že by měla zaslepenost tak omamovat svou vysilující opojivostí. — Proč? — Protože tím, že duše opustila vyšlapané koleje bezprávnosti a jistoty, vytvořené životem povinnosti a obětavosti, lásky a víry v nebe, aby dosáhla oněch cestiček vedoucích nad hrdlem propasti, aby se oblažila vysilujícími záchvěvy, jež se rozlévají všemi údy, aby se osvobodila, bázlivá, avšak žádostivá prchavých požitků, jež ony skýtají, pak pocity zrozené na tomto místě, na okraji propasti, nemají síly, aby vytrvaly. Mohou žít pouze tím, že se odpoutají od země, že odolají pokušení pozemského milence, aby opustily zemi a vzlétly vysoko vzhůru. Bytosti vyšší, jestliže skutečný život jim nedovede dát, po čem touží, nenacházejí pak útočiště v čistotě jejich podstaty, v ušlechtilosti jejich původu, nýbrž jsou nuceny změnit jméno i místo i formu života; tím pak docílí ochrany pro soulad života duševního i klid nezbytný jejich tělu. Tím méně, že tyto city nestoupají až do nadoblačných výšin umění, aby se tam provtělily v jakýkoliv neuskutečněný či neuskutečnitelný ideál; nebo do výšin modliteb, aby směřujíce k nebi nezanechaly po sobě jiných viditelných stop než světelné brázdy (jichž východisko nikdo nehledá) spasení, smrti, jež je výkupným zaplaceným nebesům, spása darovaná Bohem. Tak tudíž je pravda, že cokoliv nesmrtelného v citech, to vše vždy přetrvá ony »začátky«, ovšem v životě nadpřirozeném, přetvořeném! To už je více než láska, jaká se obvykle představuje!

Takový je tedy osud lásek zrozených na pokraji propasti, kde se klesá se stupně květnatého na stupeň ozdobený, s toho pak na chudě pomalovaný, pak na holý, až nakonec se octne v bahně Zla. O ten malý rozdíl, jenž mají okamžitá ukojení, zrozená na krajích hranic — the border-lands, jak říkají Angličané — více ohně, který pálí, než světla, jež září, jež mají více domýšlivé energie než líbezných půvabů, víc smyslných chtíčů než nezměrných tužeb, víc lačné žádostivosti než upřímného obdivu, víc chlípnosti a vášnivého zbožňování než dobroty a laskavosti . . . o ten rozdíl se právě poruší rovnováha, a . . . ten, který byl přesvědčen, že nikdy neklesne s onoho květnatého stupně, se pojednou vidí pokálen bahnem propasti! Pomalu a pomalu přestává naň svítit líbezný paprsek lásky, jež nemůže zůstat čistá, není-li schvalitelná, nemůže už vyslovit ani: miluji tě, když byl už vyčerpal všechny možnosti vyjádření. Dny, jež následují po těchto prvních temnotách se zdají být naplněny dobrým kvasem, po krátké době však se promění v hnusné bahno, jež rozbouří a zkazí duši navždy, není-li okamžitě odstraněno a prokleto. Takové lásky pak mají též »pouze začátky«!

Nejsou-li pak takové lásky zrozené na vyšších květnatých stupních, na kterých se dvě duše chtějí zalíbit jenom sobě, pak se obvykle stává, že jedna z nich se odváží na nebezpečnou cestu k zemi, tak opojivé, nepozdrží se příliš dlouho v těch oblastech, odkud je viditelný den, klopýtá, sestupuje, klesá, padá, marně se snaží znovu povstat, valí se zadržitelně níž a níže, opouští vysoký ideál pro horečnou skutečnost, přejde z této horečky do jiné, jež se už stává nemocí a poblouznění, končícím stavem, který — znechucen přesycením nebo naprostým vyčerpáním sil — zná jen lhostejné opovržení nebo úplné zapomnění toho druhého, a z toho pak mu nastává věčné utrpení, ne-li věčná hrůza. Vskutku tedy, ta láska zná »pouze začátky«! . . . Rozejdou-li se však dvě srdce stejné duševní výše, pak rozchod může pro ně zůstat pouhou vzpomínkou nebo smutkem, v němž hlodá červ výčitek svědomí.

Hlodá nemilosrdně v srdci, jež krvácí, dokud v poslední bolestné křeči nezhasne tep jeho života.

Tyto »začátky«, o nichž mluvila Madame de Staël, byly již dávno mezi polským umělcem a francouzskou básnířkou vyčerpány. Stejně by se nebyly dožily dlouhého trvání mocným úsilím respektovat ideál milovaného s jedné a nepravým studem, který falšoval nárok na zachování stálosti bez věrnosti se strany druhé. Pak přišla chvíle, kdy tato strojená, umělá skutečnost, jíž se nepodařilo již ani oživit porušené tkáně duchovního umělce, se zdála přemoci to, co mu jeho čest nedovolila opatřit. Nikdo nevěděl, co bylo pravou příčinou nebo záminkou náhlého rozchodu; viděli jenom, že Chopin po prudkém odporu vůči svatbě dcery básnířky opustil náhle Nohant, aby se tam již nevrátil.

Přes to všechno mluvil často, ba téměř stále o Madame Sandové bez trpkosti a obviňování. Vzpomínal, ale nikdy nepomlouval. Připomínal si stále, co a jak udělala, co říkala, co měla ve zvyku opakovat. Slzy mu kolikrát vstoupily až do očí při vyslovení jména té, od níž se nemohl odloučit a kterou nechtěl opustit. V předpokladu, že přirovnával úžasné dojmy, jež vyvolala její vášeň, antickému průvodu krásek přinášejících květiny k ozdobě oběti, může se směle věřit, že v posledních okamžicích života si připomněl, že byl těmi květy ozdoben již o něco dříve. Říká se, že se chtěl ještě pokusit vyssát opojivou vůni ze zvadlých květů, jež byly stejně ještě plny horečnatého dechu, vyvolávajícího neuhasitelnou žízeň u toho, kdo se jich dotýká rozpálenými rty.

Přes všecky výmluvy, jichž používali jeho přátelé, aby odstranili z jeho paměti předmět jeho lásky, aby ho uchránili pohnutí, vyvolaného vzpomínkou, stále se k tomu vracel, jakoby se chtěl zadusit tou smrtelnou vůní a zničit svůj život týmiž city, jež ho kdysi právě navrátily životu! Poddával se přímo zatrpklým vzpomínkám zašlých dnů. Zdálo se mu, že snad zešílí vida, že se jeho poslední naděje nezadržitelně boří a hroutí. Zbytečně se všichni snažili přivést ho na jiné

myšlenky — mluvil stále o témž; a i když nemluvil, pak jistě o ní snil. Říká se, že tak chtivě přijímal tento jed, jakoby chtěl, aby se jeho účinky dostavily co nejdříve.

Máme nad ním naříkat, máme se mu obdivovat? Musíme obojí! Musíme zprvu naříkat, že jak antické Sirény tak i středověké Meluzíny vábily a přitahovaly nešťastníky, kteří brázdili jejich vody, rytíře, kteří zbloudili na úskalích, jak svými půvaby tak i svou krásou, falešnou bělostí lilií, svými vlasy, jež se zdály spleteny paprsky zimního slunce ... Ti, kteří nikdy nepoznali vábící sirény a zlé víly, netuší, jak dlužno lkát nad smrtí, již rozdávaly svou zrádnou náruč!

A musíme se mu obdivovat, protože mezi tolika tisíci lidmi, kteří umírali s kletbou na rtech, kteří dokázali projevit úctu vzpomínce na tu, kterou marně milovali? ... K tomu je zapotřebí vskutku odvahy, které se mnohým hrdinům nedostávalo. Chopin se tím ukázal doopravdovým šlechticem, hodným té společnosti, která ho přijala do svých kruhů, hoden těch žen, jichž pohled na něm tak často se zalíbením spočinul. Vůbec neobviňoval, ba ani obviňovat nedovolil. Přesto, že se mu jeho ideál tak odcizil syrovou skutečností, přece na něj nezapomněl!

Chopin dobře věděl, že skončením jeho poměru se skončí i jeho život.

Během první nemoci v roce 1847 vzdali se jeho přátelé již vší naděje. Gutmann, jeden z jeho nejoblíbenějších žáků, v posledních letech nejintimnější jeho přítel, mu vskutku svou obětavostí přátelství oplatil — jeho péče a starost o Chopina byla bezpříkladná. Vždy, kdykoliv ho přišla navštívit princezna Marcelina Czartoryská, trnouc, spatří-li ho zase příštího dne, vždy se jí ptal s onou bázlivostí nemocných lidí a s onou něžností, jež byla u něho příslovečná: »Není snad Gutmann příliš unaven? ...« Jeho přítomnost mu byla nade všecky ostatní milá a bál se ho ztratit; bohužel ztratil ji dříve, než byl využil jeho sil. Uzdravoval se pomalu, ale velmi trpěl. Změnil se v této době k nepoznání. Následující léto mu při-

neslo zlepšení, jak už se u umírajících stává. Protože si sám zavinil nemožnost přístupu do Nohantu, nechtěje změnit své rozhodnutí, zůstal v Paříži. Tím ovšem ztratil možnost být na zdravém vzduchu, který mu tolik prospíval.

V zimě z roku 1847 na 1848 jeho zdravotní stav neustále kolísal. Na jaře se rozhodl pro dávno už zamýšlenou cestu do Londýna, kde chtěl v mlhavém a nevlídném prostředí zapomenout na dobu ztrávenou na jihu v záplavě slunce a jasu. Ještě při vypuknutí Únorové revoluce byl upoután na lůžko; zdálo se, že se zajímá o aktuelní otázky dne více než bylo jeho zvykem. Umění drželo však stále nad ním vládu v pevných rukách. V krátkých chvilkách, kdy mu bylo možno se věnovat hudbě, ztravovala ho plně tak jako za časů plné síly a nadějí. Gutmann byl u něho téměř stále a neopustil ho ani v posledních jeho okamžicích.

V dubnu, kdy se jeho stav zlepšil, snil zase o uskutečnění své cesty do Anglie. Ještě před odchodem z Paříže uspořádal koncert v Pleyelových salonech. Pleyel byl jedním z jeho mála přátel, s nimiž udržoval stále velmi živé styky; je to on, který na památku svého vzácného přítele se postaral o postavení jeho náhrobku. A tak na tomto koncertu ho slyšelo jeho věrné a vybrané obecenstvo naposledy. Na to ve velkém spěchu odjel do Anglie, nemoha se dočkat ani konce večera. Mysleli si tenkráte, že nechce vzbudit dojem posledního loučení, ani vyvolat zbytečnou lítost nad svým stavem! V Londýně byly jeho skladby velmi známé a obdivované.[1] Opustil

[1] Poslední leta byly Chopinovy skladby velmi rozšířené a oblíbené po celé Anglii. Nejlepši virtuosové je často hrávali. V jedné knížečce, vydané právě v Londýně u M. Wessela & Stappletona pod názvem: An Essay on the works of F. Chopin (Pojednání o Chopinových skladbách), jsem našel několik výstižně podaných myšlenek. Motto knížky je vskutku přiléhavé; nemohlo se lépe hodit na Chopina nic jiného než citát ze Shelleye:

He was a mighty poet — and
A subtle-souled psychologist. (Byl velkým básníkem a jemným psychologem.)

Francii v tom duševním stavu, kterému Angličané říkají »low spirits« (skleslý na duchu). Nahodilý jeho zájem o současné politické události ho úplně přešel. Byl zamlklejší než kdy jindy; uniklo-li mu snad nějaké slůvko, pak to byl vždy jen výraz lítosti a smutku. S několika málo přáteli, kteří ho přišli doprovodit, se loučil, jakoby to mělo být naposledy, co je vidí. K ostatním záležitostem byl čím dále tím více lhostejný.

Při příjezdu do Londýna byl uvítán velmi vřele, což ho přímo elektrisovalo a vytrhlo z jeho smutku; ba zdálo se téměř, že ho i zemdlenost opouští. Sám si namlouval, že zapo-

Autor této knížečky mluví s nadšením o »originative genius untrammeled by conventionalities, unfettered by pedantry; . . .« (originelním geniovi, nespoutaném běžnými formami, prostém všeho puntičkářství), dále »outpourings of an unwordly and tristful soul, those musical floods of tears and gushes of pure joyfulness, — those exquisite embodiments of fugitive thoughts, — those infinitesimal delicacies« (o výlevech nadzemské a smutku plné duše, tyto pravé hudební přívaly slz a citů čisté, nezkalené radosti, — jedinečný způsob ztělesnění prchavých myšlenek, — nekonečná jemnost projevu), což všechno právě zveličuje cenu i těch nejdrobnějších jeho skladeb. Anglický autor pak praví dále: »One thing is certain, viz: to play with proper feeling and correct execution the Préludes and Studies of Chopin, is to be neither more nor less than a finished pianist and moreover, to comprehend them thorougly, to give a life and a tongue to their infinite and most eloquent subtleties of expression, involves the necessity of being in no less a degree a poet than a pianist a thinker than a musician. Commonplace is instinctively avoided in all the works of Chopin; a stale cadence or a trite progression, a hum-drum subject or a hackneyed sequence, a vulgar twist of the melody or a worn out passage, a meagre harmony or an unskilfull counterpoint, may in vain be looked for throughout the entire range of his compositions, the prevailing characteristics of which are, a feeling as uncommon as beautiful, a treatment as original as felicitous, a melody and a harmony as new, fresh, vigorous and striking, as they are utterly unexpected and out of the ordinary track. In taking up one of the works of Chopin you are entering, as it were, a fairy land, untrodden by human footsteps, a path hitherto unfrequented but by the great composer himself; a faith and a devotion, a desire to appreciate, and a determination to understand, are absolutely necessary, to do it any-

mněním se zbaví všeho minulého. Nedbal vůbec lékařských příkazů, které mu jen připomínaly jeho nemoc. Hrál dvakrát veřejně a vícekráte na soukromých večerech. U vévodkyně of Sutherland byl představen královně; na základě toho se ho snažily získat všechny význačné salony. Navštěvoval proti svému zvyku velmi často společnost, býval dlouho vzhůru, vystavoval se všemu namáhavému, aniž by bral zřetel na své zdraví. Chtěl tím snad uspíšit svůj konec? Zemřít, aniž za to komu přičítal viny?

Konečně odjel do Edinburgu, jehož podnebí na něj působilo ničivě. Po návratu ze Skotska se cítil velmi zesláblý; lékaři mu radili okamžitě opustit Anglii, on však neustále odkládal svůj odjezd. Kdo může říci pravou příčinu jeho zdržování? ... Hrál ještě na koncertu pořádaném pro Poláky. Poslední důkaz lásky k vlasti, poslední pohled, poslední vzdech a poslední smutek! Byl oslavován všemi svými krajany. Rozloučil se s nimi a oni netušili, že je to rozloučení na věčnost.

thing like adequate justice... Chopin in his Polonaises and in his Mazoures has aimed at those characteristics which distinguish the national music oh his country so markedly from that of all others, that quaint idiosyncrasy, that identical wildness and fantasticality, that delicious mingling of the sad and the cheerful, which invariably and forcibly individualize the music of those northern countries, whose language delights in combination of consonants...« (Jedna věc je jistá, totiž: hrát přesně a s pravým porozuměním Chopinova Préludes a jeho Etudy může jedině hotový, vyzrálý pianista a ještě nadto musí ho důkladně pochopit, vdechnout život a vložit řeč do všech těch jeho nejjemnějších výrazů a to vše ukazuje na to, že musí být nemenším básníkem než pianistou a nemenším psychologem než hudebníkem. Chopin se vědomě vyhýbal ve svých dílech všemu všednímu; otřepané kadence nebo všední progresse, nudná témata či opotřebované sekvence, vulgární melodické obraty nebo banální pasáže, suchopárné harmonie anebo obratný kontrapunkt, by byly marně hledány ve všech jeho skladbách. Jejich převládající charakteristiku tvoří nezvyklý a krásný cit, originální a šťastný způsob provedení, nové, čerstvé, svěží melodie i harmonie, jadrné a mocným dojmem působící, zcela nově a nezvykle uvedené. Už při jediné skladbě Chopinově máte dojem, jakoby její hudba přicházela z čarovné, panenské země, kam ještě lidská noha nevkročila, vyjímajíc skladatele samého; hluboká víra a zbožnost, touha ocenit, vůle pochopit, to vše je nezbytně nutné, chceme-li se spravedlivě o jeho hudbě vyjádřit... Chopin ve svých polonézách a mazurkách se snažil předvést tak rozličnou charakteristiku národní hudby své vlasti od všech ostatních tak zvláštní, divokou a fantastickou, tak jemnou směsici smutku a veselí, silnou a svérázno hudbu těchto severních krajů, jejíž jazyk si libuje v kombinaci souhlásek...)

Co asi zaměstnávalo jeho duši, když se vracel po moři zpět do Paříže? ... Ta Paříž, tak odlišná od té, kterou našel, aniž by ji byl hledal, v roce 1831? ... Tentokráte ho přepadl při příjezdu zármutek jak hluboký, tak nečekaný. Ten, jehož rady a svědomité léčení mu zachránily v zimě 1847 život, doktor Molin, ten zemřel. Tato ztráta ho zlomila; zmalomyslněl a to vše mělo velký vliv na jeho nemoc. Chopin hned prohlásil, že nikdo mu nemůže Molina nahradit a že ztratil veškerou důvěru v ostatní lékaře. Své rozhodnutí už nezměnil. Zmocnila se ho naprostá ochablost; řeklo by se, že dovedl dosáhnout svého vrcholu, vyčerpav všechny prameny života.

Od zimy 1848 Chopin nemohl už soustavně pracovat. Čas od času opravoval některé skizzy svých skladeb, aniž by se mu podařilo soustředit své myšlenky. S ohledem na svou slávu je raději spálil, aby zabránil jejich posmrtnému vydání ve zkomolené, změněné formě. Z ukončených rukopisů zůstalo pouze poslední nokturno a velmi krásný valčík — jako zbytek vzpomínky.

Nakonec měl v programu napsat klavírní školu, v níž chtěl shrnout své myšlenky o teorii a technice svého umění, výsledek jeho mnohaletých zkušeností. Pokus byl myšlen vážně, zpracování se však rozrostlo do té míry, že na to už nestačil ani pracovník tak vytrvalý, jakým byl Chopin. Utíkaje se do těchto pustých končin, chtěl patrně i zde vystoupit až k závratným vrcholům umění. Hledal v tom pouze jednotvárné a vysilující zaměstnání, nepožadovav po něm ničeho jiného než to, co bylo Manfredovi odepřeno: zapomnění! ... Zapo-

mnění, jež nemá nic společného s rozptýlením, s omámením, jež se naopak podobají jedovatým úskokům doby, kdy jsme oproštěni od bolestí. Chtěl hledat zapomnění v namahavé denní práci, která »zaklíná duševní bouři« (der Seele Sturm beschwört), oslabujíc pouze paměť, když ji nemůže zničit. Jeden básník, který byl též pronásledován neutěšitelnou melancholií, našel očekávaje předčasnou smrt ukonejšení těchto smutků v práci, kterou nazývá posledním útočištěm před bolestí života v elegickém zakončení!

Chopinovy síly však nestačily k uskutečnění tohoto záměru; bylo to přespříliš namáhavé. Viděl v myšlenkách hlavní obrysy své práce, mluvil o ní v různých reprisách, provedení se mu však zdálo nemožným. Načrtnul jen několik stránek své metody, byly však s ostatními skizzami zničeny.

Nemoc se natolik zhoršila, že přátelé se vzdali už vší naděje. Neopouštěl vůbec lože a téměř nemluvil. Jeho sestra po obdržení zprávy ihned přijela z Varšavy a ani na okamžik se nevzdálila od jeho lůžka. Pozoroval vzrůstající strach a zármutek, aniž by to dal na sobě znát. Choval se odevzdaně, snaže se utajit všem, i snad sám sobě, skutečný stav věcí. Ani se svými přáteli nepřestával mluvit vždy o příštím dnu. Velmi rád dříve měnil svůj byt a ještě v těchto chvílích se rozhodl k přestěhování; chtěl úplně nový nábytek a zaměstnával se téměř puntičkářsky jeho rozestavením. Ačkoliv mu bylo velmi zle, přece si neuvědomoval svůj skutečný stav a neodvolal ničeho z toho, co byl pro svůj nový byt objednal. Brzy začli přestěhovávat určité kusy nábytku a tak se stalo, že v den jeho smrti byl téměř již zařízen byt, kamž už nesměl vstoupit!

Obával se snad, že by smrt nesplnila svůj slib? Že by ho nechala zde, když se ho už byla jednou dotkla prstem? Nebyl by život pro něj ještě krutější, kdyby měl zde zůstat, když všechny jeho nitky byly zpřetrhány? Zakoušel snad tento dvojí dojem, který pociťují vyšší bytosti před svou smrtí, zjevný odpor srdce, jež tísní tajemství budoucnosti, k duchu,

který se neodvažuje zjevit? Věřím, že podlehnuv rozkazovačnému přání opustit tento život když byl v Anglii, dělal vše, aby si jej zkrátil, že chtěl odstranit všechno, co by ho podezřívalo ze slabosti. Byl by se jistě styděl jednat jako hrdinové lidových her, jež se mu hnusily, jako Bocage,[1] představující některého hrdinu oněch módních her, jež nenáviděl z hloubi duše. A když nemohl odolat vábení smrti, toto poslední opojení, jež beznaděj nakazila svým hořkým a závratným nápojem, snažil se pravděpodobně, aby nikdo u něho neodhalil tu slabost, společnou všem, kteří byli raněni ženou, z jejíž rány se uzdraví až ve smrti!

Abbé Alexandr Jelowicki, jeden z nejvýznačnějších osob polské emigrace, když se dověděl o vážné situaci Chopinově a věda, že jeho bývalý zpovědník není právě v Paříži, přišel ho navštívit přesto, že se po mnoho let nestýkali. Přátelé Chopinovi ho však třikráte vrátili zpět. Věděl, jelikož znal nemocného velmi dobře, že Chopin sám by ho neodmítnul. A také, jakmile se mu podařilo, aby ho Chopin spatřil, bezodkladně ho tento k sobě pozval. Pozoroval u svého umírajícího přítele jakýsi chlad, lépe řečeno nesnáze, přicházející z obavy, jež se zakouší vždy, když jsme byli přerušili veškeré styky s Bohem a když se pojednou octneme v přítomnosti jednoho z jeho ministrů, jehož pohled vám připomíná laskavost otcovskou a naší nevděčnost.

Abbé Jelowicki přišel příštího dne a pak docházel denně ve stejnou hodinu nedávaje na sobě znát, že by byla snad nastala nějaká změna od jejich posledních styků. Mluvil s ním stále polsky, jakoby se byli viděli včera naposledy, jakoby byli ve Varšavě a ne v Paříži. Vyprávěl mu o všech událostech, jež se přetřásaly mezi duchovními-emigranty, o nových persekucích, jimiž bylo postiženo náboženství v Polsku,

[1] Bocage, jeden z nejznámějších herců z dob Madame Dorvalové, byl v dramatickém umění jedním z nejskvělejších představitelů divokého romantismu a z toho důvodu velmi rád viděn svého času v Nohantu.

o zabraných kostelích, o tisících věřících, kteří byli zavlečeni na Sibiř, když nechtěli zradit Boha, o krutém mučení, o zastřelených... Lze snadno pochopit, že tato vypravování nebrala konce! Detailů přibývalo, stále vzrušenějších, tragičtějších, krutějších.

Návštěvy abbé Jelowického byly pro ubohého nemocného čím dále tím více zajímavější. Přenášely ho pomalu do jeho rodného prostředí; přirovnávaly mu jeho přítomnost s minulostí, zaváděly ho do jeho vlasti, do té drahé Polsky, která byla nyní více než kdy jindy nasáklá krví, smáčená slzami, kterou zase viděl ponížen a vysmívanou, však zůstávající stále královnou i pod purpurem výsměchu a pod trnovou korunou. Jednoho dne řekl Chopin svému příteli docela prostě, že už nebyl dlouho u zpovědi a že by tak rád učinil. Byl vyzpovídán ihned na místě, neboť zpovídající i zpovídaný, aniž by si o tom byli co řekli, byli plně připraveni na ten velký a krásný okamžik.

Jakmile pronesl kněz poslední slova rozhřešení, Chopin si zhluboka oddychnul, objal ho »po polsku« a pravil: »Díky, můj drahý, díky! Jedině díky vám nezemru jak svině (jak świnia)!« Tento detail cituji přímo z »Listů duchovních«, jež abbé Jelowicki později uveřejnil. Svědčí to o hlubokém dojetí, jež vyvolalo použití tohoto výrazu, tak lidově energického, v ústech člověka známého svým pečlivým výběrem používaných slov. Tím slovem, tak cizím na jeho rtech, se zdá odhodil od sebe celý ten svět, kterým byl tak znechucen!

Týden po týdnu, pak už jen den po dni, se objevoval stín smrti stále zřetelněji. Nemoc se blížila k cíli; bolesti byly čím dále tím větší, záchvaty se množily a pokaždé se blížily poslednímu. Když pak utichly, nabyl Chopin až do konce zase svěžesti ducha; jeho silná vůle neztratila ani na bystrosti myšlenek, ani na jejich jasnosti. Přání, jež projevil v tomto období klidu, svědčící o klidném se odevzdání, s nímž očekával svůj konec. Chtěl být pohřben vedle Belliniho, s nímž měl po dobu jeho pobytu v Paříži velmi časté styky. Hrob

Belliniho je na hřbitově Père-Lachaise vedle hrobu Cherubiniho; poznat tohoto velkého mistra bylo toužebným přáním Chopinovým již v roce 1831, když opustil Vídeň, aby se odebral do Londýna a proč se vlastně jeho kroky zastavily v Paříži. Leží nyní mezi Bellinim a Cherubinim, tak rozdílnými velikány, jimž se Chopin přiblížil na stejný stupeň přikládaje právě takovou váhu vědomostem jednoho, který měl sklon k spontánnosti, jako živelnosti a ohni druhého. Přál si spojit velkým a vznešeným způsobem melodiku autora Normy s harmonií učeného starce, který napsal Medeu.

Zachovávaje si stále až do konce reservovanost svých styků, nechtěl nikoho vidět naposledy, zpříjemnil však chvíle těm, kteří kolem něho byli stále. První dny říjnové nedávaly už žádných nadějí. Osudný okamžik se blížil, nevěřilo se už ani dnu ani hodině. Chopinova sestra a Gutmann byli u něho stále, ani na okamžik se od něho nevzdálili. Hraběnka Delfína Potocká, dlící mimo Paříž, jakmile se dozvěděla o bezprostředním nebezpečí, ihned přijela. Všichni, kdo se přiblížili k umírajícímu, nemohli se odtrhnout od pohledu na tuto krásnou duši, tak velkou v nejtěžších chvílích.

Jakkoliv jsou prudké či nicotné touhy, jež zmítají srdcem, pohled na pomalou a krásnou smrt ukrývá v sobě vznešený majestát, který pobouří, poraní, rozněžní a povznáší duše nejméně připravené k této poslední cestě. Pomalý odchod k neznámým břehům jednoho z nás, dojímá hlouběji než cokoliv jiného na tomto světě. Katastrofy, hlubiny, jež země otvírá před našimi kroky, požáry, jež zachvátí celá města, hrozná námořní neštěstí lodí, jež jsou hříčkou bouře, krev zapůsobená vraždící zbraní a mísící se s dýmem bitev, hrůzná márnice jako morové rány nás uchvátí méně, než pohled člověka, který již vidí za němou bránu věčnosti.

V salonu sousedícím s ložnicí Chopinovou byli neustále shromážděni ti, kteří si přišli pro jeho pohled, jeho pohyb rukou, jeho úsměv, protože hlasu už ubývalo! Mezi nimi nejvytrvalejší byla princezna Marcelina Czartoryská, která jmé-

nem celé rodiny, spíše však jako jeho nejoblíbenější žačka, trávila denně několik hodin u umírajícího. Opustila ho až po jeho smrti, dlouho se za něj modlíc, aby došel světa světla a štěstí!

V neděli 15. října záchvaty bolestivější všech předcházejících trvaly několik hodin. Snášel je trpělivě a s velkou duševní silou. Hraběnka Delfína Potocká, náhodou přítomná, byla dojata až k pláči. Spatřil ji stát u nohou své postele velkou, štíhlou, v bílém, podobající se těm nejkrásnějším andělským postavám, jež kdy největší mistři plátna byli vytvořili; mohl ji mít za nějaké nebeské zjevení. Záchvat na okamžik ustal; chtěl, aby mu něco zazpívala. Mysleli napřed, že blouzní, on však opakoval tvrdošíjně své přání. Kdo by se mu odvážil odporovat? Přisunuli klavír až ke dveřím ložnice a hraběnka zpívala, skutečně vzlykajíc. Slzy jí přetékaly po tvářích a jistě neměla nikdy krásnějšího výrazu ve tváři.

Zdálo se, že Chopin během jejího zpěvu méně trpí. Zpívala slavnou modlitbu k Panně, která prý zachránila Stradellovi život. »To je krása, Bože, to je krása!« pravil. »Ještě, ještě!« Přestože byla přemožena dojetím, nedovedla hraběnka odepřít poslední přání krajanovo, usedla ke klavíru a zazpívala Marcellův Žalm. Chopinovi se přitížilo, všichni byli jati hrůzou. Klesli na kolena. Nikdo se neodvážil ani promluvit. Bylo slyšet jen hraběnčin hlas. Vznášel se jako nebeská melodie nad nářky a vzlyky, které tvořily temný doprovod. To byl počátek noci. Pološero propůjčovalo své tajemné stíny této smutné scéně. Chopinova sestra, shroucená vedle jeho lůžka, plakala a modlila se; zůstala tak s ním až do jeho smrti! . . .

Během noci se nemoc zhoršila; v pondělí ráno mu bylo o něco lépe. Když poznal příznivý okamžik, dožadoval se poslední svátosti. Byl to samozřejmě abbé Jelowicki, jenž přišel s poslední posilou. Poslední pomazání přijal velmi zbožně v přítomnosti všech svých přátel. Chvíli poté, zavolal si k loži jednoho po druhém, s každým se rozloučil, dovolával se božího požehnání pro ně, pro jejich lásku a naděje. Všichni klečeli, skloněni, oči plné slz, srdce sevřená a povznešená.

Záchvaty stále horší a horší pokračovaly po celý zbytek dne. V noci s pondělka na úterek nepronesl už Chopin ani slova a zdálo se, že už nepoznává ani přítomné osoby; až kolem jedenácté hodiny večerní se cítil lépe. Abbé Jelowicki ho už neopustil. Jak mohl jen trochu mluvit, žádal kněze, aby s ním odříkával litanie; mluvil latinsky, velmi srozumitelně. Od tohoto okamžiku sklonil hlavu a opřel ji o Gutmannovo rámě, který mu vskutku zasvětil všechny dny i noci po celou dobu jeho nemoci.

Nepokojný spánek trval až do 17. října 1849. Kolem druhé hodiny začala agonie, studený pot mu vyvstal na čele; po kratičkém upokojení se zeptal sotva slyšitelným hlasem: »Kdo to je u mne?« Sklonil hlavu, aby políbil Gutmannovu ruku, jež ho přidržovala, vkládaje tak duši do posledního svědectví přátelství a vděčnosti. Zemřel, jak žil — v lásce! Když byly pak otevřeny dveře salonu, všichni přispěchali k jeho tělu a dlouho nemohli utišit svých slz.

Jeho záliba v květinách byla známa. Na druhý den jich byla přinesena taková záplava, že se zdál odpočívat v zahradě. Jeho tvář omládla, zjasnila se, zkrásněla, popelavá barva úplně zmizela. Bylo zhotoveno hned několik skizz a sejmuta mu posmrtná maska, jíž bylo pak použito pro mramorový náhrobek.

Zbožný obdiv Chopinův k Mozartovi mu diktoval jistě jeho poslední přání. Chtěl, aby bylo provedeno jeho Requiem; přání bylo splněno. Pohřební obřady se konaly v chrámu de la Madeleine 30. října 1849, zdržené zúmyslně proto, aby jejich provedení bylo hodno mistra i žáka. Hlavní umělci Paříže chtěli na nich účinkovat. Jako introitus byl proveden Smuteční pochod zesnulého skladatele, pro tu příležitost instrumentovaný Reberem. Tajemná vzpomínka na vlast, z níž uprchnul, provázela ušlechtilého polského barda k poslednímu pobytu. Jako offertorium provedl Lefébure-Wély na varhanech Chopinova Prélude z a-moll a e-moll. Sólové partie Requiem zpívaly Madame Viardot a Castellan; Lablache,

který zpíval Tuba mirum téhož Requiem v roce 1827 při Beeethovenově pohřbu, zpíval tentokráte též. Meyerbeer hrál tympány a vedl průvod společně s princem Adamem Czartoryskim. Rakev nesli princ Alexandr Czartoryski, Delacroix, Franchomme a Gutmann.

Jakkoliv jsou nedostačující tyto stránky o Chopinovi, doufám, že kouzlo jména jeho samého doplní to, co jim chybí. Mám-li k těmto řádkům, v nichž jsou vypsány vzpomínky na jeho díla a na vše, co mu bylo drahé, připojit ještě slova, jež mi diktoval návrat k sobě samému, co způsobuje člověku každá smrt, která odvádí z jeho okolí současníky jeho mládí a která přetrhává první pouta navázaná okouzleným a důvěřivým srdcem, tím bolestnější, že byla dosti pevná, aby přetrvala toto mládí, musím říci, že jsem během téhož roku ztratil dva nejdražší přátele, které jsem na svých cestách poznal.

Jeden z nich padl v občanské válce! Silný a nešťastný hrdina, podlehl strašné smrti, jejíž hrozná muka nezastrašila ani na okamžik jeho udatnost, jeho neochvějitelnou chladnokrevnost, jeho rytířskou smělost. Mladý princ vzácné inteligence, nesmírné činnosti, plný života, nadaný vyjímečnými vlastnostmi, jemuž se podařilo hravě překonat nesnáze jen svou neúnavnou energií, snaže se vytvořit za sebe celek, kde by se ještě více rozšířily jeho duševní vlastnosti s oněmi úspěchy, jež měl i na poli válečném. — Druhý vydechnul spalován pomalu vlastním svým žárem. Jeho život, ztrávený mimo veřejnost, měl do sebe cosi nehmotného, jehož odhalení můžeme poznat jen z jeho zanechaných děl. Ukončil své dny na zemi, jež ho nikdy nepřijala za svého vlastního syna, věren věčné osamocenosti: básník rozbolavělé duše, plné odříkání a tajných hoří.

Smrt prince Felixe Lichnovského zhnusila ve mně zájem o vše, co bylo s jeho osobou spojeno. A smrt Chopina mě uchvátila odškodněním, jež tají v sobě přátelské porozumění.

Vřelé sympatie, tolik důkazů, jež mě dal pro pochopení umění, zmenšily hnus i omrzelost, která na mě ještě čeká.

Jsem-li už odsouzen k tomu, abych po nich zde ještě zůstal, chtěl bych alespoň podat svědectví o bolesti, kterou tím zakouším. Cítil jsem povinnost vzdát poctu na hrob pozoruhodného hudebníka, který žil mezi námi. Dnes, kdy hudba prodělává tak úžasný vývoj, který se dá srovnat jen s malířstvím patnáctého a šestnáctého století, jež zanechalo díla svých mistrů na prázdných listech pergamenu, kteří však namalovali miniatury tak šťastných inspirací, odkázali je pak tyto těm, kteří je přenesli na velká plátna a fresky — Francia, Perugini, Rafael a jiní.

Jsou národy, u nichž k zachování památky velkých lidí nebo skutků se staví pyramidy z kamenů, jež každý poutník klade postupně na sebe a jež pak vzrostou do netušených rozměrů. Ještě dnes se tak děje podobným způsobem; na štěstí však na rozdíl od neforemných návrší směřuje účast k uměleckému dílu, určenému zvěčnit němou vzpomínku, probouzející budoucí věky, pomocí sochařského dláta. Veřejné subskripce na postavení takových pomníků lidí, kteří proslavili svou vlast a svou dobu jsou pak výsledkem tohoto snažení.

Tak právě ihned po smrti Chopinově Camille Pleyel vypsal subskripci na postavení pomníku; věc měla velký úspěch. Se své strany vzpomínaje na dlouhé přátelství se Chopinem, vzhledem k mimořádnému obdivu, který jsem mu věnoval již od doby jeho příchodu do hudebního světa, vzhledem k tomu, že — jsa také umělcem — byl jsem častým interpretem jeho děl a odvažuji se říci interpretem milovaným, kterého si sám vybral, vzhledem k tomu, že jsem častěji než druzí slýchal z jeho úst způsoby jeho metody, vzhledem k tomu, že jsem se v lecčems s ním ztotožňoval, jak už se stává mezi spisovatelem a jeho překladatelem, — doufám, že tyto okolnosti mně ukládají povinnost přispět netoliko obyčejným a neznámým kamínkem k uctění jeho památky. Uvážil jsem vzhledem

k přátelství, že se vyžaduje ode mne svědectví patrnějšího, živějšího. Zdálo se mně, že by to bylo mojí chybou, kdybych se ucházel o čest napsat své jméno a nechat promlouvat svůj zármutek na jeho náhrobním kameni, jak je dovoleno těm, kteří nevěří v zaplnění prázdného srdce, jež zůstalo po nenahraditelné ztrátě...

F. Liszt.

CHOPIN
Olej od E. Delacroix

CHOPIN

Kresba od E. Delacroix

CHOPIN

Skizza od George Sand

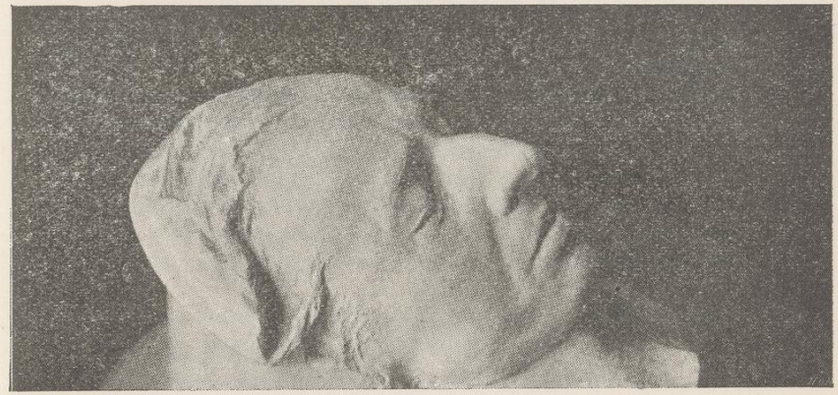

GEORGE SAND
Olej od E. Delacroix

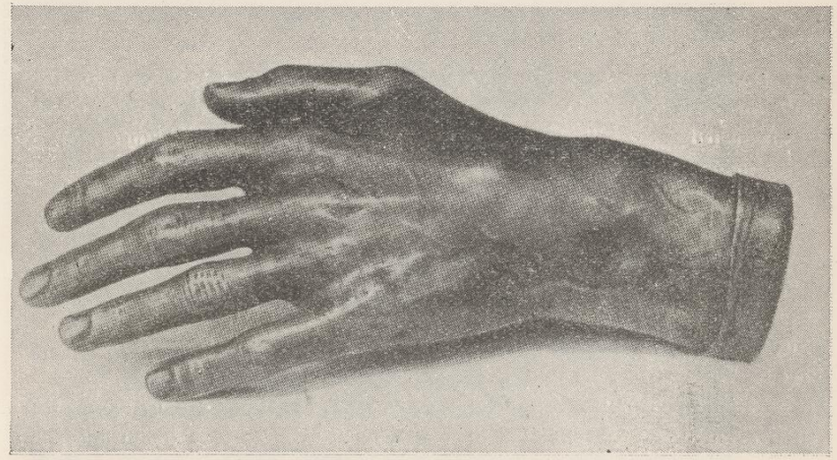

CHARPENTIER: VĚJÍŘ

v popředí: Fr. Liszt, Eugène Delacroix, George Sand

CHOPINOVA POSMRTNÁ MASKA
ze sbírek knížat Czartoryskich v Krakově

RUKA CHOPINOVA
bronzový odlitek v museu knížat Czartoryskich v Krakově

VYSVĚTLIVKY

d'Agoult, *Marie de Flavigny, hraběnka (1805—1876), francouzská spisovatelka, nelegitimní žena Fr. Liszta. 101*

Aldebaran — *stálice prvé velikosti v souhvězdí Býka. 102*

Alexandr I. — *(1777—1825), car ruský. Byl poražen Napoleonem I., po míru tilsidském dosadil pak na francouzský trůn Bourbony. 158*

Apollon — *řecký a římský bůh věštby, lékařství, básnictví, umění, stád, slunce a dne — syn Jupiterův (A. Musagete — náčelník Mus). 86, 92, 96*

Arachné — *dle řeckého bájesloví vynikala v tkalcovství. Když Minerva jí roztrhla jednou látku, Arachné se ze zoufalství oběsila a byla pak proměněna v pavouka. 103*

Ariel — *postava ze Shakespearovy »Bouře«. 83*

d'Arquien — *manželka Jana Sobieskiho (v. t.). 29. 43*

Atalanta — *postava z řeckého bájesloví, známá svým uměním běžeckým. Hippomen, vnuk Neptunův, nad ní zvítězil díky jedné bohyni, jež mu darovala tři zlatá jablka. Během závodu jedno upustil, Atalanta je zvedla, zdržením závod prohrála a dle svého slibu vítěze pojala za chotě. 53*

Attila — *král Hunů (5. stol.), byl po svých velkých vítězných výbojích nakonec poražen na katalánských polích blízko Châlons s/M (vých. od Paříže) r. 451. Stáhl se až na břehy Dunaje, kde zemřel r. 453. 125*

Bach, *Johann Sebastian — (1685—1750) největší německý kontrapunktik všech dob. 142*

de Balzac, *Honoré — (1799—1850) velmi plodný romanopisec francouzský, zakladatel realismu. Nejzávažnější díla: Eugenie Grandetová, Lidská komedie, Třicetiletá, Otec Goriot a j. 73*

de Beauveau, *Ludmila, princezna — přítelkyně Chopinova. 152*

van Beethoven, *Ludwig — (1770—1827) Titan mezi hudebními skladateli. Symfonie, komorní hudba, kantáty, opera Fidelio, atd. 129, 198*

Bellini, Vincenzo — *(1801—1835) italský operní skladatel. Nejznámější opery: Zaira, Pirát, Puritáni, Norma, atd. 194, 195*

Berghem, *Nicolas — (1620—1683) slavný malíř-krajinář z nizozemské školy. 40*

Berlioz, *Hector — (1803—1869) slavný skladatel a kritik francouzský. Jeho díla jsou pozoruhodná svou instrumentací a mohutností dramatického citu. Nejznámější: Trojané, Faustovo prokletí, Benvenuto Cellini, atd. 73, 120, 127*

Bninská, *komtesa — provd. Cielecká viz tamže. 84*

Bocage — *francouzský herec (bližší viz v textu). 193*
Boleslav Pomořanský — *míněn pravděpodobně Boleslav Chrabrý (967—1025). 29*
Brzostowská, *hraběnka — viz Platerová. 151*
Byron, *George Gordon, lord — (1788—1824) největší lyrik a epik anglický. Zakladatel nového směru básnického, zvláště lyricko-epického byronismu. Stěžejní díla: Childe Haroldova pouť, Korsár, Lara, Manfred, atd. 44, 84, 164*
Calderon de la Barca, *Pedro — (1600—1681) slavný dramatik španělský. Nejznámější jeho díla: Lékař své cti, Sedlák svým pánem, Život je sen, atd. 153*
Callot, *Jacques — (1592—1635) rytec a malíř francouzský. 84*
Camoëns, *Ludvík — (1525—1579) slavný básník portugalský. Jeho nejslavnějším dílem jsou »Lusovci«. 95, 178*
Castellan — *francouzská zpěvačka (pravděpodobně z rodiny A. L. Castellana, malíře a literáta 1772—1838). 197*
Catalani, *Angelica — (1779—1849) znamenitá zpěvačka a dramatická umělkyně. Její příjmy byly pohádkové. 141*
Cid Campeador *(Rodriguez Dias de Bivar, řečený Cid) — kol roku 1040—1099) slavný rytíř španělský, který se vyznamenal v bojích s Maury. 75*
Cielecká, *komtessa — roz. Bninská (z rodiny hraběte Alexandra Bninského, senátora, kastelána království polského 1788—1831). 84*
Cinquecento — *údobí 16. století v italských dějinách umění a literatury, kde se vyvinul sloh renesanční (hlavními představiteli jsou Michelangelo, Rafael, Tizian, Tasso, atd.). 154*
Cornelius, *Petr — (1783—1867) německý malíř. Mistr velkých pláten příliš akademických, chladných. 15*
Czartoryská, *Marcelina, princezna — dcera prince Adama Cz. 151, 187, 195*
Czartoryski, *Adam, princ (1770—1861) jeden z členů slavné polské rodiny pocházející z rodu Jagelovců, pokusil se o rekonstituci polského státu za cara Alexandra I. 151, 198*
Czaykowski, *Franciszek — (1742—1820) historik polský. 40*
Czetwertynska, *Idalie, princezna — viz Czetwertynski. 143*
Czetwertynski, *Kalista, princ — z hrdinného starého rodu polského, který se vyznamenal v různých válkách. 143*
Dante Alighieri — *(1265—1321) slavný italský básník, tvůrce »Božské komedie«, atd. 104, 127.*
Delacroix, *Eugène — (1799—1863) jeden z nejvýznačnějších francouzských malířů, odvážný novotář, vůdce romantické školy. 15, 103, 127, 198*

Dombrowski, *Jan Henryk — (1755—1818) polský generál ve službách Francie. 50*
Dorval, *Marie — (1798—1849) vynikající francouzská herečka, představitelka romantických rolí. 193*
Dryády — *řecké bohyně lesů. 83*
Duprès, *Jules — (1811—1889) malíř-krajinář francouzský. 40*
Dusík *(též psáván Dussek), Jan Ladislav — (1760—1812) ve své době byl nejlepším pianistou světového formátu, zvláště vychvalováno jeho umění »zpěvu« na klavíru. Z jeho skladeb vynikly nejvíce klavírní sonáty. 128*
van Dyck, *Antoine — (1599—1641) vlámský malíř, po Rubensovi nejlepší. Vynikal hlavně skvěle vypracovanými portréty (Karel I., atd.) 159*
Elsner, *Josef Xaver — (1769—1854) profesor hudby, ředitel varšavské konservatoře, hudební skladatel a spisovatel. 150*
d'Este, *Eleonora — postava opěvovaná Tassem (v. t.). 176*
Eszterházy, *Mikuláš — (1765—1833) zakladatel Národní obrazárny v Budapešti, původně instalované ve Vídni. Na jeho letním sídle je pochován J. Haydn. 33*
Ezop — *pololegendární bajkář řecký z 6. stol. př. Kr., prý otrok. 93*
Feidias — *(kol r. 500 — 431 př. Kr.) největší starořecký sochař. Nejslavnější jeho sochy: Jupiter, Minerva, Illys a jiné. 96, 127*
Field, *John — (1782—1837) irský skladatel, strávil většinu svého života v Rusku. Nejznámější jsou jeho klavírní Nocturna, v kteréžto formě je přímým předchůdcem Chopinovým. 128*
Firdussi *(též Ferdussi nebo Firdeusi) — (kol r. 940 až asi 1020) vynikající perský básník. Největší jeho dílo »Kniha Králů« (Šahnameh) v 60 tisících dvojverších vypráví dějiny Persie od stvoření světa až po dobytí Persie Araby (636). 93, 127*
Flora — *bohyně květů a zahrad, milenka Vánku a matka Jara. 74*
Fontana — *pravděpodobně z rodu Baltazara Fontany (1700—1783), sochaře italského, který působil v Polsku. 152*
Foscari, *Jacopo — syn dóžete benátského, Francesca Foscariho (kol r. 1372—1457). Zmíněné Byronovo dílo se nazývá »The Two Foscari« (Dva Foscariové) a pochází z r. 1821. 84*
Francia, *(Francesco Raibolini řečený Francia) — (1450—1518) italský malíř úchvatných, živých barev. 199*
Franchomme — *přítel Chopinův. 198*
Franz, *Robert — (1815—1892) německý skladatel, převážně písňový, na texty německých romantiků. 19*
Galathea — *viz Pygmalion. 163*

Gil Blas *de Santillane — hrdina slavného díla francouzského spisovatele Le Sage (1668—1747). 65*

Goethe, *Johann Wolfgang — (1749—1832) největší klasický německý básník. Dramata: Torquato Tasso, Faust, Egmont, a j. Romány: Utrpení mladého Werthera, Vilém Meister, atd. 98, 111, 127*

de Gonzague, *Louise-Marie — (1612—1667) polská královna, choť Ladislavova, později Jana Kazimíra. 29*

Gorgony *— postavy z řeckého bájesloví, tři sestry (Medusa, Euryala, Stheno), jež měly schopnost proměnit v kámen toho, kdo je spatřil. Zosobňují pochybenou moc, směs zloby, hrůzy a krutosti. 164*

Grzymala, *Franciszek — (zemř. 1871) publicista polský, bývalý důstojník, žijící v Paříži. 152*

Gutmann *— žák a přítel Chopinův. 187, 188, 195, 197, 198*

Hébé *— bohyně mládí, dcera Jupitera a Junony. Měla za úkol nalévati bohům nektar a ambrosii, pokud ji ve službě nevystřídá Ganymedes. 87*

Heine, *Heinrich — (1799—1856) největší lyrik německý: Kniha písní, Romanzero, Obrazy z cest, a j. 101, 102, 103*

Hekuba *— manželka Priamova (v. t.). Při pádu Troje viděla na vlastní oči zavraždění téměř všech svých dětí v počtu devatenácti. 22*

Herodiada *— žena Herodesa Galilejského, soudce Kristova. Vyžádala si na své dceři Salome hlavu sv. Jana Křtitele. 102*

Hesperidky *— tři dcery Atlasovy. Vlastnily zahradu, v nichž rostla zlatá jablka (z řeck. bájesloví). 102*

Hiller, *Ferdinand — (1811—1885) německý skladatel, psal díla nestejné hodnoty. 103, 120*

Hobbéma, *Meindert — (1638—1709) jeden z největších krajinářů holandských. 40*

Hoffmann, *Arnošt Theodor Amadeus — (1776—1822) fantastický povídkář německý. Hlavní díla: Bratří Serapionové, Fantastické povídky, Mistr Martin, bednář, a j. 166*

Homér *— »božský« pěvec řecký, jemuž jsou přičítány epopeje Ilias a Odyssea. Sedm měst se přelo o čest být jeho rodištěm. 52, 93, 96, 127, 153*

Horác *(Quintus Horatius Flaccus) — (64—8 př. Kr.) přední římský básník lyrický a satirický. Jeho díla: Ody, Epody, Satiry, Listy. 125, 153*

Hummel, *Jan Nepomuk — (1778—1837) slavný virtuos klavírní, hudební skladatel, rodák bratislavský, Mozartův žák. Skladby po výtce klavírní. 130*

Hunové *— barbarský národ z břehů Kaspického moře, který pod vedením Attilovým (v. t.) v pol. 5. stol. zaplavil celou Evropu. 125*

de Chateaubriand, *François René — (1768—1848) slavný spisovatel francouzský. Známá jsou jeho díla: Atala, René, Pohrobní paměti, Mučedníci, atd. 73, 74*

Chaussée d'Antin *— ulice v 9. pařížském okresu, poblíže Velké Opery. 100*

Cherubini, *Salvator — (1760—1842) italský hudební skladatel, naturalisovaný Francouz, ředitel Pařížské konservatoře. Nejznámější je jeho opera »Medea« a »Vodař«. 195*

Childe Harold *— viz Byron. 75*

Chlopicki, *Josef — (1771—1854) polský generál, stal se v r. 1830 diktátorem. 50*

Ingres, *Jean Auguste Dominique — (1780—1867) francouzský malíř. Vyznačuje se čistotou a dokonalostí linie, jeho barvy jsou však poněkud šedé a chladné. 15*

Jablonowská, *Tereza, princezna — ze slavného šlechtického rodu polského. 143*

Jakobíni *— revoluční politická strana z doby první francouzské revoluce pojmenovaná dle bývalého jakubského kláštera pařížského (Rue Saint-Honoré). 59*

Jelowicki, *Alexandr, abbé — (1805—1877) kazatel polský, činný účastník povstání v r. 1830, emigroval do Paříže a zemřel v Římě. 193, 194, 196, 197*

Jírovec, *Vojtěch — (1793—1850) velmi plodný český skladatel, emigrant. Napsal zajímavý svůj vlastní životopis. Byl zván »božským šosákem«. 142*

Jiří IV., *král anglický — panoval od r. 1820 až 1830. Regentem byl již od r. 1810. 34*

Julie *(Romeo a Julie) — viz Shakespeare. 176*

Kalkbrenner, *Frédéric — (1788—1849) původem Němec, aklimatisovaný Francouz, vynikající klavírní virtuos a skladatel děl často i mělkých, efektních. 128*

Kara-Mustafa, *velkovezír turecký — (1634—1683) byl poražen u Vídně, uprchl do Uher a na rozkaz sultánův uškrcen. 43*

Karel V. *— král francouzský, zvaný »Moudrý« (1337—1380). Zasloužil se mimo jiné o povznesení finančního hospodářství Francie. 94*

Kassandra *— (z řeckého bájesloví) dceda Priamova (v. t.) a Hekubina (v. t.), jež měla od Apollona dar předvídati budoucnost. Nedodržela však slibu a proto se jí Apollo pomstil tím, že se setkávala s lidmi, kteří jejích věšteb nedbali. Po pádu Troje byla otrokyní Agamemnonovou a při příchodu do Řecka zabita Klytaimnestrou. 22*

Kaulbach, *Vilém — (1805—1874) německý malíř. 15*

Klio *— Musa dějin. 98*

Komarová — *přítelkyně Chopinova. 152*
Korzuchowski, *Antonín — přítel Chopinův. 142*
Kosciuszko, *Tadeáš — (1746—1817) polský generál, zúčastniv se povstání proti Rusům, byl zvolen spoluobčany r. 1794 diktátorem, padnul pak do ruských rukou, byl však carem Pavlem I. osvobozen a strávil pak zbytek svého života stranou všeho politického dění. 41, 50*
Krasiński, *Zikmund — (1812—1859) vedle Mickiewicze a Slovackého přední klasický básník polský. Hlavní díla: Nebožská komedie, Irydion, Kanzóny vlastenecké, atd. 156*
Krylov, *Ivan — (1768—1844) slavný bajkář ruský zvaný »Ruský La Fontaine«. 93*
Kyklopové — *dle řeckého bájesloví bytosti ohromných postav, mající uprostřed čela pouze jedno oko. 103*
Lablache, *Louis — (1794—1858) slavný francouzský basista původem z Neapole. 197*
de La Fontaine, *Jean — (1621—1695) tvůrce slavných povídek a bajek. 20, 88*
Lara — *viz Byron. 163*
di Lasso, *Orlando — (1520—1594) největší nizozemský skladatel 16. století. Počet jeho děl se odhaduje asi na dva tisíce. Skládal hudbu církevní i světskou. 96*
de Latour, *Maurice Quentin — (1704—1788) francouzský malíř, který se proslavil svými pastelovými portréty. 153*
Lefébure-*Wély — skladatel a varhaník francouzský (známé je jeho dílo »Moderní varhaník«). 197*
Lichnowski, *Felix, princ — (1814—1848) byl pro své reakcionářství při revoluci ve Frankfurtu rozkaceným lidem spolu s generálem Auerswaldem zavražděn. 198*
Linné, *Karel — (1707—1778) slavný botanik švédský. 172*
Lipinski, *Karel Josef — (1790—1861) polský hudební skladatel a významný houslový virtuos. 41*
Lowiczová, princezna — *ze známé polské šlechtické rodiny. 143*
Lubomirski, *Kazimír, princ — z polského knížecího rodu pocházejícího z počátku 16. stol. 152*
Luini, *Bernardino — (nar. mezi 1475 až 1480 a zemřel po r. 1533) italský malíř milánské školy, žák Leonarda da Vinciho. Vynikal hlavně v malbě fresek. 149*
Mab, *královna — bytost anglického bájesloví. Výstižně ji vykreslil Shakespeare ve svém dramatu »Romeo a Julie«. 83, 127*
de Maistre, *Joseph, hrabě — (1753—1821) náboženský filosof, autor mnoha děl, z nichž nejvýznamnější: O papeži, Petrohradské večery a jiné. 93, 96*
Manfred — *viz Byron. 163, 167, 191*
Manzoni, *Alexandr — (1785—1873) básník a romanopisec italský. Známá díla: Posvátné hymny, Ody, Snoubenci a jiné. 106*
Mara — *postava z polského bájesloví. 39*
Marcello, *Benedetto — (1686—1739) italský skladatel žalmů, jež ho proslavily. 196*
Markéta — *postava z Goethova (v. t.) »Fausta«. 176*
Mayseder, *Josef — (1789—1863) skladatel a houslista vídeňský. 42*
Melpome — *Musa (v. t.) tragedie. 98*
Meluziny — *zlé víly ve středověku. 187*
Mendelssohn-Bartholdy, *Felix — (1809—1847) význačný hudební skladatel německý. Ouvertury: Sen noci svatojánské, Fingalova sluj atd. 103*
Meyerbeer, *Giacomo — (1791—1864) slavný německý skladatel žijící v Paříži. Velké jeho opery: Robert Ďábel, Hugenoti, Prorok, Afričanka, atd. 103, 198*
Mickiewicz, *Adam — (1798—1855) slavný básník polský, stoupenec Byronův. Jeho díla jsou hlavně vlasteneckých a národních námětů. Byl též profesorem slovanské literatury na Collège de France. 21, 39, 104, 105, 156*
Mignon — *postava z Goethova (v. t.) Viléma Meistera. 169*
Michelangelo, *Buonarotti — (1475—1564) malíř, sochař, architekt a básník italský. Jedna z největších postav světového umění. 15, 127, 178*
Mikuláš I., *car ruský — (1796—1855) syn Pavla I. 57, 70, 158*
Milton, *John — (1608—1675) státník a slavný epický básník anglický. Díla: Ztracený ráj, Ráj opět nabytý, a jiné. 178*
Minerva — *též Pallas Athene zvaná, dcera Jupiterova, byla bohyní moudrosti a umění. 87*
Mnemosyne — *bohyně paměti, dcera Uranova, matka Mus. 92*
Molin — *osobní lékař Chopinův. 191*
Monima — *(zemř. r. 72 př. Kr.) královna pontská, jedna z žen Mitridatových (viz Racine). 176*
de Montesquieu, *Charles de Secondat, baron — (1689—1755) filosof a moralista francouzský. Ideový vychovatel revoluční generace francouzské. Pranýřoval poměry za panování Ludvíka XIV. 77*
Monteverdi, *Claudio — (1567—1643) italský skladatel, vynikl hlavně v operní skladbě: Orfeus, Ariana, Korunovace Poppeina, a jiné. 96*
morbidezza — *měkkost, hebkost (it.). 85*

Morgenstern, *Christian — (1805—1867) vynikající německý krajinář ve smyslu romantickém. 40*

Mozart *Wolfgang Amadeus — (1756—1791) jeden z největších hudebních geniů německých a světových. 125, 130, 197*

Musy — *dcery Jupiterovy a Mnemosininy, byly představitelkami všeho umění, vystupovaly všude jako sestry na důkaz, že všechna umění spolu souvisí. Obývaly s Apollonem Parnass, Pindos a Helikon. Bylo jich celkem devět a to: Klio (dějiny), Euterpe (hudba), Thalie (komedie), Melpomene (tragedie), Terpsichora (tanec), Erato (truchlozpěv), Polyhymnie (lyrické básnictví), Uranie (hvězdářství), Kalliope (výmluvnost a hrdinské básnictví). 87, 92*

Napoleon I., *Bonaparte — (1769—1821) císař francouzský. Ctižádost zničila jeho samého a Francii s ním. 157*

Nausikaa — *postava z Homérovy (v. t.) Odyssey. 176*

Niemcewicz, *Julius — (1758—1841) vlastenec a spisovatel polský. 104*

de Noailles, *Anne-Jules — (1650—1708) maršál francouzský, pověstný krutým pronásledováním kalvinistů. 124*

Nodier, *Charles — (1780—1844) spisovatel francouzský. Nejznámější díla: Trilby, Drobečková víla, Pes Jeana Brisqueta. 83*

Nouritt, *Adolphe — (1802—1839) slavný zpěvák francouzský. 103*

de Novès, *Laura — (1308—1348) žena proslavená svou krásou, opěvovaná Petrarcou (v. t.). 176*

Nymfy — *řecké bohyně lesů, vod a jeskyň. 83*

Oberon — *postava z bájesloví skandinávského. Vyskytuje se v dílech autorů, jako Chaucer, Spencer, Shakespeare, Wieland, Weber, atd. 83*

Oceanidky — *řecké bohyně moře. 83*

Odalisky — *otrokyně, služebné sultánových žen. Omylem tak bývají nazývány harémové ženy. 73, 75*

Oginski, *Michal — (1765—1831) politik a hudebník polský. 41, 155*

Olymp — *jméno dávané více horám ve starém Řecku. Dle pověsti ona mezi Macedonií a Thesalií (vys. 2885) byla sídlem bohů. 86, 111*

Orda — *přítel Chopinův. 152*

Oreády — *víly obývající hory a sluje. 83*

Ossa — *hora v Thesalii, opěvovaná řeckými starověkými básníky (viz Pelion). 89*

Ossian — *skotský bard 3. století, syn Fingalův. Skotský básník James Macpherson (1737—1796) vydal sbírku proslulých padělků pod názvem »Ossianovy písně«. 21, 39*

Ostrowski — *význačný rod polský. 152*

Ovidius *(Publius Ovidius Naso) — (43 př. Kr.—16. po Kr.) římský básník. Nejznámější díla: Ars amandi, Remedia amoris, Metamorfosy. 53*

Paganini, *Nicolo — (1784—1840) největší houslista všech dob. 111*

da Palestrina, *Giovanni Pierluigi — (1524—1594) italský skladatel, reformátor církevní hudby. Byl nazýván »knížetem hudby«. Slavné je jeho Stabat Mater. 127*

Parnass — *hora ve starém Řecku zasvěcená Apollonovi a Musám. 86*

Parthenon — *chrám v Athénách zasvěcený bohyni Minervě, vyzdobený Feidiasem (v. t.). 39*

Paul Jean *(vlastním jménem Jean Paul Friedrich Richter) — (1763 až 1825) autor fantastických povídek. 25*

Pelion — *hora v Thesalii, sousedící s Ossou (v. t.). Titanové se — dle vyprávění — vzbouřili a chtěli vystoupit až do nebes a nastavěli proto na sebe Ossu a Pelion, byli však smeteni Jupiterem. U literatuře se používá tohoto přirovnání k vyjádření marnosti snažení dosáhnutí více méně nemožných cílů. 89*

Perugini *(Vanucci řečený Perugini) — (1446—1524) slavný italský malíř námětů hlavně náboženských, vynikajících půvabem a harmonií. 199*

Petöfi, *Sándor Alexandr — (1823—1849) lyrik maďarský. 19*

Petrarca — *(1304—1374) italský básník. Byl jedním z největších humanistů renesance. Jeho slávu založily hlavně Sonety a Canzony. 19*

Phaëton — *dle řeckého bájesloví syn Slunce a Clymény. 180*

Pindaros — *(521—441 př. Kr.) jeden z nejlepších lyrických básníků řeckých, narozen v Kynocephalu. 39*

Platerová, *Louisa, hraběnka, rozená Brzostowská — pravděpodobně choť Vladislava Platera (zemř. 1889), který redigoval v Paříži po polském povstání v letech třicátých časopis »Le Polonais«. 151, 152*

Pleiady — *jméno sedmi dcer Atlasových, které spáchaly sebevraždu a byly proměněny ve hvězdy. 102*

Pleyel, *Camille — (1788—1855) francouzský výrobce klavírů. 100, 151, 188, 199*

Polyhymnie — *Musa lyrického básnictví. 98*

Poniatowski, *Josef, princ — (1762—1813) polský generál, jmenovaný francouzským maršálem v bitvě u Lipska. Byl též nazýván »polským Bayardem (rytíř bez bázně a hany)«. 157*

Potocká, *Delfína, hraběnka — ze starobylého šlechtického rodu polského pocházejícího již z 13. století. 152, 195, 196*

Poussin, *Nicolas — (1594—1665) jeden z nejslavnějších francouzských malířů klasických. Největší díla: Potopa, Útěk do Egypta a j. 127*

Priamos — *poslední král trojský, syn Laomedonův, otec Hectorův, byl uškrcen Pyrrhem po pádu města. 22*

Prokrustes — *dle řeckého bájesloví bandita z Atiky, který se nespokojil pouze oloupením cestujících, nýbrž položil je vždy na železné lůžko a useknul jim nohy, byly-li delší, či naopak pomocí provazů*

je natahoval. Byl pak zabit Theseem, který mu připravil táž muka. 127

Pygmalion — *dle řeckého bájesloví slavný sochař, zamiloval se do své sochy Galathey, s kterou se pak oženil, když jí byla Venuše vdechla život. 163*

Racine, *Jean — (1639—1699) slavný dramatik francouzský. Největší jeho tragedie: Andromacha, Britannicus, Mithridate, Phaëdra, Athalie, a jiné. 127*

Radziwill — *slavný a starý rod polský. 42, 43, 142, 143*

Rafael, *Sanzio — (1483—1520) slavný malíř, sochař a architekt italský. S Michelangelem a Leonardem da Vinci tvoří hlavní představitele renesance. 15, 129, 199*

Reber, *Henri — (1807—1880) francouzský hudební skladatel, autor pozoruhodného díla o harmonii. 197*

de La Rochefoucauld, *François — (1613—1680) spisovatel a moralista francouzský. Zmíněné Myšlenky vyšly v češtině pod názvem »Maximy« v Ottově Světové knihovně. 19*

Rossini, *Gioachino — (1792—1868) velmi plodný italský skladatel. Nejznámější jeho díla: Lazebník sevillský, Otello, Semiramis, Vilém Tell, a jiné. 94*

Rothschildové — *mocná rodina bankéřská, jejímž zakladatelem byl Mayer-Anselm Rothschild (1743—1812). 94*

Rubens — *(1577—1640) vynikající vlámský malíř, autor velkých děl, jako: Snětí s kříže, a pod. Malíř mocné obrazivosti, odvážnosti a jasných barev. 19, 103*

Russel, *William, lord — (1639—1683) státník anglický. Osnoval spiknutí proti Karlu II. Zemřel na popravišti. 76*

Ruysdael, *Jakub Isák — (1628 neb 1629—1682) malíř holandský. Zvláště jeho krajiny dýchají teplem a bohatou, udivující přirozeností. 19, 39*

de Sainte-Beuve, *Charles Augustin — (1804—1869) slavný kritik francouzský. Hlavní jeho díla: Ody, Rozkoš, Literární portréty, Pondělní besedy, Nové pondělky, atd. 91*

Sakuntala — *žena opěvovaná indickým básníkem Kálidásem (6. stol.). 176*

Sand, *George (Aurore Dupin, baronka Dudevant) — (1804—1876) autorka citových románů, jako: Indiana, Valentina, Lelia, Consuelo, a mnoho jiných. 104 a dále.*

Sanguszko, Eustacha, princezna — matka Romana Sanguszka (v. t.), choť Eustacha Sanguszka-Lubartowicze (1768—1844). 57

Sanguszko, *Roman, princ — (1800—1881) člen slavného rodu litevsko-polského; zúčastnil se povstání v r. 1830 proti Rusku. 57*

Scott Walter — *(1771—1832) slavný skotský romanopisec a básník, zakladatel moderního historického románu. Nejznámější jeho díla: Waverley, Ivanhoe, atd. 40*

Sforza, *Kateřina — princezna z Forli, kterou udatně bránila proti vojskům Cesara Borgii (15. stol.). 29*

Shakespeare, *William — (1564—1616) největší dramatik anglický. Autor nespočetných divadelních her, z nichž nejznámější jsou: Romeo a Julie, Richard III., Hamlet, Král Lear, Othello, Sen noci svatojánské, Kupec benátský, a jiné. 95, 127, 129*

Shelley, *Percy Byshe — (1792—1822) velký lyrik anglický, přítel Byronův. Známá díla: Královna Mab, Censi, Prometheus a j. 188*

Schubert, *Franz (1797—1828) vídeňský skladatel; největší jeho význam tkví v písních. 19, 129, 130*

Sine qua non — *podmínka, od níž se neustoupí (lat.). 68*

Sirény — *postavy antického bájesloví, půl ženy a půl ptáka nebo ryby. Obývaly skalnaté břehy mezi Itálií a ostrovem Capri a lákaly svým zpěvem námořníky. 187*

Slowacki, *Julius — (1809—1849) přední polský básník emigrant. Dramata: Balladyna, Maria Stuart, Mazeppa, atd. 156*

Sobieski, *Jan, král polský — od r. 1673 až 1696. Jeden z největších národních hrdinů. Porazil Turky a v r. 1683 osvobodil Vídeň obsazenou Karem-Mustafou (v. t.). 29, 30, 43*

Sofokles — *(497 neb 495—405 př. Kr.) slavný řecký básník tragedií. Nejznámější: Antigona, Electra, Král Oidipos, atd. 127*

Soumet, *Alexandre — (1788—1845) francouzský básník, autor Božské epopeje a Johanny z Arcu. 145*

de Staël, *Madame — (1766—1817) spisovatelka francouzská, pronásledovaná Napoleonem I. Známá díla: Delphine, Corinne, O Německu a jiné. 183, 184, 186*

Sv. Stanislav, *biskup krakovský — (1030—1079); Boleslav II., král polský měl být od něho dán pro nezřízený život do klatby; když svými vyhrůžkami nepřestával, byl Boleslavem při mši zavražděn. 34*

Stradella, *Alessandro — (1645—1682) slavný zpěvák italský. 196*

of Sutherland, *vévodkyně — z jednoho z nejbohatších rodů anglických připomínaných již v 11. století. 190*

Sylphidy — *antický název lesních žínek. 74*

Szembeck — *člen šlechtického rodu polského, který se proslavil zvláště v 18. století. 152*

Tasso, *Torquato — (1544—1595) slavný italský básník. Stěžejní dílo: Dobytý Jerusalém. 52, 118, 164, 178*

Tekla — *hrdinná postava románu »Skutky Pavlovy a Tekliny«, který patří k nejstarším apokryfním knihám. 176*

Terburgh *(též Terborch), Gerard — (kol. r. 1608—1681) holandský malíř. Vynikající portrétista zámožných kruhů společenských. 153*
Tintoretto, *(Jacopo Robusti, řečený Tintoretto) — (1512—1594) slavný italský malíř, tvůrce nespočetné řady náboženských a historických obrazů. 19*
Trubeckoj, *Petr, princ — (1790—1860) měl provésti revoluci proti caru Mikuláši I. (v. t.), odsouzen k smrti, trest mu však prominut za doživotní vyhnanství. 63*
Uhland, *Jan Ludvík — (1787—1862) lyrický básník německý. 19, 115*
Uranie — *Musa hvězdářství. 98*
Venuše — *bohyně krásy zrozená z mořské pěny. 87*
Valkýry — *bohyně nižšího řádu z bájesloví skandinávského. Měly za úlohu od svého nejvyššího velitele, boha Odina, polévat padlé hrdiny medovinou. Byly zosobněním hrdinských ctností. 74, 75*
Veronese *(Paolo Caliari, řečený Veronese — (1528—1588) slavný malíř školy benátské. Nejznámější díla: Svatba v Káni Galilejské, Benátské vítězství, a jiné. 32*
Viardot, *Pauline, roz. Garcia — (1821—1910) slavná zpěvačka francouzská. 197*
de Voltaire, *François Marie Arouet — (1694—1778) nejslavnější francouzský spisovatel 18. století. Známá díla: Zaira, Mahomet, Micromégas, Filosofický slovník, atd. 77*
Waverley — *viz Scott. 167*
von Weber, *Carl Maria — (1786—1826) německý národní skladatel školy romantické. 42, 43*
Wittgenstein, *Ludvík, princ — (1769—1843) ruský polní maršálek pruského původu. 43*
Zaluski, *Karel, hrabě — z proslulého polského rodu připomínaného počátkem 17. století. 155*
Zamojská, *hraběnka — z význačného polského šlechtického rodu, velmi rozvětveného v Polsku, Rusku a Poznaňsku. 143*
Živný, *Vojtěch — učitel Chopinův, původem Čech, žijící v Polsku. 142*

Zbiory Stowarzyszenia I. F. C.

BIBLIOTEKA INSTYTUTU FRYDERYKA CHOPINA NARODOWEGO

OBSAH

I. Povšechný charakter Chopinových děl 11
II. Polonézy 27
III. Mazurky 47
IV. Chopinova virtuosita 81
V. Chopinova osobnost 107
VI. Chopinovo mládí 139
VII. Lélia 161
VIII. Poslední okamžiky 181

TOPIČOVY BÍLÉ KNIHY

Řídí Josef Knap

FR. LISZT

FR. CHOPIN

Z FRANCOUZŠTINY PŘELOŽIL PROF. VÁCLAV BĚLOHLAVÝ

I. VYDÁNÍ

NÁKLADEM 4.000 VÝTISKŮ VYTISKLA ROKU 1947

KNIHTISKÁRNA FRANT. BARTOŠ V PŘEROVĚ

PÍSMEM BASKERVILLE

PRO

TOPIČOVU EDICI, SPOLEČNOST S R. O. V PRAZE XII.,

ULICE JANA MASARYKA 56

Brož. Kčs 54.—, váz. Kčs 79.—.

NOVÉ SVAZKY TOPIČOVÝCH BÍLÝCH KNIH

Janáček ve vzpomínkách a dopisech. *Uspořádal prof. Dr. Bohumír Štědroň. — Brož. Kčs 120.—, váz. Kčs 145.—.*

Johan Falkberget: Chléb noci. *Z norštiny přeložila Nina Neumannová-Neklanová. — Brož. Kčs. 145.—, váz. Kčs. 170.—.*

Sigfried Siwertz: Velký obchodní dům. *Ze švédštiny přeložil Karel V. Rypáček. — Brož. Kčs 95.—, váz. Kčs 120.—.*

Svatopluk Čech rodičům. *Uspořádal prof. Ferdinand Strejček. — Brož. Kčs 55.—, váz. Kčs 80.—.*

Anatolij K. Vinogradov: Bratři Turgeněvové. *Z ruštiny přeložila Jarmila Wagsteinová. Verše upravil František Hrubín. — Brožované Kčs 125.—, váz. Kčs 150.—.*

F. E. Sillanpää: Umírala mladička. *Jedenácté vydání. Nobelova cena 1939. Z finštiny přeložil Al. Šikl. — Brož. Kčs 80.—, váz. Kčs 105.—.*

Josef Knap: Puszta. *Osmé vydání. — Brož. Kčs 72.—, váz. Kčs 97.—.*

Živá slova Josefa Suka: *Uspořádal Jan M. Květ. — Brož. Kčs 75.—, váz. Kčs 100.—.*

Johannes Linnankoski: Píseň o červeném květu. *Sedmé vydání. Z finštiny přeložil Alois Šikl. — Brož. Kčs 75.—, váz. Kčs 100.—.*

André Maurois: Dvě lásky Filipa Marcenata. *Osmé vydání. Z francouzštiny přeložila Ludmila Weinfurtrová. — Brož. Kčs 72.—, váz. Kčs 97.—.*

S. Franke: Sarina. *Z holandštiny přeložil R. J. Vonka. — Brož. Kčs 90.—, váz. Kčs 115.—.*

Ema Holečková: Jistota. *— Brož. Kčs 66.—, váz. Kčs 91.—.*

Fred Bérence: Madona s harpyjemi. *Z francouzštiny přeložil Dr. Duchoslav Foršt. — Brož. Kčs 80.—, váz. Kčs 105.—.*

Josef Knap: Vysoké jarní nebe. *Osmé vydání. — Brož. Kčs 70.—, váz. Kčs 95.—.*

Gunnar Gunnarsson: Brandur z Bjargu. *Z dánštiny přeložila Nina Neumannová-Neklanová. — Brož. Kčs 84.—, váz. Kčs 109.—.*

Elizabeth Goudge: Kouzlo ostrova. *Z angličtiny přeložila Ludmila Weinfurtrová. — Brož. Kčs 100.—, váz. Kčs 125.—.*

Paměti babičky Kavalírové. *Deváté vydání. — Brož. Kčs 63.—, váz. Kčs 88.—.*

Fr. Liszt: F. Chopin. *Z francouzštiny přeložil prof. Václav Bělohlavý. Brož. Kčs 54.—, váz. Kčs 79.—.*

Helen Grace Carlisle: Krev mé krve. *Šesté vydání. Z angličtiny přeložila Ludmila Weinfurtrová. — Vyjde v dubnu 1947.*

Maria Tibaldi Chiesa: Romantický život Lisztův. *Třetí vydání. Z italštiny přeložila Ludmila Weinfurtrová. — Vyjde na podzim r. 1947.*

Kristman Gudmundsson: Svatební roucho. *Z norštiny přeložil Karel V. Rypáček. — Připravujeme.*

Johan Falkberget: Rytíři práce, *díl I/II. Třetí vydání. Z norštiny přeložila Nina Neumannová-Neklanová. — Připravujeme.*

Ve vydávání se pokračuje

BIBLIOTEKA TIFC
Narodowy Instytut Fryderyka Chopina
1028
B/1

FR. LISZT

FR. CHOPIN

Z francouzského originálu přeložil
Václav Bělohlavý

PRA
TOPIČOV
194